

СЛА ВИС ТИЧ КИ

студии

ISSN 0352-3055
ISSN 2955-232X

25 (1)

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

СЛАВИСТИЧКИ СТУДИИ 25

ISSN 0352-3055 (печатена верзија)
ISSN 2955-232X (електронска верзија)

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

СЛАВИСТИЧКИ СТУДИИ 25

Списание на Катедрата за славистика
при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ Скопје

ТОМ I

уредник на бр. 25

Јасминка Делова-Силјанова

Скопје, 2025

Издавач: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

Уредник на издавачката дејност:
Владимир Мартиновски, декан на Факултетот

Меѓународен уредувачки одбор:
Ивана Видовиќ-Болт (Хрватска)
Мирослав Коуба (Чешка)
Биљана Мариќ (Србија)
Биљана Мирчевска-Бошева (Македонија)
Ѓоко Николовски (Словенија)
Јан Соколовски (Полска)
Лидија Танушевска (Македонија)
Бранко Тошовиќ (Австрија)
Ала Шешкен (Руска Федерација)

Лектура:
македонски: Гордана Алексова; *англиски:* Милан Дамјаноски;
йолски: Наталија Лукомска;

Дизајн на корица: Наталија Лукомска

Компјутерска подготовка и печат:
Мар-Саж, Скопје

Тираж:
100 примероци

Индексирање:
EBSCO, Linguistic Bibliography – Brill

ISSN 0352-3055 (печатено издание)
ISSN 2955-232X (електронско издание)

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology

SLAVISTIČKI STUDII 25

Journal of the Department of Slavic Studies
at Blaže Koneski Faculty of Philology

editor of volume 25:
Jasminka Delova-Siljanova

No 1

Skopje, 2025

Publisher:

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology

Editor-in-chief:

Vladimir Martinovski, Dean of the Faculty

International Editorial Board:

Ivana Vidović Bolt (University of Zagreb, Croatia)
Miroslav Kouba (University of Pardubice, Czech Republic)
Biljana Marić (University of Belgrade, Serbia)
Biljana Mirchevska-Bosheva (Ss. Cyril and Methodius University,
N. Macedonia)
Gjoko Nikolovski (University of Maribor, Slovenia)
Jan Sokolovski (University of Wroclaw, Poland)
Lidija Tanushevska (Ss. Cyril and Methodius University, N. Macedonia)
Branko Toshovik (University of Graz, Austria)
Alla Sheshken (Moscow State University, Russia)

Proofreading:

Gordana Aleksova (Macedonian Language); Milan Damjanoski (English
language); Natalia Lukomska (Polish language)

Cover design: Natalia Lukomska

Printed by:

Mar-Saž, Skopje

Print run:

100

Indexed in:

EBSCO, Brill's Linguistic Bibliography Online

ISSN 0352-3055 (print)

ISSN 2955-232X (electronic)

СОДРЖИНА
TABLE OF CONTENTS

СТАТИИ
ARTICLES

СЛАВИСТИЧКИ ЈАЗИЧНИ И КНИЖЕВНИ
ПРОУЧУВАЊА
STUDIES IN SLAVIC LINGUISTICS AND LITERATURE

Борче АРСОВ, Ѓоко НИКОЛОВСКИ

ОПСЦЕНАТА ЛЕКСИКА ВО ЗБИРКАТА РАСКАЗИ *МОЈОТ МАЖ*
ОД РУМЕНА БУЖАРОВСКА И НЕЈЗИНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО
ПРЕВОДОТ НА СЛОВЕНЕЧКИ ЈАЗИК

OBSCENE LEXIS IN THE COLLECTION OF STORIES *MY HUSBAND*
BY RUMENA BUZHAROVSKA AND ITS EQUIVALENTS IN THE
TRANSLATION INTO SLOVENIAN..... 13

Agnieszka DURLEJ-KRACH

DIALOG MIĘDZY SŁUŻBĄ A MIŁOSIERDZIEM W SZESNASTO-
WIECZNEJ WERSJI *WIELKIEGO PODBOJU ZAMORSKIEGO* (LA GRAN
CONQUISTA DE ULTRAMAR)

DIALOGUE BETWEEN SERVICE AND MERCY ON WORK *THE GREAT*
OVERSEAS CONQUEST (LA GRAN CONQUISTA DE ULTRAMAR)..... 41

Славица СРБИНОВСКА

СОВРЕМЕНАТА СЛИКА НА МИГРАНТИТЕ ВО ФИЛМОТ *ЗЕЛЕНАТА*
ГРАНИЦА ОД АГЊЕШКА ХОЛАНД

THE CONTEMPORARY IMAGE OF MIGRANTS IN THE FILM *GREEN*
BORDER BY AGNIESZKA HOLLAND..... 51

Лидија ТАЛУШЕВСКА

ПРЕВОДОТ НА ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО МАКЕДОНИЈА

TRANSLATION OF POLISH LITERATURE IN MACEDONIA..... 65

НОВИОТ БРАН THE NEW WAVE

Robert KAJSTURA

NAJSTARSZE OGÓLNOSŁOWIAŃSKIE GERMANIZMY W
ZESTAWIENIU Z ICH WSPÓŁCZESNYMI POLSKIMI, CZESKIMI I
SŁOWEŃSKIMI KONTYNUANTAMI

THE OLDEST COMMON SLAVIC GERMANISMS IN COMPARISON
WITH THEIR REFLEXES IN MODERN POLISH, CZECH AND
SLOVENE 79

Димитар НЕДЕЛКОВСКИ

СТАНИСЛАВ МЛОДОЖЕЊЕЦ: ПРЕДИЗВИЦИ ВО ПРЕВЕДУВАЊЕТО
И МИСТЕРИОЗНОСТА НА „MOSKWA“

STANISŁAW MŁODOŻENIEC: CHALLENGES IN TRANSLATING AND
THE MYSTERY OF “MOSKWA” 95

Сања ПАВЛЕСКА

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА КУЛТУРОЛОШКИ ОБЕЛЕЖАНИ СЕГМЕНТИ
ВО ПРЕВОДОТ

INTERPRETATION OF CULTURE-SPECIFIC ITEMS IN
TRANSLATION 107

ПРИЛОЗИ REVIEWS, VARIA

Милица АНЧЕВСКИ

СЛАВИСТИКАТА ВО СИНХРОНИЈА И ДИЈАХРОНИЈА.
КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФИЈА / уредник Јасминка Делова-Силјанова.
Скопје: УКИМ, ФЛФБК, Катедра за славистика. 2025. 410с. ISBN 978-
608-234-113-2. COBISS.MK-ID 64417029

SLAVIC STUDIES IN SYNCHRONIC AND DIACHRONIC
PERSPECTIVE: A COLLECTIVE MONOGRAPH..... 119

Виолета АЧКОСКА

ЗА ЖЕНАТА ВО СТИХОЗБИРКАТА *АНГЕЛОТ ОД КУРБИНОВО И
ДРУГИ СТИХОВИ* НА БИСТРИЦА МИРКУЛОВСКА

ON THE REPRESENTATION OF WOMAN IN THE POETRY
COLLECTION *THE ANGEL OF KURBINOVO AND OTHER POEMS* BY
BISTRICA MIRKULOVSKA 123

Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА

ЗИМСКАТА И ЛЕТНАТА СЛАВИСТИЧКА ШКОЛА НА КАТЕДРАТА
ЗА СЛАВИСТИКА ПРИ ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ
КОНЕСКИ“ – СКОПЈЕ

THE WINTER AND SUMMER SCHOOL OF SLAVIC STUDIES AT THE
DEPARTMENT OF SLAVIC STUDIES, BLAZHE KONESKI FACULTY
OF PHILOLOGY, SKOPJE 129

**СЛАВИСТИЧКИ ЈАЗИЧНИ И КНИЖЕВНИ
ПРОУЧУВАЊА
STUDIES IN SLAVIC LINGUISTICS AND
LITERATURE**

УДК 811.163.3'373:821.163.3-32
УДК 821.163.3-32:811.163.6'255.4

Борче АРСОВ

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
borcea@imj.ukim.edu.mk

Ѓоко НИКОЛОВСКИ

Филозофски факултет
Универзитет во Марибор
gjoko.nikolovski@um.si

ОПСЦЕНАТА ЛЕКСИКА ВО ЗБИРКАТА РАСКАЗИ *МОЈОТ МАЖ* ОД РУМЕНА БУЖАРОВСКА И НЕЈЗИНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО ПРЕВОДОТ НА СЛОВЕНЕЧКИ ЈАЗИК

Апстракт. Трудот се сосредоточува на опсцената лексика во збирката раскази „Мојот маж“ од Румена Бужаровска и на нејзините еквиваленти во преводот на словенечки јазик. Во анализата се тргнува од ексцерпираната опсцена лексика во македонскиот оригинал, која се споредува, анализира и интерпретира преку преводните решенија во словенечкиот превод на Алеш Мустар. Врз основа на спроведената анализа, опсцената лексика е разделена на називи за: (1) женскиот полов орган, (2) машкиот полов орган, (3) други делови од човековото тело, (4) половиот однос (со подгрупата *еџикейтирање лица сѹored сексуалноста*) и (5) ексреторните дигестивни активности.

Клучни зборови: опсцена лексика, збирка раскази „Мојот маж“, македонски јазик, словенечки јазик, преводни еквиваленти

1. Воведно за опсцената лексика во науката за јазикот

Иако никогаш не била во центарот на лингвистичките проучувања, опсцената лексика, особено во последниот период, зазема солидно место во современите лексиколошки истражувања. Со опсцената лексика често се врзува терминот *џабу* или *забранета лексика*, но само од аспект на стандардниот јазик и на повисоките стилови на изразување. Сепак, таа зазема значајно место во разговорниот функционален стил, но и во умет-

ничколитературниот стил, секако, во зависност од жанрот и од тематиката на делото. Важно е да се спомене дека, иако и истражувањата на овој тип лексика некогаш биле табу, денес се организираат и конференции и се печатат монографии што ѝ се целосно посветени на оваа проблематика.¹

Според Шипка (2011: 20–23), за да сметаме една лексема за опсцена, неопходно е кај неа да постои содржинска или формална поврзаност со сексуалните и/или екскреторните дигестивни активности и со органите што учествуваат во овие активности, но да не се работи за еуфемизми.² На-таму, тој смета дека во контекстов треба да се отфрли терминот *вулгаризам*, бидејќи терминот *ојсцена лексика* е попрецизен и, оттаму, посоодветен. Шипка (2011) во својот речник не ги зема предвид називите за одредени професионални групи (проститутки), за сексуални малцинства (хомосексуалци) и за „испуштање гасови“, иако во некои трудови тие се сметаат за дел од опсцената лексика.³ Придавката *ојсцен* во Речникот на словенечкиот литературен јазик (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* – ССКЈ) е објаснета преку синонимните одредници *nespodoben* ‘непристоен, недостоен’, на пример, *nespodoben človek*, *nespodobne besede* и *opolzek* ‘што алудира на сексуален однос, лигав, масен’, на пример, *opolzki prizori v filmu*; *opolzka priptoba*, *šala*. Овие дефиниции кореспондираат со понудената етимологија во Етимолошкиот речник на словенечкиот јазик (Snoj 2015) „Tujka, prevzeta po zgledu nem. *obszön* iz lat. *obscoenus*, *obscaenus* ‘blaten, umazan, opolzek’, kar vsebuje lat. *ob* ‘proti, po, zaradi’ in *caenum* ‘blato, nesnaga’ (Kl, 513). Слични толкувања наоѓаме и во англискиот јазик каде што се дефинира како *навредлив, безобразен или шокирачки, обично ѝоради ѝреочии-леднаиѝа ѝоврзаносиѝ со сексоиѝ или ѝоради ѝрикажувањеиѝо секс*.⁴

¹ сп., на пр., *Ојсцена и друѝа колоквијална лексика у срѝском и македонском језику/Ојсцена и друѝа колоквијална лексика во срѝскиоѝи и македонскиоѝи јазик*.

<https://eprints.ugd.edu.mk/23920/1/%D0%905.OPSCENA.%20novo-pages-1-9%2C41-53%2C465-466.pdf> (пристапено на 24.11.2025).

² „Еуфемизмот се јавува како можен резултат од (авто)цензурата и од срамот од употребата на табу лексиката. Еуфемизмите настануваат така што се зема лексема од интернационалниот лексички фонд (*ѝенис*), се дава парафраза (*маѝки ѝолов орѝан*), перифраза (*маѝка ѝордосѝ*), метафора (*ѝаѝѝлак*) или, пак, се врши неодредено упатување (*ѝоа*)“. (Шипка 2011: 24) Некои од примерите во цитатот се заменети со соодветници од македонскиот јазик (заб. авт.). Со оглед на тоа што перифразата, во основа е метафора, за да се избегнат нејаснотии, во истражувањево го користиме само терминот *ѝерифраза*. (заб. авт.) Во дел од примерите во анализата подолу се среќава надворешнојазично упатување (егзофора), кое најмногу одговара на *неогреденоѝо уѝаѝување* кај Шипка (2011), без разлика на тоа што алузијата е јасна и во конситуацијата не можеме да зборуваме за *неогреденосѝ*.

³ Во нашиов труд ја вклучуваме и оваа лексика.

⁴ сп., на пр., во *Cambridge Dictionary: offensive, rude, or shocking, usually because of being*

Груевска-Маџоска (2022: 158) ги изедначува термините *вулгаризми* и *ојсцена лексика* и ги дефинира како погрдни зборови и изрази што се карактеристични, главно, за разговорниот стил, но нагласува и дека, со развојот на технологијата и со појавата на социјалните мрежи, тие сè почесто се среќаваат и во писмена форма. Според Груевска-Маџоска оваа лексика е емоционално-експресивна и со неа се искажува негативен став кон некој или кон нешто, а се однесува на физичкиот изглед или на психолошки особини и состојби, како и на моралните особини и на сексуалната ориентација на некоја личност. Таа во групава ги вклучува и пцостите, заканите, навредите.

Јованова-Грујовска и Костовска (2023: 83) подвлекуваат дека опсцената лексика е, пред сè, карактеристична за говорниот израз, со оглед на тоа што во официјалниот стил се изоставува, како некултурна, недолична, но и дека таа, сепак, се пресликува и во народната и во уметничката литература преку нејзината неодминлива употреба во говорниот процес на секојдневието. Тие сметаат дека, иако е забележителна оскудноста на лингвистичките истражувања во оваа сфера, сепак, во македонските лингвистички истражувања постои тенденција за надминување на овој недостиг.

Додевска-Михајловска и Цветановски (2019: 61) опсцената лексика ја опишуваат како зборови и зборовни форми што ја снижуваат чистотата на јазикот, го изобличуваат и нагрдуваат јазичниот израз и не се стандардни лексички елементи. Зборовните состави со овој вид лексика, главно, им припаѓаат на разговорниот стил и на приватната комуникација. Употребата на оваа лексика се поврзува со определени комуникациски чинови/ситуации во кои на зборуваците им е допуштена слободата на изразувањето.

Пошироко, опсцената лексика се разгледува како дел од колоквијалната лексика и, уште пошироко, од експресивната лексика на даден јазик. На пример, Арсов и Ѓурчевска-Атанасовска (2024: 235) експресивите ги групираат на следниов начин: 1) сленг и неформални зборови и изрази; 2) фразеолошки изрази; 3) вулгаризми, зборови што се сметаат за табу и пцости; 4) погрдни (пејоративни), навредливи зборови и изрази и дисфемизми; 5) деминутиви и хипокористички; 6) извици; 7) онома-топејски зборови и изрази. Опсцената лексика можеме да ја препознаеме во повеќе од една категорија, но и самите автори нагласуваат дека, во одредени ситуации, категориите експресивна лексика се преклопуваат, што значи дека еден пример може да им припаѓа на повеќе категории експе-

too obviously related to sex or showing sex.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/obscene> (пристапено на 24.11.2025).

сиви. Со опсцената лексика се занимаваат и Јованова-Грујовска (2002), Ѓурчевска-Атанасовска (2018), Јованова-Грујовска и Костовска (2019), но и многу други.

Скубиц (Skubic 2004: 297–320) ја разгледува словенечката лексика низ призмата на три вида социолекти: (1) култивирани социолекти, кои се совпаѓаат со доминантната култура во општеството – нивното основно начело е еуфемизмот, (2) периферни социолекти, кои начелно ја прифаќаат доминантната култура, но од неа се релативно дистанцирани – нивното основно начело е дисфемизмот и (3) ексцесни социолекти, кои не ја признаваат доминантната култура и ја заменуваат со свој систем на вредности: субјективност наместо рационалност, екстремно наместо умерено, хедонизам наместо духовност итн. Основното начело на ексцесните социолекти е интертекстуалноста, активното мешање на високиот и нискиот начин на изразување, на стар и нов начин на изразување, на домашна и туѓа лексика; за овие социолекти е карактеристична јазичната дистанцираност, како рефлексија на дистанцираноста од општоприфатената норма во општеството. Во рамките на ексцесните социолекти, кои се совпаѓаат со темата на нашиот труд, разликува: (1) **општа периферна лексика**, која не опфаќа вулгаризми: *cajt, fajn, flaša, folk, foter, fotka, frej, fuč, furati, gnoj, gužva, kaselc, kelner, kišta, konduker, košta, kreten, laufat, lohka, lušen, luškan, merkati, pasati, pir, plac (plate), pokozlati, pošlatati, prec, prišparati, ratati, reskirati, sigurno, spokati se, špilati, špon, šponati, štacjon, štacuna, trola, užerija, zaštihati, ziher, zlaufati, znesti, žicati* итн.; (2) **ексцесна лексика**, која ја дели на: (2.1) **општа ексцесна лексика**: *beda (beda od koncerta), (biti komu) bedno, basati (koga kaj), bruka, dripec, fajt, flika, fora, frend, ful (s fulom, do fula), kao, keš, klas, kriza, lutati, našponan, odštekan, orto, plata, prirolati, rasta, razturiti, rolati, scena (pa te scene), sklofati se, smotan, sound, (ta)stari, šale (kaj so bile šale), štekati, špon(ati), šus, težek, težiti, the best, tip, too much (tu mač), totalno, uleteti, zahinaviti, zbiti, zbrcati, živa tuga*; (2.2) **општа вулгарна лексика**: *dopizditi, drek (za en drek), fuk, fukati, hudič, jebati, kurac (biti (za) en kurac, boli me kurac, gre mi na kurac, tisti kurci), kurba, kurbarija, napizditi, peder, pička, pizda, pizdamaterina, pizdarija, pofukan, popizditi, prasec, presran, razpizditi, rit, scanje, scat, sfukan, spizditi, sranje, srati (ga, s kom), svinjsko, zafukan, zajebati (stvar; koga), zajebavati (se)* итн.; (2.3) **хедонистичка лексика**: *drogeraš, imeti ga v riti, lizati se (s kom), nabasan, nabutati se ga, napiti se ko budala, nasuti se ga, nategniti, natepavati, nažreti se ga kot prasica*; и (3) **парадоксална тесно култивирана лексика**, која во рамките на ексцесниот социолект се употребува иронично (пародична интертекстуалност): *doli, morda, naposled, sprva, poet „Nimam ti več kaj napisat, razen to, da si je*

sonce, da je toplo, skratka je kar lepo (a nisem poet!)“). Скубиц (Skubic 2003: 297–320) и во рамките на култивираниите социолекти, кои се совпаѓаат со доминантната култура, регистрира лексика која не спаѓа во култивираниот начин на изразување или култивираниот социолект, затоа додава дека е таквата лексика најчесто означена со наводници, кои имаат улога на дискурзивно средство, кое укажува на потенцијалната несоодветност на употребената лексика. Во рамките на култивираниите социолекти разликува: (1) **општа периферна лексика**: *avion, brezvezen, »cartlati«, dohtar, fajm, filati, flaša, flaškon, frizurca, fršlok, fruškati, gajba, gate, gužva, hajd, izprobati, kasetar, kibla, kompanion, korajžen, kravžlati, kufer, ljubavni roman, majster, malar, matrati, muzika, nastradati, odšpilati, pajska, paketič, pancar, pasati, pir, pornič, preštihati, prišparati, probati, rabiti (v pomenu potrebovati), »razpištoliti se«, rukzak, sflaširati, sigurno, »sklamfati«, šansa, šnicla, špricati, zabarikadirati, zastopiti, »zrihtati«, žiletka*; (2) **ексцесна лексика**, која ја дели на: (2.1) **општа**: *»brusiti« robnike, cvikati, »engleski bez muke«, faca, folk, lutati, odbrenkati, »odšvasati«, odtrganec, pomorci (lokalen izraz), požurirati, priležnica, »razbacan«, razsajati (v smislu potepati se), shopping, »težiti«, tip, tojfl, »utrgati se«, žur*; (2.2) **вулгарна**: *»mudonja«, srati, sranje, zajeban*; (2.3) **специфична**: *»brojiti sitno«, čato, »dužnost«, đombarjenje, »generalno sređivanje prostorija«, gušter, »izlaz«, jebem jim sunce vojničko, kantina, kaplar, komandirati, obuka, »odlazak kući«, PM, »posjeta«, postolje, postrojavanje, prekomanda, »redovno«, stara bajta, stara đomba, stara kost, »stari vojniki«, »jutranja vežba«, »vrlo dobro«.*

Нежмах (Nežmah 2011: 115–116) ги анализира клетвите и пцостите во словенечкиот јазик и ги разгледува во рамките на вулгаризмите, но напоменува дека во литературата постојат и други термини за овој вид лексика, меѓу кои го наведува и терминот *ојсцена лексика*.

Од аспект на експресивноста, Унук (Unuk 2013: 124) ги определува вулгаризмите (на пр. *drekač, fukač, jebanje, jebenti, kurčevski, prdec, pičkariti, zasran*) како емоционално-експресивна лексика односно како културно и социјално негативно обоена лексика.

Претходните истражувања во врска со опсцената лексика покажуваат дека се работи за термилошки разлики, но во суштина сите истражувања се однесуваат на ексцесна лексика што може да се разгледува во рамките на некои некултивирани социолекти и за неа без задршка може да се искористи терминот *ојсцена лексика*.

2. Мојот маж од Румена Бужаровска

„Мојот маж“ е најпознатата збирка раскази од современата македонска писателка Румена Бужаровска (1981). Збирката е издадена во 2014 година од издавачката куќа „Или-или“. До 2024 г. збирката има околу десет изданија. Содржи вкупно единаесет раскази, а речиси во секој од нив навира силен феминизам и, честопати, исклучителна брутална сликовитост.

Оливера Корвезирска во поговорот на збирката ќе напише: *Одамна во домашната издавачка продукција не се појавила збирка раскази како „Мојот маж“ – комична, сложна, единствена во разликите, со зададен и бравурозно решен „раскажувачки проблем“, заодена со совршено јасни стилистички нивни ниски нивоа на болката, низ напуштањето и нивната на премолчуваното, мрачното делнично, не само во стварното туку и во книжевното живеење... Ова е најдобрата збирка раскази на Румена Бужаровска досега, но и една од најдобрите збирки раскази објавени во земјата последниве неколку години. Ѓоко Здравески за збирката вели: Стиховите и лајците (илузијата/заслепувањето), која нужно доаѓа во икакви со стиховите, се јадрајќи околу кое се трогани повеќето раскази. Ликовите некогаш подлажуваат, несвесни за она што доаѓа како последица на нивна навидум безначајни лажи (кујти, да не разбере маж ми; кујти, да не разбере комичните), а некогаш, бојами, лажат на јолемо, изневеруваат, ги исмеваат зад грб своите најблиски, лицемерат. Покрај овие проблеми, се отворат и кружни општествени проблеми, па така, се проблематизира семејното насилство, национализмот, кичот и невкусот во уметноста. Очигледно е дека критиката се однесува пред сè на нашето општество, затоа што во расказите има јасни маркери за протест.*

„Мојот маж“ доживува огромна популарност, не само во македонската средина, туку и во регионот и, пошироко, во светот. Збирката е преведена на четиринаесет јазици и е поставена како театарска претстава во шест земји.⁵ Во контекст на трудот, го издвојуваме преводот на словенечки јазик *Мој тож* од 2017 г., во издание на „Модријан“. Преводот на словенечки јазик го прави Алеш Мустар, еден од најдобрите и најугледните современи преведувачи од македонски на словенечки јазик. Во 2017 г. Румена Бужаровска гостуваше и на словенечкиот фестивал Виленица, а треба да

⁵ Врз основа на податоците од онлајн верзијата на дневниот весник „Вечер“ од 5.2.2024 г. <https://www.vecer.press/%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D1%83%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA/> (пристапено на 24.11.2025)

се спомене и тоа дека „Мојот маж“ во 2020 г. е поставена и како театарска претстава во Словенечкиот народен театар – Љубљана, во режија на словенечката режисерка и писателка Ивана Ѓилас, која заедно со преведувачката и драматург Ана Душа ги адаптираат расказите на Бужаровска за театарската сцена. Несомнено е дека и во словенечката културна сфера Бужаровска остава силен белег, а Ника Корењак⁶ неа ја споредува и со Симон де Бовоар, велејќи дека тоа што Бовоар го сторила за жените во светски рамки, Бужаровска го прави на Балканот.

Специфичноста на јазичниот израз во расказите на Бужаровска, во овој труд се разгледува, пред сè, од лексички аспект. Во расказите се среќаваат интересни лексички елементи со силно изразен емоционално-експресивен набој. Според Ристиќ (Ристић 2004), експресивните јазични средства⁷ се аспект од јазикот што јасно ја покажува поврзаноста меѓу јазикот, културата и општеството, бидејќи тие се длабоко вкоренети во општествените контексти.

Опсцената лексика во трудот се анализира, пред сè, тргнувајќи од дефиницијата на Шипка (2011), со извесни отстапки во поглед на проширувањето на нејзиното поле, односно со вклучувањето на уште неколку лексеми што тој не ги поместува во својот речник, а кои се споменуваат погоре.

3. Анализа

Во анализата тргнуваме од оригиналот на „Мојот маж“ на македонски јазик, од каде што ги изделуваме повпечатливите примери со опсцена лексика. Истите овие примери паралелно ги даваме и од преводот на словенечки јазик и каде што сметаме дека е потребно, коментираме. Ги претставуваме примерите во кои се среќаваат називите за женскиот и за машкиот полов орган, како и називи за некои други делови од човековото тело, називите за половиот однос, како и називите за други дејства и лица тргнувајќи од дефиницијата на опсцената лексика дадена погоре. Правиме приказ и на примерите каде што се среќаваат називи на екскреторните дигестивни активности. Даваме и преглед, а некаде и коментар, на дел од еуфемизмите што се среќаваат во расказите.

⁶ Асистентка на режија на претставата „Мојот маж“ на Словенечкиот народен театар – Љубљана.

⁷ а, меѓу нив и опсцената лексика (заб. авт.)

3.1. Женскиот полов орган

Лексемата *пичка* за означување на женскиот полов орган е најчестата што се јавува во збирката. Се јавува во 9 позиции.

број на примерот	македонски	словенечки
(1)	Секогаш стиховите беа за не- какви цветови, за орхидеи – затоа што го „потсетуваат на пички“ (6)	Verzi so bili vedno o kakšnih rožah, o orhidejah – ker so ga spominjali na pičko /.../ (8)
(2)	Стоко една, ѓубре едно, пичка ти материна“, се дереше, а0 после го грабна капутот, набр- зина ги obu чевлите и излезе. (29)	Prekleta žival, gnoj, pička ti materina,« se je drl, potem je pograbil plašč, se hitro obul in šel ven. (38)
(3)	„Овој стан е и мој! Слушаш, пичка ли ти материна! Болна една лудачо!“ /.../ (31)	»To je tudi moje stanovanje! Me slišiš, pička ti materina? Trapa zmešana. Pacientka!« /.../ (31)
(4)	Бидејќи е непристојно да се зборува за пички, што е осно- вата на сè она што тој го по- знава, им зборува за својата „уметност“ /.../ (53)	Ker se o pičkah, kar je osnova vsega, kar on zna, ne spodobi govoriti, jim govori o svoji »umetnosti« /.../ (69)
(5)	/.../ но всушност тие го прет- ставуваат тоа што тој најдобро го знае: пичките, и од внатре, и од надвор. (54)	/.../ v resnici pa predstavljajo to, kar najbolje pozna: pičke, od znotraj in od zunaj. (70)
(6)	Сигурна сум дека го викаат „гинекологот што слика пич- ки“ и му се потсмеваат зад грб. (54)	Prepričana sem, da mu rečejo »ginekolog, ki slika pičke«, in se mu za hrbtom posmehujejo. (70)
(7)	Последниот пат кога се ска- равме, во момент на бес му реков дека личат на грди, раз- мачкани пички, а кога не личат на тоа, личат на омлет или на блуеница. (58)	Ko sva se zadnjikrat prepirala, sem mu v besu rekla, da so videti kot grde, razmazane pičke, če niso podobne temu, pa so videti kot omlete ali bruhanje. (75)

(8)	„Може да не ми се мешате во пичката како што јас не се мешам во вашите полови органи?“ (110)	»A bi se prosim ne vmešavala v mojo pičko, kot se jaz ne vmešavam v vajina spolna organa?« (147)
(9)	„У пичку материну, што е ова“, викна зад него полицаецот кога згазна во моите повраќаници. (122)	»Pička materina, kaj pa je tole?« je za njim zavpil policist, ko je stopil v moje bruhanje. (163)

Во преводот на словенечки јазик постои целосна доследност и поклопување со оригиналот на македонски јазик, односно и во оригиналот и во преводот на словенечки јазик се користи сосема истата лексема, која постои и во македонскиот и во словенечкиот јазик. И во ТРМЈ⁸ и во ССКЈ² лексемата е означена со „вулг.“, односно „vulg.“ Нагласуваме дека ниту во ТРМЈ ниту во ССКЈ² не постои одделна ознака за опсценост, но го разбираме изборот на редакторите на „вулгарно“ како најсоодветна ознака за ваквиот тип лексика во постојните толковни речници.

Во примерите (1), (4), (5), (6), (7) и (8) лексемата се користи самостојно, додека во примерите (2), (3) и (9) се среќава во рамките на пцости, кои многу често се јавуваат во разговорниот стил и на македонскиот и на словенечкиот јазик, а се, речиси, исти по форма, вклучувајќи ги и флексивните именски форми, кои, секако, не се типични за македонскиот стандарден јазик. Во конкретниот случај, ако сакаме, можеме да зборуваме за стари форми во јазикот, кои така се „скамениле“ во пцостот, кој, всушност, преставува фразеолошки израз, но многу поверојатно е дека наведените пцости се директно преземени од соседниот српски јазик.

Впечатлив е примерот (8), каде што во истата реченица, во рамките на директен говор, е искористена опсцената лексема *пичка* заедно со еуфемизмот, поточно, парафразата *йолови органи*. Читателот би можел да очекува и на местото на парафразата да се искористат опсцените лексеми за означување на машкиот и на женскиот полов орган. Сепак, ваквиот интересен избор на лексиката во една иста реченица можеме да му го припишеме на оригиналниот јазичен израз на ликот од расказот. Во овој контекст, споменуваме уште неколку позиции каде што имаме употреба на еуфемизми:

⁸ ТРМЈ – Толковен речник на македонскиот јазик (<https://makedonski.gov.mk/>)

број на примерот	македонски	словенечки
(10)	/.../ во пијана состојба ми рече дека сум била најубавата пациентка со најубавата „како да ти кажам... почнува на П“ што ја видел дотогаш. (56)	ko mi je pijan rekel, da sem njegova najlepša pacientka, z najlepšo »kako naj rečem ... začne se na p«, kar jih je videl. (73)
(11)	Љубена ⁹ Тој лежи до мене А јас те сонувам твојот ноќен цвет за мене се отвора ти јачиш ко ветар ружо моја најмила од твојот нектар и вечерва би се напила (59)	Ljubljena On lezi ob meni jaz pa sanjam o tebi tvoj nočni cvet se odpira zame ti ječiš kot veter vrtnica moja mila tvojega nektarja bi se nocoj spet napila (76)
(12)	Често му зборував дека многу ме возбудува, дека целата станувам пuffedа и леплива, како некоја пролетна пупка /.../ (75)	Velikokrat sem mu rekla, da me zelo vzburja in da ko ga zagledam ali pomislim nanj, postanem vsa puhasta in lepljiva kot poletni popek. (97)
(13)	Не знаев што ми се случува – ме гризеше, штипеше и толку силно ми буткаше прсти внатре што ме болеше. (119)	Nisem vedela, kaj se mi dogaja, tako močno me je grizel in ščipal in tako močno potiskal prste vame, da me je bolelo. (160)

Во примерот (10), како и во двете позиции во примерот (11) се користи перифразата. Во првата позиција во примерот (12) и во примерот (13) можеме да зборуваме за (неодредено) упатување (в. Шипка 2011: 24), односно за надворешнојазично упатување (егзофора),¹⁰ а во втората позиција се користи перифраза, но преку компарација. Во преводот на словенечки јазик има доследност.

3.2. Машкиот полов орган

За означување на машкиот полов орган во оригиналот на македонски јазик се среќава лексемата *кур*, додека во преводот на словенечки се

⁹ Примерот е поезија напишана од еден од ликовите во расказите од збирката.

¹⁰ Со овој термин некои лингвисти го означуваат процесот или резултатот на непосредното (т.е. деиктичкото) упатување на некоја јазична единица на надворешнојазичната ситуација што го следи исказот. (Kristal 1988: 59)

среќава именката *kures* или нејзината варијанта *kurac*, преземена од хрватскиот или од српскиот јазик (Keber 2015). И во ТРМЈ и во ССКЈ² покрај заглавните зборови стои назнаката „вулг.“, односно „vulg.“, соодветно.

број на примерот	македонски	словенечки
(14)	„Од кај кур да знам кај сум ја собрал оваа сметка. Прво, од кај знаеш дека е моја?“ (20)	»Kako, kurca, naj vem, od kod se je vzel ta račun? Kako pa sploh veš, da je moj?« (25)
(15)	Само што првиот нема што да прави со курот и си го држи во рака, разочарано. (55)	Samo da ga prvi ne more vtakniti v rit in ga razočarano drži v roki. (71)
(16)	„А што те боли тебе кур дали јас ќе раѓам деца или не?“, избувна наеднаш. (110)	»Kaj pa tebe boli kurac, če bom rojevala ali ne?« je naenkrat izbruhnila. (147)

Во примерите (14) и (16) лексемата *кур* се среќава како составен дел од фразеолошки изрази од разговорниот јазик. Во примерот (15), пак, каде што, иако во оригиналот е употребена лексемата *курош*, во преводот на словенечки се користи еуфемизам, односно среќаваме упатување (*ga*), поточно егзофора, бидејќи никаде во околниот текст не е искористена оваа или друга лексема со тоа значење. Без разлика на ова и на поголема-та слобода при преведувањето, преводот на словенечки јазик ја задржува експресивноста на изразот. Во оригиналот на македонски јазик среќаваме уште два вакви примера со еуфемизам, но и егзофора:

број на примерот	македонски	словенечки
(17)	Понекогаш помислувам дека се геј. Дека кога не би биле ние, и кога не би имале такви општествени стеги, би се наредиле сите еден зад друг и заемно би си го опнале. (55)	Včasih pomislim, da so geji. Da bi, če ne bi bilo nas, če ne bi bilo takšnih družbenih spon, zlezli drug na drugega in se naskočili. (71)
(18)	Наеднаш престана и почна да си ги раскопчува панталоните. Ги симна до колена. „Стави го малку во уста“, ми рече. (120)	Naenkrat se je ustavil in si začel odpenjati hlače. Spustil jih je do kolen. »Daj ga malo v usta,« mi je rekel. (160)

Во примерот (17) преводното решение е поинакво од оригиналот и во преводот на словенечки јазик нема упатување на машкиот полов орган, но експресивноста успешно се доловува, давајќи му се предност на зна-

чењето на глаголот *ојне* од оригиналот на македонски јазик, а останувајќи во духот на словенечкиот јазик. Во примерот (18), пак, имаме сосема иста ситуација и класична егзофора и во оригиналот на македонски јазик и во преводот на словенечки јазик.

Во збирката се среќаваат уште пет позиции каде што имаме еу-фемизми за оваа лексема:

број на примерот	македонски	словенечки
(19)	Таму го најдов потпрен со челото на најдебелиот јавор, како си го држи пенисот со двете раце. „Не можам да се измочам“, офкаше и ги клатеше колковите лево-десно, напред-назад. (69)	Tam sem ga našla, oprtega s čelom na najdebelejši javor, kako z obema rokama drži penis. »Ne morem odtočit,« je govoril in z boki opletal levo in desno in naprej, nazaj. (90)
(20)	Што е Ирена, никој не ти даде цвеќе денес?“, почнаа да ја зафркаваат мажите. „Или нешто друго не си добила одамна, а?“, продолжуваа.	»Kaj je, Irena, ali ti danes nihče ni dal rož?« so jo začeli dražiti moški. »Ali pa česa drugega že dolgo nisi dobila, kaj?« so nadaljevali. (141)
(21)	„Извини“, ми рече, „ама не знам што да правам со жена ми. Многу го дрви“, се отргна од мене и со израз на самосожалување натегна од ракијата. (112)	»Oprosti,« mi je rekel, »ne vem, kaj naj naredim s svojo ženo, zelo ga lomi,« je rekel, se odmaknil in samopomilovalno segel po žganju. (150)
(22)	/.../ до ден-денес ми е срам да признаам дека сепак, сите изминати години сум копнее-ла по нешто поголемо, нешто како тоа на Марјан. (117)	/.../ mene je sram priznati, da sem vse do današnjih dni hrepenela po čem večjem, po takšnem, kakršnega je imel Marjan. (157)
(23)	Се припи до мене и осетив нешто тврдо кај папокот. Не бев сигурна дали е токата од ременот или нешто друго. (118)	Stisnil se je k meni in v istem hipu sem na popku začutila nekaj trdega. Nisem bila prepričana, ali je zaponka na pasu ali kaj drugega. (158)

Во примерот (19) и во оригиналот на македонски јазик и во преводот на словенечки јазик го среќаваме истиот интернационализам. Во примерите (20), (22) и (23) забележуваме неодредено упатување, но од контекстот е сосема јасно на што се алудира. И во примерот (21) можеме да зборуваме за надворешнојазично упатување, односно за егзофора, ка-

де што глаголот *дрви*, со значење ‘вкочани, направи некого’¹¹ неподвижен’ (в. *здрви* во ТРМЈ), е искористен со преносно значење во фразеолошкиот израз од разговорниот јазик, односно со значењето *ипрејтерува, досаѓа*, но преку алузијата ‘стврднува пенис’. Оттаму, примеров го вклучуваме во нашата анализа.

3.3. Други делови од човечкото тело

Во оваа група ги вклучуваме лексемите со кои во збирката се означува долниот заден дел од телото меѓу нозете и половината (задник) и органот со млечни жлезди на градите кај жената (дојка).

број на примерот	македонски	словенечки
(24)	Никогаш на газот не ѝ доаѓа топло, не се запрашува /.../ (10)	Nikoli ne začuti toplote na svoji riti, nikoli se ne vpraša /.../ (13)
(25)	Си го фрцка газот лево-десно /.../ (11)	/.../ opleta z ritjo levo in desno. (14)
(26)	Генчо го држеше со едната рака, а со другата почна да го плеска по газот и по нозете. /34/	Genčo ga je držal z eno roko, z drugo pa ga je tepel po riti in nogah. (44)
(27)	/.../ мажите биле мали и црни, а жените имале големи газови /.../ (35)	/.../ so moški majhni in črni in da imajo ženske velike riti... (46)
(28)	Дека тоа едноставно не им било допуштено, кога по цел ден седеле дома и ги бришеле гомната од газињата на децата /.../ (57)	Da jim tega preprosto niso dovoljevali, potem ko so cele dneve preživljale doma in brisale pokakane riti svojim otrokom /74/
(29)	Нормално, слаба како прачка, со свиснати цициња нестасени во прслук, со раце во тантелени ракавчиња. (61)	Seveda je bila suha kot prekla, s povešenimi joški brez modrea, z rokami v čipkastih rokavih. (81)
(30)	Сакаше уште еднаш да зачекори, но се струполи и падна директно на газ. (71)	Hotel je narediti še en korak, a je padel in pristal naravnost na riti. (92)

¹¹ или нешто (заб. авт.)

(31)	„Стави го на цицка“, ми рече сестрата и јас го направив тоа /.../ (78)	»Prisloni ga k dojki,« mi je rekla sestra, in to sem naredila /.../ (103)
(32)	Повремено ќе требаше да ја извадам цицката за да му дадам да јаде, а наскоро престанав и тоа да го правам. (80)	Vsake tolako sem morala dati dojko na piano, da bi se najedel, potem je bilo kmalu tudi tega konec. (106)
(33)	А би можела да биде многу симпатична. Има слаби нозе, цицлеста е, има и газе. (106)	Pa bi lahko bila zelo prikupna. Ima suhe noge, bujne prsi in rit. (142)

Уште веднаш треба да се нагласи дека толкувањата на искористените лексеми во македонскиот и во словенечкиот јазик не соодветствуваат секогаш во поглед на сферата на употреба, односно на нијансата на опсценост и/или на вулгарност. Во ТРМЈ, до лексемата *īaz* е дадено појаснување „разг.“, додека зад *цицка* нема никаква забелешка во поглед на сферата на употреба. Ова, всушност, соодветствува и на состојбата во современиот јазик, односно, употребата на овие лексеми не е нужно во сексуална конотација. Ниту за придавката *цицлесѝ* во ТРМЈ не стои никаква ознака, иако оваа лексема се користи, без исклучок, само во ваква конотација во разговорниот јазик. Секако, особено важно е да се нагласи дека употребата во определен контекст може да му ја даде и опсцената или вулгарната нијанса на зборот, иако, треба да се води сметка дека за ваквата квалификација во таквите случаи е клучен контекстот, а не самата лексема. Така, во примерите (24), (26), (27), (28) и (30), во контекстот воопшто не се забележува нијанса на вулгарност или, уште помалку, опсценост, бидејќи изостанува сексуалната конотација, па употребата на *īaz* наместо, на пример, на еуфемизмот *задник*, може да ѝ се припише само на мотивацијата на авторката да му даде поголема експресивност и разговорна нијанса на текстот. Во примерите (25) и (33)¹² веќе се насетува сексуалната конотација и можеме да кажеме дека примерите се на границата на опсценоста. За да биде уште појасно, наведуваме два примера од разговорниот јазик со деминутивната изведенка *īазе*: *Дејѝѝѝ се сојѝѝѝ и ѝаѝѝѝ на ѝазѝѝѝ.*, наспрема: *Сакаѝѝѝ да ја ѝлесне ѝѝ ѝрѝѝлесѝѝѝѝѝ ѝазе*. Очигледна е разликата во употребата, односно, уште повеќе, во перцепцијата на лексемата *īазе*, во зависност од контекстот во којшто се јавува.

¹² Овде станува збор за деминутивната изведенка *īазе*, лексема која стои во рамките на лексикографската единица *īаз* во ТРМЈ.

Во ССКЈ² зад лексемата *rit* стои ознаката „vulg.“. Оваа лексема доследно се користи како преводно решение за *īaz* од македонски јазик, вклучувајќи ги тука и деминутивните форми *īaze*, *īaziња*. Сп. ги примерите (28) и (33), кои, иако деминутивни форми од *rit* се среќаваат и се користат и во словенечкиот јазик, сп. *ritka*.¹³ Овде можеме да го споменеме и примерот (15) од погоре, каде што, иако во оригиналот не се среќава лексемата *īaz*, преведувачот користи *rit*, успешно доловувајќи го сосема истиот контекст и во преводот. Како што стана збор и погоре, без разлика на поголемата слобода при преведувањето, преводот на словенечки јазик ја задржува експресивноста на оригиналот. Зад лексемата *joška* во ССКЈ², освен појаснувањето дека најчесто се користи во множина, стои ознаката „eksp.“.¹⁴ Оваа лексема преведувачот ја избрал само за примерот (29). Во примерите (31) и (32) преводното решение е лексемата *dojka*, која, според дефиницијата на Шипка (2011), всушност, претставува еуфемизам. Во случајов, мотивацијата е, пред сè, од контекстот, односно станува збор за процесот на доење дете, па преведувачот сметал дека на словенечки јазик е посоодветна оваа лексема. Споменуваме дека лексемата *dojka* постои и во македонскиот јазик и таа не е искористена во оригиналот, а изборот на преведувачот е, најверојатно, поради пошироката сфера на употреба на *цицка* во македонскиот јазик од онаа на *joška*, на пример, во словенечкиот јазик. Во примерот (33), пак, во преводот на словенечки јазик е искористена, можеби, најнеутралната лексема во поглед на експресивноста за означување на овој дел од женското тело, *prsi*, како дел од именската група *bujne prsi*, на местото на *цицлесѝа (жена)*. Во овој случај можеме да зборуваме за намалување на експресивноста во преводот на словенечки јазик и, би можеле да предложиме други решенија на словенечки, како, на пример, *joškasta*.

Иако, како што стана збор погоре, особено од гледна точка на македонскиот јазик, зборовите *īaz* и *цицка* не можеме да ги сметаме за класични опсцени лексеми, со оглед на тоа што има позиции каде што тие имаат сексуална конотација и на тоа што тргнуваме, главно, од дефиницијата и од речникот на Шипка (2011), ги вклучуваме во анализа. Оттаму, наведуваме и два примера каде што се среќаваат и еуфемизми. Забележуваме дека и во двата примера имаме доследност при преведувањето на словенечки јазик, односно и во двата случаја, и на македонски и на словенечки јазик, имаме експресивно-неутрална лексика:

¹³ Во ССКЈ² не стои ознака дека станува збор за деминутив, но во *Словенечкиот ѝправопис* (*Slovenski pravopis*) стои ознаката „manjš.“ (од „manjšalno“, со значење ‘деминутивно’).

¹⁴ Од „ekspresivno“, со значење ‘експресивно’.

број на примерот	македонски	словенечки
(34)	Тие што беа жени имаа <i>īragu</i> , ама суви и истегнати како на жените од Африка. (66)	Ženski liki so sicer imeli <i>prsi</i> , ki pa so bile suhe in povešene kot pri Afričankah. (87)
(35)	Како што чекорев, бев свесна за мојата вита става, за моите грациозни стапала во чевлите со високи потпетици, за моите долги нозе и напрчен <i>задник</i> . (116)	Ko sem hodila, sem se zavedala svoje vitke postave, svojih veličastnih stopal v čevljih z nizko peto, svojih dolgih nog in napete <i>zadnjice</i> . (155)
(36)	Начинот на кој ми ги рашири <i>усничкиџе</i> пред да го стави спекулот ми предизвика нешто топло да ми се придвижи во душата. (56)	Zaradi načina, kako mi je razširil sramne <i>ustnice</i> , pre den je vstavil spekulum, mi je postalo toplo pri duši. (72)
(37)	Но како што го брцна внатре показалецот, и го вртеше лево-десно, со другите прсти нежно ми <i>īо īалеше клиџорисоџ</i> . (56)	Potem ko je noter vtaknil kazalec in ga obračal levo in desno, <i>je z ostalimi prsti božal moj klitoris</i> . (73)

Во примерот (34), може да се каже дека употребата на експресивно-неутралната лексема *īragu*, од една страна, ја диктира контекстот во кој нема сексуална конотација, а од друга страна, може да се претпостави дека постои и мотивација да се покаже социјалниот статус на ликот во расказот. Второво е, можеби, уште поочигледно во примерот (35), од еден од расказите што, инаку, изобилуваат со опсцена лексика. Употребата на *задник*, каде што постои сексуална конотација, можеме да ја објасниме како показ на социјалниот статус на ликот, а со употребата на еуфемизмите наспрема опсцената лексика мошне сликовито може да се упати на социјалните разлики при изразувањето (Јованова-Грујовска, Костовска 2023: 87). Слично, контекстот, но и социјалниот статус на ликот во расказот влијаат и на изборот на експресивно-неутралните лексеми во примерите (36) и (37), како во оригиналот на македонски јазик (*уснички*, *клиџорис*), така и во преводот на словенечки јазик (*sramne ustnice*, *klitoris*).

3.4. Половиот однос

Покрај лексемите со кои се означува половиот однос, овде ги вклучуваме и лексемите со кои се означуваат и други љубовни дејства и фази од половиот однос, особено во делот за еуфемизмите.

број на примерот	македонски	словенечки
(38)	И нормално, дека <i>се ебе</i> со женет маж, татко на две деца, седумнаесет години постар од неа. (25)	In seveda, da <i>se fuka</i> s poročenim moškim, očetom dveh otrok, ki je sedemnajst let starejši od nje. (33)
(39)	Таму има од тие <i>курвийџе</i> глумици, со кои сигурно <i>се има ебено</i> во минатото, а можеби и сега <i>се ебе</i> , за промена, зашто многу сака да менува. (76)	Tam se je zbrala cela paleta igralskih <i>kurb</i> , s katerimi je v preteklosti zagotovo <i>fukal</i> , morda <i>se</i> za spremembo <i>fuka</i> tudi zdaj, ker ima spremembe sila rad. (99)
(40)	Се занимавате само со туѓи приватни животи и солите памет за морал и за деца, а сигурно зад грб <i>се ойињаџе</i> еден со друг. (110)	Ukvarjata se samo z zasebnimi življenji drugih, drugim solita pamet glede morale in otrok, za našimi hrbti pa zagotovo <i>fukata</i> . (147)
(41)	Жената на шефот <i>се ебе</i> , повраќа и <i>сере</i> на Водно, си замислувајќи како им кажува следниот ден на колегите. Да го видиш и типот каков е што ја <i>ебе</i> жената на шефот. <i>Посран</i> мајмун, буквално! (123)	Šefova žena <i>fuka</i> , bruha in <i>serje</i> na Vodnem, sem si ga zamišljala govoriti svojim kolegom naslednji dan. Da bi videli tipa, ki <i>fuka</i> šefovo ženo. Ena <i>posrana</i> opica, dobesedno! (164)

Најчеста лексема во оригиналот на македонски јазик со која се означува половиот однос е *ебе* или како повратен глагол *се ебе* – примери (38), (39) и (41). Оваа лексема не е опфатена во ТРМЈ. Во споменатите позиции, во преводот на словенечки јазик доследно се користи глаголот *fukati*, односно *fukati se*. Во ССКЈ² до оваа лексема стои ознаката „vulg.“. Споменуваме дека во словенечкиот јазик постои и глаголот *jebati (se)*, кој, исто така, е опфатен во ССКЈ² со истата ознака. Преведувачот сметал дека е посоодветно да се искористи глаголот *fukati*, најверојатно, поради неговата поголема експресивност, што се забележува и од неговата употреба во словенечкиот корпус *Gigafida 2.2*. Во примерот (40) е искористен глаголот *ойина* (во разговорната варијанта *ойиња*) со преносно значење, односно со алузија на повторлив сексуален однос. Во ТРМЈ (в. *ойне*) ова значење не е наведено и покрај поголемиот број разговорни и преносни значења дадени за глаголов. Во преводот на словенечки јазик и во примерот (40) е искористен глаголот *fukati*. Овде потсетуваме и на примерот (17) погоре, каде што глаголот *ойне* е искористен со истото значење, но впечатливо е што во овој случај изборот на преведувачот на словенечки јазик е друг

глагол, *naskočiti (se)*. Меѓу значењата на глаголов во ССКЈ² не е вклучено она со сексуална конотација, односно она со кое е тој употребен овде. Преведувачот успеал да ја задржи експресивноста од оригиналот во примерот (17), а се чини дека контекстот во примерот (40) не го мотивирал да го искористи истиот глагол.

Текстот избобилува со алузии, односно со еуфемизми за половиот однос и за фазите од половиот однос:

број на примерот	македонски	словенечки
(42)	/.../ секојпат кога ќе се сетев како <i>сме воделе љубов</i> , туку и долу набабрував. (75)	vsakič, ko sem se spomnila, kako <i>sva se ljubila</i> , ampak sem se cela <i>vzburla</i> . (97)
(43)	Понекогаш сакаше да <i>водиме љубов</i> додека ја носев шапката од приемот на кои сум била /.../ (76)	Včasih je hotel, da imam med <i>ljubljenjem</i> na glavi klobuk, ki sem ga nosila na sprejemih, na katerih <i>sva bila oba</i> /.../ (98)
(44)	И така <i>ќе ми водеше љубов од ѿозади</i> . (76)	In tako <i>si me je vzel od zadaj</i> . (98)
(45)	И тогаш јас треба <i>да се качам врз нејо</i> , и да <i>јо јавам</i> , значи, јас да <i>работам</i> . Да лежев <i>ќе беше друго</i> . Со Маноли понекогаш и лежам, но главно <i>сака од ѿозади</i> , освен кога е претерано пијан – тогаш морам <i>јас врз нејо</i> . (76)	In tako moram jaz <i>splezati nanj, ga jahati, biti tista, ki dela</i> . Če bi ležala, bi bilo drugače. Z Manolijem včasih ležim, večinoma pa <i>si on želi od zadaj</i> , razen kadar je preveč pijan, v takšnih primerih moram <i>iti jaz nanj</i> . (99)
(46)	Ќе ги направеше истите работи што секогаш ги правеше – но едноставно <i>не можеше да навлезе</i> . (87)	Opravil je vse kot vedno, toda preprosto <i>ni mogel prodreti vame</i> . (112)
(47)	Изгледа се гледа дека ми треба повеќе <i>секс</i> , си реков. (104)	Očitno je videti, da rabim več <i>seksa</i> , sem si rekla. (138)
(48)	Марјан ми ја <i>одзеде невиноста</i> и со него имав по два-три <i>орѓазми</i> додека <i>водевме љубов</i> , чин кој долго траеше. (117)	Marjan mi je <i>vzel nedolžnost</i> in z njim sem med <i>seksom</i> doživljala dva ali tri <i>orgazme</i> in je dolgo trajalo. (157)
(49)	Ги клацкаше колковите лево-десно и ми ја <i>ѿолнеше ус-ѿаѿа</i> . (120)	Z boki je miganj levo in desno in <i>mi polnil usta</i> . (160)

Очигледно е дека, во поглед на експресивноста, еуфемизмите можеме да ги класификуваме од најслаби, како во примерите (42), (43), (47) и (48), до најсилни, како што се оние во примерите (45) и (49). Кон овој преглед можеме да ги додадеме и примерите (12), (13), (18) и (21) од погоре. Потсетуваме дека во примерот (21) глаголот *дрви* е искористен со преносно значење во фразеолошкиот израз од разговорниот јазик, односно со значењето *претерува, госаѓа*, но, сепак, преку алузијата ‘стврдува пенис’.

3.4.1. Етикетирање лица според сексуалноста

Иако, како што стана збор во воведот, Шипка (2011) во својот речник не ги вклучува лексемите што означуваат сексуални работници, ние, сепак, се одлучивме да ги издвоиме, особено земајќи предвид дека во нашиот корпус тие не се искористени за да се означи професија, туку да се даде пејоративна нијанса и етикетирање лица, но секогаш со сексуална конотација. Освен лексемата *курва*, деминутивната варијанта *курвиче* и *оросиче* (деминутивно од *оросица*), во овој преглед ја вклучуваме и лексемата *швалерка*. Во речникот на Шипка (2011) не се среќава ниту оваа лексема, но се среќаваат лексемите *швалера(н)ција*, *швалерисање* и *швалерисаши*, сите со исто толкување: „1. Полов однос. 2. Одржување сексуални односи надвор од бракот.“ (Шипка 2011: 231)

број на примерот	македонски	словенечки
(50)	Сè уште нема родено <i>оросиче</i> но, си мислев. (24)	<i>Vlačuga</i> še vedno ni rodila, sem si mislila. (32)
(51)	Што друго да кажам за таа ма-ла <i>курва</i> Емилија /.../ (25)	Kaj drugega bi lahko rekla o <i>kurbici</i> Emiliji /.../ (33)
(52)	„Имаш <i>швалерка</i> “, едвај успе-ав да изустам. (26)	» <i>Ljubico</i> imaš«, mi je komaj uspelo reči. (33)
(53)	/.../ мирисаше на кебапи, ра-кија и женски парфем, парфе-мот на таа <i>курва</i> иша Емилија. (27)	Vračal se je z vonjem po čevapčičih, žganju in ženskem parfumu tiste <i>kurbe</i> Emilije. (35)
(54)	После <i>курвиче</i> но излезе од ципот и влезе во една од згра-дите. (28)	Potem je <i>kurbica</i> prišla iz džipa in vstopila v enega od blokov. (37)

(55)	„Ова мора да престане. Немам намера да оставам бракот да ми го расипе една обична <i>курва</i> “, реков, и осетив како гласот почна да ми се повишува. (29)	»To se mora nehati. Nočem, da bi mi zakon uničila ena čisto navadna <i>kurba</i> ,« sem rekla in začutila, kako povzdigujem glas. (37)
(56)	„Сакам да ми признаеш дека имаш <i>швалерка</i> и да престанеш да се гледаш со неа“. (30)	»Rada bi, da mi priznaš, da imaš <i>cipo</i> , in da se nehata videvati.« (39)
(57)	„Немам <i>швалерка</i> за да можам да престанам да се гледам со неа. /.../ (30)	»Nimam <i>cipe</i> , da bi se nehal videvati z njo. /.../ (39)
(58)	Така на пример, јас сакам да му станам навика, да му станам нешто што ќе му се задржи засекогаш, како девојката што ја имал пред мене, таа млада <i>курва</i> по име Маја. Не знам колку години имало <i>курвиче</i> кога го грабнала, ама полудо суштество од неа – здравје. (73)	Tako si tudi jaz želim, da bi postala njegova navada, nekaj, kar bo obdržal za vse čase, kot dekle, ki ga je imel pred menoj, tisto mlado <i>kurbo</i> z imenom Maja. Ne vem, koliko je bila ta <i>kurbica</i> stara, ko mi ga je ugrabila, toda bolj noro bitje od nje le stežka najdeš. (95)
(59)	Прво го видов со една девојка по една од неговите претстави, едно младо ситно <i>курвиче</i> /.../ (76)	Najprej sem ga videla z nekim dekletom po koncu ene izmed njegovih predstav, mlado <i>kurbico</i> kot Maja /.../ (99)
(60)	Ама тие <i>курвичиња</i> почнаа сè повеќе да ме нервираат, посебно тие младите студентки по глума. (77)	So me pa te <i>kurbice</i> začele vse bolj spravljati ob živce, še posebej mlade študentke igre. (100)

Најчеста лексема од оваа група е *курва* и деминутивната варијанта *курвиче*, и тоа во примерите (51), (53), (54), (55), (58), (59), (60). Во сите наведени позиции во преводот на словенечки јазик доследно се користат лексемите *kurba* и *kurbica*, соодветно. Со сосема истото значење во примерот (50) се среќава лексемата *оросииче*, како деминутивна варијанта од *оросија*, а преведувачот на словенечки јазик во оваа позиција се одлучил за лексемата *vlačuga*. Во ТРМЈ е поместена лексемата *курва* со ознака „разг. пејор.“, а меѓу изведените зборови стои и *курвиче*. Особено е важно да се нагласи дека во фокусот на првото толкување на значењето не е професијата (иако и ова толкување е дадено под број 1., одделено со точка и запирка од претходните две толкувања), туку квалификацијата/

етикетирањето врз основа на половото дејство што е осудено од средината, сп.: 1. блудница, развратница; проститутка (в. и *блуд* во ТРМЈ). Ова може да укажува и на актуелната состојба во македонскиот јазик, односно на тоа дека употребата на оваа лексема почесто е поврзана со етикетирањето според сексуалноста, отколку со професијата. Во ТРМЈ стои и *оросија* со ознака „разг.“ и со упатување на *курва*. Во ССКЈ², исто така, се наоѓаат лексемите *kurba* (со ознака „vulg.“) и *kurbica* (со ознака за деминутив и за експресивност), но интересно е што и во двата случаја кај првото значење на зборот (како професија) стои упатување на *vlačuga* и *prostitutka*. Иако лексемата *vlačuga* со првото значење во ССКЈ² не е означена како вулгарна или пејоративна, вторава ознака не изостанува кога се дава второто значење, со кое, всушност, и е употребена во преводот на збирката на словенечки јазик (*жена ишћо од асићекѝ на одредена љубовна врска има недозвољени љолови односи*). Оттаму, можеме да заклучиме дека преведувачот направил умешен избор и ја задржал експресивноста на изразот од оригиналот на македонски јазик. Сепак, наведуваме уште неколку синонимни преводни еквиваленти од словенечкиот јазик: *cafuta, candra, cipa, lajdra*. Специфично е што во неколку од примерите, и тоа (53), (60), но и (39) од погоре, се јавуваат двојноопределени именски групи, со јасна мотивација да му се даде дополнителна емотивна нијанса во текстот, а со тоа и да се зголеми експресивноста на изразот. Ваквите именски групи не се типични за словенечкиот јазик поради неговата структура, но во преводните решенија во примериве задолжително се јавува показна замена (*ta, tista*) пред именката.

Лексемата *швалер* стои во ТРМЈ со ознака „жарг.“, а меѓу изведенките е и именката од женски род *швалерка*. Впечатлив е изборот во преводот на словенечки јазик во примерите (56) и (57). Имено, преведувачот свесно избира експресивно побогат збор, односно *cipa*, кој во ССКЈ² само упатува, сп.: „pog.¹⁵, slabš.¹⁶ *vlačuga, prostitutka*“, а потсетуваме дека едно од значењата на *vlačuga* е *жена ишћо од асићекѝ на одредена љубовна врска има недозвољени љолови односи*. Ова е, всушност, состојба слична на онаа во македонскиот јазик, каде што споменатото е најчестото значење со кое се користи лексемата *курва*, односно како етикета според сексуалноста, а не како назив за професијата. Во примерот (52), пак, преведувачот избира експресивно понеутрална лексема (*ljubica*). Нагласуваме дека примерите од (50) до (57) се од истиот расказ и лексемите *швалерка, оросииче, курва* и

¹⁵ Од „pogovorno“, со значење ‘разговорно’.

¹⁶ Од „slabšalno“, со значење ‘пејоративно’.

курвиче се однесуваат на истото лице од расказот, што е уште еден показ дека станува збор само за етикетирање според сексуалноста.

Од еуфемизмите овде izdelуваме само еден пример, иако истата лексема се јавува повеќе пати во еден од расказите. Наведен е само еден пример, бидејќи станува збор за еуфемизам и, иако еуфемизмите се застапени во трудов, тие не се во центарот на нашето внимание. Во сите позиции, на местото на лексемава во преводот на словенечки јазик доследно се среќава *ljubimes* – лексема што се одликува со истата експресивна неутралност како и *љубовник* во македонскиот јазик.

број на примерот	македонски	словенечки
(61)	Да не си фати конечно <i>љубовник</i> ?“, ми велеше кога ќе се сретневме на кафе. Или: „Секоја успешна жена мора да има <i>љубовник</i> !“ (104)	Da si nisi morda končno našla <i>ljubimca</i> ?« mi je rekla, ko sva se srečali na kavi. Ali pa: »Vsaka uspešna ženska mora imeti <i>ljubimca</i> !« (138)

Упатуваме и на примерот (17), каде што имаме етикетирање според сексуалната ориентација и каде што е искористен еуфемизмот, односно интернационализмот *iej*. Во преводот на словенечки јазик забележуваме формално и семантичко поклопување, со тоа што таму е искористена множинската форма *geji*.

3.5. Екскреторните дигестивни активности

Во последнава група ги сместуваме примерите од збирката каде што се среќаваат лексеми со кои се означуваат екскреторните дигестивни активности. Освен лексемите што ги означуваат активностите на уринирање и дефекација, за разлика од Шипка (2011), во нашата анализа ги вклучуваме и оние што означуваат испуштање гасови.

број на примерот	македонски	словенечки
(62)	Неговото кашлање, потпевнување, пцуење по други возачи, еден гласен <i>џрдеж</i> . (29)	Njegov kašelj, popevanje, psovanje drugih voznikov in glasen <i>prdec</i> . (38)
(63)	„Не“, ми рече тој. „Не сум разочаран. Очекував дека ќе е <i>срање</i> “. (59)	»Ne,« mi je rekel. »Nisem razočaran. Pričakoval sem, da bo <i>sranje</i> .« (77)

(64)	Сè на сè, низ нашиот стан поминале над 50 души. Газеле со чевли, влегувале во мојот тоалет, <i>мочале</i> и можеби <i>какале</i> во мојата шолја. (78)	Na koncu je naše stanovanje obiskalo več kot petdeset ljudi. Na nogah so imeli čevlje, hodili so v moje stranišče, <i>lulali</i> in morda celo <i>kakali</i> v mojo školjko. (103)
(65)	На распаднатите клупи на перонот што мирисаше на <i>мочка</i> , си ја гушкав Лиле и ја галев по главата. (96)	Na razpadlih klopek na peronu z vonjem po <i>urinu</i> sem objemala Lile in jo božala po glavi. (127)
(66)	„Цело време ми се јавува и сè ми <i>усерува</i> !“, викна уште погласно.	»Ves čas me kliče in mi <i>serje</i> !« je zavpil še glasneje. (150)
(67)	Наеднаш ја отвори вратата и се обиде да излезе, ама заборава дека панталоните му се спуштени и падна до колата. Се слушна тап удар врз земјата и гласен <i>ѝрдеж</i> . (121)	Naenkrat je odprl vrata in hotel iti ven, a je pozabil, da ima spuščene hlače, in je padel zraven avta. Slišal se je top udarec ob tla in glasen <i>prdec</i> . (161)
(68)	Ќе се напиеше да поврати, и ќе испуштеше еден грлен звук, како да крева многу тежок товар, а веднаш по тој звук <i>ќе ѝрднеше</i> кратко и обилно. (121)	Naprezal se je, da bi bruhal, spustil grlen zvok, kot bi dvignil težek tovor, takoj po tem zvoku pa <i>je</i> kratko in močno <i>prdnil</i> . (162)

Во примерите (63) и (66) се искористени лексеми од истиот корен, но со преносно значење, односно не со значењето 'празнење на цревата, врши исфрлање на измет од телото', како што е толкуван глаголот *сере* во ТРМЈ. Во ТРМЈ е дадено само уште едно (преносно) значење на глаголот, и тоа, 'зборува глупости', но впечатливо е што до овој глагол не стои никаква ознака за сферата на употреба, односно не е обележан ниту како разговорен ниту како вулгарен. Во конкретните примери се среќава глаголската именка *срање*, употребена со преносно значење ('лош, невалитетен, безвреден'), и форма од глаголот од разговорниот јазик *усерува*, со значење 'уништува, расипува, упропастува'. Овој глагол не се среќава во ТРМЈ, но со наведените значења (покрај основното) се среќава глаголот *ѝосере* и до него стои ознаката „вулг.“ Во преводот на словенечки јазик се искористени лексеми од истиот корен, со тоа што кај примерот (63) имаме целосно формално и семантичко поклопување, додека, пак, во примерот (66) среќаваме извесна модификација, односно е искористен глаголот *srati*, или со значењето *gosaĭa* или, пак, *кара/ѝрекорува/неѝогува*. Сметаме

дека можеби посоодветно решение би бил глагол со истото значење како во оригиналот на македонски јазик, на пример *zasrati*. Глаголот *srati* стои во ССКЈ² со ознаката „vulg.“ до него, а дадените толкувања се, повеќе или помалку, исти како и во македонскиот јазик. Со значењето ‘празнење на цревата, врши исфрлање на измет од телото’ глаголот *sepe* е искористен само во две позиции во примерот (41) погоре¹⁷. Во преводот на словенечки јазик имаме и формално и семантичко поклопување. Со ова значење е искористен и глаголот *кака* во примерот (64). Во ТРМЈ до овој глагол стои толкувањето „Во детскиот говор – врши голема нужда.“ Оттаму, лексемава повеќе можеме да ја сметаме како еуфемизам, иако во примерот не е искористена во контекст со деца. Во преводот на словенечки јазик има формално и семантичко поклопување, па е искористена форма од глаголот *kakati*, до кој во ССКЈ² стои ознаката „otr.“¹⁸

Во примерот (64) е искористен и глаголот *моча*, кој е поместен во анализирава, тргнувајќи од дефиницијата на Шипка (2011), но нагласуваме дека во македонскиот јазик тој нема опсцена нијанса (барем не силно изразена)¹⁹. Покрај глаголите *уринира* и *мокри*, глаголот *моча* често се користи и во медицината. Истото важи и за именката *мочка* (наспрема *моч* и *урина*), која се среќава во примерот (65). Оттаму, и оправдано е што во ТРМЈ не постои посебна ознака до овие лексеми. Во преводот на словенечки јазик, во примерот (64), преведувачот направил логичен избор и паралелно со *kakati* од детскиот говор, го искористил глаголот *lulati*, кој во ССКЈ² ја има истата ознака („otr.“), а во примерот (65) ја искористил експресивно неутралната лексема *urin*, што се чини и соодветно земајќи го предвид контекстот, а и погоре кажаното, без разлика што и во македонскиот јазик се среќава лексемата *урина*, која не е искористена во оригиналот. Потсетуваме и на примерот (19), каде што се среќава свршениот глагол *се измоча*, а во преводот на словенечки јазик, соодветно, се среќава *odtočiti*.

Во примерите (62), (67) и (68) се среќаваат лексеми со ист корен, а означуваат гласно испуштање гасови од цревата. Во првите два примера е искористена именката *џрдеж*, а во последниот, глаголот *џргне*. И до двете лексеми во ТРМЈ стои ознаката „вулг.“ Во преводот на словенечки јазик се

¹⁷ Во првата позиција се среќава глаголот *sepe*, а во втората позиција е придавката *џосран*.

¹⁸ Од „otroško“, со значење ‘детски’.

¹⁹ Исто како што стана збор за *џаз* и за *џиџка* погоре, особено важно е да се нагласи дека употребата во определен контекст може да му ја даде и опсцената или вулгарната нијанса на зборот, иако, треба да се води сметка дека во таквите случаи контекстот е клучен за ваквата квалификација, а не самата лексема. (сп. во фразеолошки изрази/пцости: *Да ѝи се мочам во каракџерој*; *Во устџа да ѝи мочам*.)

искористени соодветниците *prdec* и *prdniti*, кои, исто како и во ТРМЈ, во ССКЈ² ја имаат ознаката „vulg.“

На крајот од делов потсетуваме и на примерот (28) погоре, кој е единствениот каде што се среќава лексемата *јомно*, и тоа, во позицијата ...*ѝ бришеле јомнајѝа од јазинѝајѝа на деѝајѝа...* Во ТРМЈ до зборов стојат ознаките „разг.“ и „вулг.“ Во преводот на словенечки јазик сметаме дека можеби има мало намалување на експресивноста со изборот на изразот *brisale pokakane riti svojim otrokom*. За лексемите *kakati* (со оглед на тоа што *pokakan* е придавка со истиот корен) и *rit* веќе стана збор погоре во трудов.

4. Заклучок

Опсцената лексика не е интересна само од чисто лингвистички аспект, туку, пред сè, од социолингвистички аспект, бидејќи таа е, меѓу другото, аспект од јазикот што јасно ја покажува поврзаноста меѓу јазикот, културата и општеството, бидејќи таа е длабоко вкоренета во општествените контексти.

Во поглед на експресивноста на преводот на словенечки јазик на збирката „Мојот маж“ од Румена Бужаровска, а особено на успешноста на преведувањето опсцена лексика, можеме да заклучиме дека преведувачот одлично се снашол и понудил солидни решенија. Опсцената лексика е многу важна за експресивноста на едно дело и несоодветниот превод, што не е случај со оној што го разгледувавме, може драстично да ја намали вредноста на оригиналот.

Во поглед на толковните речници на македонскиот и на словенечкиот јазик што ги користевме при анализата, се чини дека во ТРМЈ (особено во дигиталната верзија) недостасува унифицираност и доследност при бележењето на ознаките „разг.“ и „вулг.“. Некаде стои само „разг.“ (сп., на пример, *оросија*), некаде само „вулг.“ (сп., на пример, *кур*, *ѝчка*) а некаде и „разг.“ и „вулг.“ (сп., на пример, *јомно*), при што мора да нагласиме дека терминот „разговорно“ семантички е многу поширок од „вулгарно“. Оттаму, сметаме дека во еден толковен речник е сосема соодветно да се користи ознаката „вулгарно“,²⁰ но не е доволно опсцените лексеми да се означат само со „разговорно“. Кај некои лексеми, пак, нема никаква ознака, додека, кај лексеми со истиот корен со сосема истите толкувања оз-

²⁰ Се согласуваме со ставот на Шипка дека термините „вулгаризми“ и „опсцена лексика“ не се синоними (в. Шипка 2011: 21) и би требало да се избегнува ваквата употреба во истражувања посветени на опсцената лексика, но сметаме дека ознаката „вулгарно“ е сосема соодветна за еден толковен речник.

наката „вулг.“ не изостанува (сп., на пример, *сере*, наспрема *йосере*). Ова не се однесува на примерите како *јаз*, *цицка*, *мочка* и сл., кои поподробно ги разгледувавме во анализата. Една од главните забелешки за ТРМЈ е тоа што не е вклучен глаголот (*се*) *ебе*, и покрај тоа што се вклучени многу други опсцени лексеми. Затоа, сметаме дека би било добро да се направат мали интервенции во ТРМЈ во поглед на доследноста на означувањето, но и на вклучувањето или исклучувањето лексеми од него. Забелешка и за ТРМЈ и за ССКЈ² е што за дел од лексемите анализирани во трудов недотасуваат некои толкувања, односно не се опфатени некои значења со кои се користат тие во разговорниот јазик (сп., на пример, ‘негодува’, ‘кара’, ‘прекорува’ и сл. кај *сере* во ТРМЈ и *srati* во ССКЈ²). Оттаму, ја нагласуваме потребата за постојано подновување и на ТРМЈ и на ССКЈ².

На крајот, уште еднаш ја подвлекуваме потребата за поопсежни и посериозни проучувања на опсцената лексика во македонската и во словенечката лингвистика, но и идејата да се следи примерот од српскиот јазик и да се изработат речници на опсцената лексика во македонскиот и во словенечкиот јазик.

Литература и извори

- Арсов, Б., Ѓурчевска Атанасовска, К. 2024. „За експресивната лексика во драмите на Горан Стефановски и за нејзините еквиваленти во преводите на англиски јазик“. 50. *Меѓународна научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ во Скопје (зборник на трудови)*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 232–244.
- Бужаровска, Р. 2014. *Мојот маж*. Скопје: Или-или.
- Груевска-Маџоска, С. 2022. *Лексикологија на македонскиот јазик*. Скопје: Ми-Ан.
- Ѓурчевска Атанасовска, К. 2018. *Преведување експресивна лексика: проблеми и предизвици – врз примери на книжевни преводи од англиски на македонски јазик*. Скопје: Дата Понс.
- Додевска Михајловска, О., Цветановски, Г.. 2019. „Опсцената лексика во македонската фразеологија“. *Ойцена и друја колоквијална лексика у српском и македонском језику / Ойцена и друја колоквијална лексика во српскиот и македонскиот јазик – Зборник радова са истоименој научној скупи*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 61–74.
- Јованова-Грујовска, Е. 2002. *Валоризација на колоквијализмиите во македонската јазична средина*. Скопје: Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

- Јованова-Грујовска, Е., Костовска, В. 2019. „Меѓу колоквијалното и еротското во „Сок од простата“ на Јован Павловски (осврт на лексиката)“. *Ойсцена и друѓа колоквијална лексика у српском и македонском језику / Ойсцена и друѓа колоквијална лексика во српскиој и македонској јазик – Зборник радова са истаоименој научној скуја*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 145–153.
- Јованова-Грујовска, Е., Костовска, В. 2023. „Опсцената лексика во македонските народни приказни“. *Зборник на трудови од VII меѓународна научна конференција „Македонској јазик – Извор на научи истражувања“*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 83–88.
- Марковић, Ј., Јовић, Н. (ур.). 2019. *Ойсцена и друѓа колоквијална лексика у српском и македонском језику/Ойсцена и друѓа колоквијална лексика во српскиој и македонској јазик*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет. <https://eprints.ugd.edu.mk/23920/1/%D0%905.OPSCENA.%20novo-pages-1-9%2C41-53%2C465-466.pdf>
- Толковен речник на македонској јазик*. Ред. Кирил Конески, I–VI. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2003–2014.
- Шипка, Д. 2011. *Речник ойсцених речи и израза*. Београд/Нови Сад: Корнет и Прометеј.
- Bužarovska, R. 2017. *Moj mož*. Ljubljana: Modrijan.
- Cambridge Dictionary: offensive, rude, or shocking, usually because of being too obviously related to sex or showing sex*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/obscene>
- Keber, J. 2015. *Slovar slovenskih frazemov*. Spletna izdaja. www.fran.si
- Kosem, I., Arhar Holdt, Š., Krek, S., Čibej, J., Dobrovoljc, K. Gantar, P., Robida. N. (ur.) *Konkordančnik korpusa Gigafida 2.2*. viri.cjvt.si/gigafida.
- Nežmah, B. 2011. *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Družba Piano.
- Skubic, A. E. 2004. „Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje in eksces“. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 297–320. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=159916>
- Snoj, M. 2015. *Slovenski etimološki slovar*. Spletna izdaja. www.fran.si.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. www.fran.si
- Slovenski pravopis*. Spletna izdaja. www.fran.si
- Unuk, D. 2013. „Stilizacija“, *Revija za elementarno izobraževanje* 6/2–3. 109–118.

Borche ARSOV
Gjoko NIKOLOVSKI

**OBSCENE LEXIS IN THE COLLECTION OF STORIES *MY HUSBAND*
BY RUMENA BUZHAROVSKA AND ITS EQUIVALENTS IN THE
TRANSLATION INTO SLOVENIAN**

Summary

The paper focuses on the obscene lexis in the short story collection “My Husband” by Rumena Bužarovska and its equivalents in the Slovenian translation. The analysis starts from the excerpted obscene vocabulary in the Macedonian original, which is compared, analyzed, and interpreted through the translation solutions in the Slovenian translation. Based on the analysis, the obscene lexis is divided into obscene lexis for: (1) the female genital organ, (2) the male genital organ, (3) other parts of the human body, (4) sexual intercourse (with the subgroup labeling of persons accord).

Keywords: obscene language, the short story collection My Husband, Macedonian Language, Slovene Language, translation equivalents.

Agnieszka DURLEJ-KRACH

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Polsko

agnieszka.durlej-krach@ujk.edu.pl

DIALOG MIĘDZY SŁUŻBĄ A MIŁOSIERDZIEM W SZESNASTOWIECZNEJ WERSJI *WIELKIEGO PODBOJU ZAMORSKIEGO* (*LA GRAN CONQUISTA DE ULTRAMAR*)

Abstrakt: Dialog między pełnioną przez bohaterów *Wielkiego podboju zamorskiego* służbą – jako posługą Bogu i ludziom – i miłosierdziem stanowił dla krzyżowców rodzaj aktu religijnego – czynienia dobra w kategoriach wertykalnych – ku Bogu i horyzontalnych – ku bliźnim i swojemu wnętrzu jako introspektywne doskonalenie swojej duszy. Posługa ta prowadzi tychże bohaterów do wartości, którymi są: Bóg, ojczyzna ziemską i duchową oraz pokój.

Słowa kluczowe: *La Gran conquista de Ultramar*, dialog, służba, miłosierdzie, wyprawy krzyżowe.

Służba jest drogą, która prowadzi bohaterów *Wielkiego podboju zamorskiego* do wielu wartości, które urzeczywistniają w swym życiu. Przejawia się przede wszystkim w czynach miłosierdzia dokonywanych przez krzyżowców-rycerzy oraz osoby im towarzyszące. Dzięki owej postawie pełnej miłosierdzia ci szczególnie pielgrzymi wypełniają przykazania ofiarowane im przez Boga, ale także zasady ziemskiej kondycji wobec bliźniego. Pełna miłosierdzia służba wiedzie tychże bohaterów do wartości, którymi są: Bóg, ojczyzna ziemską i duchową oraz pokój.

Dialog, pełen zrozumienia, między pełnioną przez nich służbą – jako posługą Bogu i ludziom – i miłosierdziem stanowił dla krzyżowców akt religijny – czynienia dobra w kategoriach wertykalnych – ku Bogu i horyzontalnych – ku bliźnim i swojemu wnętrzu jako introspektywne doskonalenie swojej duszy, stawanie się coraz lepszym człowiekiem zgodnie z pojmowaniem mikrokosmosu (człowieka), jak i makrokosmosu (całego uniwersum) przez teologię epoki Średniowiecza. Ta swoista transcendencja pozwala krzyżowcom wznosić się na wyżyny średniowiecznej teologii moralności, która stanowiła drogowskaz

do rozróżniania dobra od zła, biblijnego oddzielenia ziarna od plew, dla ludzi czasów krucjat.

Poprzez eschatologiczny wymiar służby Bogu jako wypełnianie Jego przykazań, ale i jako posługa bliźnim w wierze wypełniają chrześcijańscy krzyżowcy przykazanie miłości, a zatem i posługę miłosierdzia, jako czyny pełne właśnie miłości, ale i dobroci. Ta szczególna dynamika podążania równoległe drogą służby i miłosierdzia pozwala bohaterom *Wielkiego podboju zamorskiego* wiernie wypełniać misję swojego życia dokonując autotransgresji jako pokonywanie swych własnych ograniczeń i dążenie ku doskonałości, a dzięki temu, jak wierzyli, ku nagrodzie zbawienia w Niebie. Ci szczególnie pielgrzymi pragnęli wieść życie wypełnione prawdami wiary głoszonymi przez Kościół katolicki, biblijnymi przypowieściami, ale i przykładami życia świętych ukazanymi przez prężnie rozwijającą się w Średniowieczu hagiografię.

Wyprawa krzyżowa pozostaje dla bohaterów *Wielkiego podboju zamorskiego* także pielgrzymką¹. Już samo życie człowieka Średniowiecza było pojmowane w tamtej epoce jako droga, a ówczesny człowiek uosabiał topos *homo viator* – gdzie życie człowieka jest wędrówką, a człowiek pozostaje w stałej egzystencjalnej podróży:

Drogi wytycza się poprzez przemierzanie ich przez handlowców i studentów, pielgrzymów i wojowników, mnichów i krzyżowców. Moglibyśmy powiedzieć o błędnym społeczeństwie [pozostającym stale w drodze], jako że życie nie ma tutaj swoich załączków poza drogą. Egzystencja jest pielgrzymką, a byt ludzki *homo viator*².

Jednak służba jako pielgrzymowanie krzyżowców do Ziemi Świętej z zamiarem odbicia ich z rąk niewiernych jest niejednokrotnie służbą samotną – w obecności licznych rzeszy ludzi, jednak często daleko od najbliższych³.

Cnota miłosierdzia sytuowana jest przez teologię na granicy pomiędzy cnotami teologicznymi i cnotami ludzkimi:

Jest to cnota, którą można uważać za moralną; (...) a zadaniem jej jest regulowanie smutku, jaki sprawia każdemu rozumnemu człowiekowi nędra

¹ Na temat pielgrzymek i pielgrzymowania zob. na przykład: F. Fernández Carmona, *La peregrinación amorosa en los siglos XII y XIII*, [w:] „Cuadernos del CEMYR” 1998, nr 6, s. 81-95.

² Tamże, s. 81.

³ Motyw miłości z oddali pozostaje tak częstym motywem w literaturze średniowiecznej – został wyeksponowany na przykład w literaturze francuskich trubadurów, którzy opiewali miłość z daleka pielgrzymów, rycerzy do pani swojego serca. Motyw miłości z oddali (franc. *l'amour lointain*) został zaprezentowany na przykład w poetyckiej twórczości Jaufrégo Rudela.

kogoś drugiego. (...) Ale miłosierdzie może być także rozpatrywane jako kierowany rozumem akt woli, którym skutecznie nienawidzimy nędzę drugiego człowieka, co nie może mieć miejsca bez chęci rzeczywistego uwolnienia go od tej nędzy. Aktem takim uczestniczy się w miłosiernym działaniu samego Boga, które stanowi, jeśli tak rzecz można, Jego właściwość. Podnosić nieszczęśliwych z ich nędzy jest czynem kogoś naprawdę wyższego, jest gestem, który w najwyższym stopniu przystoi Bogu. Wynosi nas to ponad sprawiedliwość, jak zresztą i ponad cnoty ściśle ludzkie⁴.

Już sam krzyż, oprócz oczywistej i najważniejszej dla chrześcijaństwa symboliki znaku odnoszącego się do śmierci Chrystusa, a tym samym zbawienia ludzkości, jest dla krzyżowców-pielgrzymów szczególnym symbolem ich pielgrzymowania zarówno w wymiarze eschatologicznym, jak i ziemskim:

Poprzez skrzyżowanie swoich elementów ku górze i ku dołowi oraz ku prawej i lewej stronie krzyż reprezentuje ziemię i jej kierunki – nie brakuje *mapamundis* [map świata] w formie krzyża, przedstawia również czas poprzez ukazanie powtarzalności czterech pór roku: krzyż jest syntezą czasoprzestrzenną, która wskazuje *itinerarium* pielgrzymowania. Jest to najważniejsza podróż, która urzeczywistnia sens ludzkiej egzystencji. Pielgrzym przemierza konkretną przestrzeń oczyszczenia i przemiany, podróż ku Jerozolimie prowadzi do centrum świata i centrum historii, przemierza przestrzeń i ten szczególny czas, który antycypuje Jeruzalem niebiański⁵.

Zgodnie z teologią chrześcijańską, miłosierdzie rodzi się z miłością, a człowieka miłosiernego charakteryzuje umiejętność współodczuwania cierpienia bliźnich. Ta cnota serca jest powodowana przez miłość, którą miłosierdzie uposaża cierpieniem. W tych oto słowach o miłosierdziu mówił św. Paweł: „Weselcie się z tymi, którzy się weselą, płaczcie z tymi, którzy płaczą”⁶. Wyprawa krzyżowa była dla krzyżowców także czasem wyboru, gdyż wielu z nich pozostawiło swoje rodziny i dobytek, wybierając się w drogę do Ziemi Świętej, nie mając przecież żadnej pewności, czy z niej powrócą, mając na względzie batalistyczne starcia, ale i często skrajnie trudne warunki bytowe oraz czynniki atmosferyczne.

⁴ A. Girard, J. Tonneau, L. Lachance, *Sprawiedliwość*, [w:] tł. ss. Dominikanki z Klasztoru św. Anny, *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna: praca zbiorowa*, Poznań 1965, s. 767.

⁵ Tamże, s. 82.

⁶ Rz. 12, 15, [w:] *Biblia Tysiąclecia, Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego Nowego Testamentu*, Poznań 2003.

Religia chrześcijańska proponuje krzyżowcom praktykę miłosierdzia, na której zasadza się służba Stwórcy i bliźnim, którą w epoce Średniowiecza można porównać do relacji pan-chłop pańszczyźniany. Owa zależność wyrastała z panujących wówczas zależności społeczno-klasowych w obrębie feudalizmu, jednak relacja ta znajduje swoje porównanie także w religii katolickiej, gdzie wierny jest wasalem swojego Pana-Boga. Często wierny jest także wasalem swojej Pani, którą jest tutaj Matka Boża⁷. Na kanwę religijną zostaje transponowany również obraz suzerena i wasala jako rodzaj służby.

Bóg ukazany w *Wielkim podboju zamorskim* jest Bogiem sprawiedliwym i miłosiernym. Krzyżowcy biorący udział w pierwszej wyprawie krzyżowej nie zawsze tak mocno, jakby tego chcieli trwają w swej wierze i nie zawsze tak wytrwale ufają Opatrzności jak miało to miejsce na początku ekspedycji. Zawsze jednak doświadczają Bożej opieki. Bóg nie dokonuje nad nimi sądu. Żadne ich błędzenie nie jest tu przez Niego rozpatrywane w kategoriach sprawiedliwości czy niesprawiedliwości, ale w kategoriach miłosierdzia. Miłosierdzie wyraża dynamiczną rzeczywistość człowieka, ale jest przede wszystkim immanentną cechą Boga – należy do samej Jego istoty⁸. Motorem sprawczym owej zamorskiej wyprawy zawsze pozostaje dla krzyżowców miłość do Boga i Bożego stworzenia, niezmienną motywacją pozostaje także sprawa honoru.

Bóg pomagał krzyżowcom-pielgrzymom w czasie ich służby poprzez dokonywane cuda. Jeden z takich cudów miał miejsce w życiu pielgrzyma Aycarta z Montemerle. Przybył on z dwoma towarzyszami, by nawiedzić Grób Święty. Weszło wówczas tureckie prawo, iż aby móc wejść do tego miejsca, należało uiścić opłatę w wysokości jednego *maravedi* w złocie. Nie dysponowali oni jednak żadnymi pieniędzmi, gdyż wydali je na podróż, bądź stracili w wyniku grabieży. Postanowili, zatem, zapracować na te pieniądze. Dwóm z nich zamiar ten się powiódł, ale Aycarte nie zdążył nic zarobić⁹. Ponieważ jednak bardzo pragnął nawiedzić Grób Chrystusa, zaczął modlić się żarliwie:

Panie nasz, Jezu Chryste, który chciałeś bym przyszedł do Ciebie z tak odległej ziemi, bym cierpiał głód, pragnienie, zimno i niedostatek – wszystko to

⁷ Zob. na przykład: J. Escalona Monge, *De "señores y campesinos" a "poderes feudales y comunidades": elementos para definir la articulación entre territorio y clases sociales en la Alta Edad Media castellana*, [w:] „Comunidades locales y poderes feudales en la Edad Media, La Rioja 2001, 115-156, gdzie można przyjrzeć się bliżej zależnościom feudalnym funkcjonującym w średniowiecznej Kastylii.

⁸ R. Fisichella, *To jest właśnie czas miłosierdzia*, [w:] red. Zofia Zarębianka, Katarzyna Dybeł, „Odślony Miłosierdzie”, Kraków 2017, s. 28.

⁹ *La Gran conquista de Ultramar*, t. I, wydanie krytyczne, wstęp, przypisy i glosariusz Louis Cooper, Bogota 1979, s. 357 – 358.

po to, aby zobaczyć miejsce, gdzie Ty się narodziłeś i poniosłeś za nas śmierć, a także ujrzeć grób, w którym Twoje święte ciało zostało złożone, z którego zmartwychwstałeś trzeciego dnia i wstąpiłeś do nieba, zstąpiłeś do piekieł i uwolniłeś nas od mocy diabła na wieki wieków (...), proszę Cię, spraw, bym stąd nie odszedł nie zobaczywszy tego grobu¹⁰.

Zakończywszy modlitwę spostrzegł, iż jedną z osób, które strzegły wejścia do Grobu Pańskiego, był mężczyzna, którym opiekował się, gdy ten był małym chłopcem – był jego rodakiem. Jednak, gdy człowiek ten dotarł do Ziemi Świętej, postanowił zmienić wiarę z chrześcijańskiej na muzułmańską. Aycarte poczuł nadzieję, iż dawny podopieczny, gdy spostrzeże kim jest, pozwoli mu wejść do środka. Konwertyta, nie chcąc przystać na jego prośby, odparł, że zgodzi się na to jedynie pod warunkiem, że Aycarte stanie się wyznawcą islamu. Obiecywał mu przy tym w zamian za zmianę wiary bogactwo i piękną żonę. Jednocześnie groził Aycartowi, że w przypadku odmowy zabije go. Aycarte wołał jednak cierpieć zniewagi, a nawet zgodzić się na śmierć, niż wyrzec się Boga. Konwertyta okaleczył go okrutnie, lecz ranny zebrał wszystkie siły i wszedł do Grobu Chrystusa, gdzie zaczął płakać „tak bardzo, że cała podłoga pokryła się łzami i krwią, która wypływała mu z nosa i rany uczynionej przez Maura”¹¹. Następnie, całej trójce rycerzy podczas nocnego czuwania u wrót świątyni ukazał się we śnie anioł, który oznajmił, że sam Bóg pragnie im przekazać za jego pośrednictwem, by udali się bezpośrednio do Rzymu i powiedzieli Ojcu Świętemu, iż należy zorganizować wyprawę krzyżową w obronie wszystkich zamorskich chrześcijan. Anioł w szczególności zwrócił się do Aycarta nakazując, by zadziałał wobec krzywdy zadanej mu przez Maura. Rycerze skutecznie wywiązali się z tej prośby, udając się do papieża Urbana II, który przyjął ich przesłanie. Zaprosił ich także na sobór w Clairmont, by dali świadectwo temu, co działo się w *Outremer*¹².

Analizowany tekst obfituje również w liczne przykłady miłosierdzia świadczonego człowiekowi przez człowieka. Tak jest też w przypadku dwóch emblematycznych postaci utworu, księcia Gotfryda i węgierskiego króla Kolomana I, pomiędzy którymi nawiązuje się przyjaźń. Gotfryd z Bouillon był człowiekiem nie tylko szlachetnie urodzonym, ale przede wszystkim wiódł szlachetne życie. Jedną z osób, która już na początku krucjaty z wielkim uzna-

¹⁰ Tamże, s. 358. Na temat cudów w Średniowieczu zob. na przykład: Vauchez, André, *Miracle*, [w:] red. Jacques Le Goff, Jean-Claude Schmitt, *Dictionnaire raisonné de l'Occident médiéval*, Paris 1999, s. 725-740.

¹¹ *La Gran conquista de Ultramar*, t. I, dz. cyt., s. 357 – 358.

¹² Tamże, s. 360-362.

niem wyrażała się o nim, był król Węgier, który go kochał miłością braterską¹³. Przyjaźń obu tychże bohaterów zażegnała wszelkie spory. Z pełną ufnością i oddaniem Gotfryd, wraz z dowodzonymi przez siebie krzyżowcami, przemierzał Węgry, a węgierski władca im towarzyszył. Król wprawdzie zażądał zakładników, jednak zrobił wszystko, co było w jego mocy, by pomóc pielgrzymom podczas ich wędrowania przez władane przez niego ziemie. Ogłosił, by zaopatrzone pielgrzymujących w potrzebne im produkty po dobrej cenie, i by nikt, pod karą śmierci, nie zagrażał im zbrojnie. Pielgrzymi zostali jednocześnie zobowiązani przez Gotfryda do pokojowego przemarszu przez węgierskie terytoria. Ta szczerza przyjaźń zaowocowała pokojowym wędrowaniem. Zakładnicy powrócili do swoich towarzyszy, a król Węgier na koniec obdarował ich, jako znak przyjaźni, wszelakimi wspaniałościami¹⁴.

Warunki wędrowania, szczególnie ze względu na klimat skrajnie odmienny od europejskiego, sprawiały krzyżowcom wiele trudności. Najtrudniejszym elementem klimatu, utrudniającym działanie i przetrwanie był upał, jaki doskwierał podróżującym oraz związany z nim okresowy niedobór, bądź całkowity brak wody pitnej. Najbardziej dramatyczna przeprawa poprzez nieznane krainy miała miejsce w porze letniej, gdy temperatury były najwyższe, a na drogach unosił się piach i kurz. Ludzie umierali z pragnienia w takich warunkach, a bywało, że nawet dwieście osób podczas jednego dnia. Kobiety w stanie błogosławionym rodziły przedwcześnie i większość z nich także umierała. Powietrze było ciężkie od wilgoci, wiatr nie orzeźwiał znużonych wędrówców. Na niektórych etapach brak było cienia, aby się schronić. Wiele osób umarło w wyniku tak ciężkich warunków. Ci, którzy przeżyli, kontynuowali drogę. Nawet zwierzętom, koniom, psom, ptakom łownym, było bardzo ciężko podążać naprzód. Nie chciały ruszać z miejsca, a gdy już ruszały, to z wielkim oporem i stawały się agresywne. Jedzenie bardzo szybko się psuło, trudno więc było robić zapasy. Wino trzymano tylko na szczególne okazje.

Kiedy krzyżowcy natknęli się na dolinę pełną wody pitnej, ich pragnienie było tak niewyobrażalnie wielkie, że pili wodę w takich ilościach, iż niektórzy pomarli od jej nadmiaru w organizmie. Inni, wchodząc do rzeki, utonęli. Z tej przyczyny zmarło wtedy kolejne dwieście osób. Ten sam los spotkał towarzyszące im zwierzęta¹⁵.

Trudy były wielkie, jednak miłość do Boga i hart ducha sprawiały, że ci, którzy pozostali przy życiu, kontynuowali wyprawę. Tym, co czyniło ją możliwą był też duch wrażliwości na cierpienie współtowarzyszy i posługa sobie

¹³ Tamże, s. 366.

¹⁴ Tamże, s. 368-370.

¹⁵ Tamże, s. 462-463.

nawzajem. Tekst wielokrotnie wspomina o takich sytuacjach. Postawę krzyżowców można przyrównać do życia męczennika, który swą dzielną i pełną wytrwałości postawą dawał w Średniowieczu wyraz swej niezachwianej wiary, trwałej i niezmiennej pomimo ziemskich trudów, jak i do żywota świętych, którzy osiągnęli swój cel zbawienia po trudach, które napotykali i przezwyciężali w swym życiu poprzez nieustanną służbę swemu Panu¹⁶. Miłosierna służba Bogu, zdaniem krzyżowców, poprzez miłosierdzie, oddanie i zawierzenie prowadziła ich ku chrześcijańskiej *virtus*, której urzeczywistnienie w ich życiu miało im otworzyć bramy Raju-Ojczyzny Niebieskiej – po śmierci. Posługa ta pozwalała doświadczyć im takich wartości jak: Bóg, ojczyzna ziemska i duchowa oraz pokój. Ci szczególnie na owe czasy pielgrzymi ufali w pełni, że wszelkie trudy doczesne stanowią najwłaściwszą z dróg, która wiedzie ich ku zbawieniu. Służba Bogu była dla krzyżowców-pątników naśladowaniem Chrystusa, gdzie każdy odbywał swą pasję – Jezus, by zbawić ludzi, a oni by zbawić siebie. Pozostawał tutaj także ziemski aspekt chęci i pomocy braciom w wierze zamieszkującym obszary Ziemi Świętej zajęte wówczas, jak ich nazywano w Średniowieczu, przez niewiernych¹⁷.

Służba Bogu i bliżnim jest dla krzyżowców szczególnym rodzajem posługi, która jest drogą zbliżającą ich także do samodoskonalenia swej ludzkiej kondycji w kontekście transcendentnego pokonywania swoich słabości, a tym samym umacniania swojej postawy w obliczu ziemskiej służby, jak również w, tej szczególnej dla uczestników krucjat, przestrzeni transcendencji, gdzie ziemskie czyny prowadzą ich do niebiańskich zasług w życiu, jak wierzyli, wiecznym. To szczególne zespolenie świata doczesnego z wiecznym przejawiające się na drodze stałego rozwoju duchowego i doskonalenia moralnego swojej osoby ukazuje psychologiczny obraz nie tylko krzyżowca-pielgrzyma, ale i człowieka Średniowiecza w roli chrześcijanina, gdzie Bóg stanowi centrum jego świata. W tym teocentrycznym ogniskowaniu się mentalności ludzi tamtych czasów emanuje, niczym promienie jasności Boga na średniowiecznych obrazach chrześcijaństwa, zamysł człowieka, by stawać się coraz lepszym, doskonalszym w swej posłudze, ale i w nieustającym rozwoju swej duchowej postawy, jak i samego ducha. Chrześcijanin epoki Średniowiecza wierzył, że tylko dzięki łasce Boga jest w stanie dokonać tak swoistego przemieniania swojej osoby. Pokonywana droga ku przybliżaniu się do doskonałości – gdyż samą

¹⁶ Na temat świętych w średniowieczu zob. na przykład: F. Baños Vallejo, *La hagiografía como género literario en la Edad Media*, Oviedo 1990; A. Guance, *En olor de santidad: la caracterización y alcance de los aromas en la hagiografía hispana medieval*, [w:] „Edad Media: revista de historia” 2009, nr 10, s. 131-161.

¹⁷ Dziś ludzie te nazwalibyśmy wyznawcami innej wiary niż chrześcijaństwo, w epoce Średniowiecza chrześcijanie nazywali ich niewiernymi.

doskonałością był dla niego tylko Bóg – była dla bohaterów *Wielkiego podboju zamorskiego* naznaczona swego rodzaju sakralizacją poprzez nadnaturalną moc Boga, ale droga ta przejawiała również cechy osobowościowe danej osoby, której system aksjologiczny stanowił odzwierciedlenie praw Kościoła. Taka była postawa krzyżowców-bohaterów dzieła poddanego analizie, którzy na sposób boży, ale i ludzki realizowali cele swojego życia. Posługa ta wiązała się wielokrotnie z wyrzeczeniami dobrobytu – dla majątnych krzyżowców oraz trudami i znojami dla wszystkich jednakowo, jednak myśl ofiarowania Panu swych czynów, trosk i chrześcijańskich pragnień stawiała ich w obliczu świadomego wyboru kolejnych etapów wyprawy krzyżowej, a nie były to decyzje lekkomyślne czy pochopne, lecz dogłębnie rozeznane, podjęte z pełną odpowiedzialnością dojrzałego w wierze chrześcijanina oraz z sercem pełnym radości i ufności w Boże przewodnictwo i opiekę. Służba ta jawiła się tymże bohaterom jako zespolenie świata duchowego ze światem ziemskim, świata wiecznego z uprzednią drogą w świecie doczesnym – stawała się pełną całością w osobie Boga¹⁸.

Miłosierdzie Boga sprawiało, że bohaterowie analizowanego dzieła czuli się bezpiecznie wierząc, że Opatrzność dopomoże im nawet w najbardziej dramatycznych sytuacjach. Krzyżowcy wzrastali tym samym w trzech cnotach teologalnych – wierze, nadziei i miłości ukierunkowanych na Boga – wertykalnie. Odzwierciedleniem owego Bożego Miłosierdzia na poziomie ludzkich relacji, horyzontalnie, była wzajemna pomoc uczestników krucjaty i tych, którzy sprzyjali im w tym przedsięwzięciu. Tak pojęta służba i tak pojęte miłosierdzie uszlachetniały człowieka i kierowały go w stronę wielu istotnych wartości, które zostały poddane analizie powyżej.

Motyw pielgrzymowania do miejsc świętych dla religii chrześcijańskich już w żaden sposób nie dziwi odbiorcy szesnastowiecznej wersji *Wielkiego podboju zamorskiego*, bowiem zarówno jemu, jak i człowiekowi czasów pierwszej wyprawy krzyżowej były już dobrze znane doświadczenia czy opowieści o miejscach kultu, do których zmierzali i przybywali wierni chrześcijańscy. W

¹⁸ Więcej na temat wypraw krzyżowych na przykład w: N. Iorga, *Brève Histoire des Croisades et de leurs fondations en Terre Sainte*, Paryż 1924; Porrinas González David, *Guerra santa y cruzada en la literatura del Occidente peninsular medieval (siglos XI-XIII)*, [w:] red. J. Santiago Palacios Ontalva, Carlos de Ayala Martínez, Patrick Henriot, *Orígenes y desarrollo de la guerra santa en la Península Ibérica: palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*. (Collection de la Casa de Velázquez 1132-7340, Madryt 2016, t. 154, s. 69-86 oraz w: Ramos-Lissón Domingo, *Jerusalén en el medievo español desde una perspectiva cristiana*, [w:] „Scripta Theologica” 2009, t. 41, s. 925-943, [w:] online: <https://dadun.unav.edu/server/api/core/bitstreams/6d1c3db8-d913-401b-88cf-a9cd72b3a258/content> (dostęp 21 kwietnia 2025), także na temat innych starohiszpańskich traktujących o krucjatach do Ziemi Świętej na przykład w formie *cansó de cruzada*.

zachodniej części średniowiecznej Europy rolę taką pełniło na przykład Santiago de Compostela czy Rzym, natomiast ośrodkiem teocentrycznego chrześcijańskiego świata Średniowiecza zdecydowanie pozostawała Ziemia Święta nazywana wówczas również pępkiem świata (łac. *umbilicus mundi*) pojmowanym w sensie zarówno geograficznym jako środek ówczesnego chrześcijańskiego terytorium, ale i, przede wszystkim, jako centralne miejsce wydarzeń biblijnych, które zgodnie z wiarą chrześcijan miały tam miejsce około tysiąca lat wcześniej¹⁹.

Bibliografia:

- Baños Vallejo Fernando, *La hagiografía como género literario en la Edad Media*, Oviedo 1990.
- Rz. 12, 15, [w:] *Biblia Tysiąclecia, Biblia Tysiąclecia, Pismo Święte Starego Nowego Testamentu*, Poznań 2003.
- Escalona Monge Julio, *De "señores y campesinos" a "poderes feudales y comunidades": elementos para definir la articulación entre territorio y clases sociales en la Alta Edad Media castellana*, [w:] „Comunidades locales y poderes feudales en la Edad Media, La Rioja 2001, 115-156.
- Fernández Carmona Fernando, *La peregrinación amorosa en los siglos XII y XIII*, [w:] „Cuadernos del CEMYR” 1998, nr 6, s. 81-95.
- Fisichella Rino, *To jest właśnie czas miłosierdzia*, [w:] red. Zofia Zarębianka, Katarzyna Dybeł, „Odsłony Miłosierdzia”, Kraków 2017, s. 17-26.
- Girard Antoine, Tonneau Jean, Lachance Louis, *Sprawiedliwość*, [w:] tł. ss. Dominikanci z Klasztoru św. Anny, *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna: praca zbiorowa*, Poznań 1965.
- Guiance Ariel, *En olor de santidad: la caracterización y alcance de los aromas en la hagiografía hispana medieval*, [w:] „Edad Media: revista de historia” 2009, nr 10, s. 131-161.
- Iorga Nicolas, *Brève Histoire des Croisades et de leurs fondations en Terre Sainte*, Paryż 1924.
- La Gran conquista de Ultramar*, t. I, wydanie krytyczne, wstęp, przypisy i glosariusz Louis Cooper, Bogota 1979.
- Porrinas González David, *Guerra santa y cruzada en la literatura del Occidente*

¹⁹ Nie można nie przywołać także postaci historycznych, które już stulecia przed pierwszą wyprawą krzyżową pielgrzymowały do Ziemi Świętej jak na przykład Helena – matka cesarza Konstantyna Wielkiego. Więcej na temat relacji pomiędzy chrześcijańskim Wschodem (Ziemia Święta) a Zachodem (chrześcijańska część Europy) w epoce Średniowiecza zob. w: N. Iorga, *Brève Histoire des Croisades et de leurs fondations en Terre Sainte*, Paryż 1924.

- peninsular medieval (siglos XI-XIII)*, [w:] red. J. Santiago Palacios Ontalva, Carlos de Ayala Martínez, Patrick Henriët, *Orígenes y desarrollo de la guerra santa en la Península Ibérica: palabras e imágenes para una legitimación (siglos X-XIV)*.-(*Collection de la Casa de Velázquez 1132-7340*, Madryt 2016, t. 154, s. 69-86.
- Ramos-Lissón Domingo, *Jerusalén en el medievo español desde una perspectiva cristiana*, [w:] „Scripta Theologica” 2009, t. 41, s. 925-943, [w:] online: <https://dadun.unav.edu/server/api/core/bitstreams/6d1c3db8-d913-401b-88cf-a9cd72b3a258/content> (dostęp 21 kwietnia 2025).
- Vauchez, André, *Miracle*, [w:] red. Jacques Le Goff, Jean-Claude Schmitt, *Dictionnaire raisonné de l'Occident médiéval*, Paris 1999, s. 725-740.

Agnieszka DURLEJ-KRACH

DIALOGUE BETWEEN SERVICE AND MERCY ON WORK *THE GREAT OVERSEAS CONQUEST (LA GRAN CONQUISTA DE ULTRAMAR)*

Summary

The dialogue between the service performed by the protagonists of The Great Overseas Conquest – as service to God and to people – and mercy was, for the Crusaders, a kind of religious act: doing good in vertical categories – toward God and horizontal categories – toward one's neighbour and one's inner self as an introspective improvement of the soul. This ministry leads the protagonists to the values such as: God, terrestrial and spiritual homeland and peace.

Keywords: *La Gran conquista de Ultramar*, dialogue, service, mercy, the Crusades.

Славица СРБИНОВСКА

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

srbinovskas@gmail.com

СОВРЕМЕНАТА СЛИКА НА МИГРАНТИТЕ ВО ФИЛМОТ *ЗЕЛЕНАТА ГРАНИЦА* ОД АГЊЕШКА ХОЛАНД

Апстракт: Студијата се занимава со аспектите на структурата на игран филм снимен со постапки што се потпираат на документарен текст со кој се архивира историјата на миграциските движења во сегашноста во Европа. Пристапот на Агњешка Холанд во филмот *Зелена граница* поттикнува анализа што оваа студија ја врзува за будењето свест, емпатија и солидарност кај гледачот. Нарацијата се однесува на серија од сцени што ги вклучуваат траумите на различни групи мигранти, од различни земји, меѓутоа фокусот е врз оние што потекнуваат од Блискиот Исток и од Африка. Просторот на кој се случува драмата на мигрирањето е зоната меѓу границите на Белорусија и Полска, каде што мигрантите се изложени на повеќекратни движења напред и назад под влијание на насилно однесување на граничните служби од двете страни; инаку, нивните бесмислени движења кон Полска и назад кон Белорусија и обратно се одвиваат на ризичен терен од шуми и мочуришта меѓу двете граници. Нарацијата се потпира на дејства што се репетитивни како и траумата, се повторуваат постојаните прогонувања, тортурирања и изложеноста на ризик и смрт. Мрежата од учесници, според промислувањата на режисерката, е проширена со вмрежување и приближено следење на приватните животи на мигрантите, на службениците на границата, на активистите. Со вклучување на феноменолошкиот пристап се актуелизира прашањето за моќта и спознавањето на суштината, преку соголување на појавите обележани со ужас, траума и измачувања во сите три групи на учесници, меѓу мигрантите, меѓу службениците на границата и меѓу активистите. Гледачот е целта кон чие освестување и реакција во хумана и морална смисла е насочена нарацијата на овој филмски текст.

Клучни зборови: рецепција, мигранти, граница, политика на насилство.

*Искрено, јас повеќе не знам дали сум човек. Тие ме ирејворија во
живојино овде. Мојој единсјивен ирев е шито јо имам најлошиот
јасош на светјој.*

1. Вовед

Современите настани поврзани со мигрирањето на огромен број луѓе низ границите на Блискиот Исток и на Африка со цел да дојдат и да живеат во Европа, се централна тема на огромен број политички и филозофски расправи. Десно ориентираните партии се потпираат на убедувања дека овие реки од мигранти го загрозуваат идентитетот на националните држави што се членки на Европската Унија. Стратегиите на отпор кон мигрантите чии причини за заминување од земјите на потекло се поврзани со бегство од војна, поради економски причини и најчесто поради авторитарни режими што се постојана закана за човековите права, се манифестираат со тоа што се поставуваат војници и полиција и се градат сидови од бодликава жица, за премините да станат отежнати или за да завршат со тортура при преминувањето на границата, од која умираат голем број жители тргнати на овие патишта на неизвесност и надеж.

Филмот *Зеленајта ираница* од Агњешка Холанд ја обновува постапката на снимање во жанрот на документарниот филм, кој е основа за структурата на овој нов вид филмски текст, изведен како игран филм со сите елементи на брутално и реалистично актуелизирање на современоста на масовните умирања на патеките по копно или со бродови по море, за кои под притисок на околностите во кои живеат и кои ги принудуваат да заминат, овие луѓе се решаваат на ризикот да заминат со семејствата и со своите деца од најмала возраст и жените, на далечни и неизвесни, често, фатални патувања, каде што само ретките меѓу нив успеваат да најдат излез и да стигнат до определена цел. Истите прашања поврзани со миграцијата се составен дел на политиките и во останатите делови од светот.

Рецепцијата на публиката на овој вид филмови е одговор на темите поврзани со современата криза и критичките ставови за третманот на мигрантите на границите. Во смислата во која Мишел Фуко расправа за надзорот и за казнувањето, можеме да сметаме на тоа дека овој филм на Агњешка Холанд го поттикнува размислувањето за тоа како заканата од моќта која убива се протега на двете страни на патеката на мигрирање, од страната од која се поаѓа на пат од сопствената земја, како и на страната каде што се бара азил или се настојува да се стигне со цел да се отвори простор за живеење (Foucault 1977: 75).

2. Структурата на играниот филм како документ и сведоштво

Филмот *Зелената граница* на Агњешка Холанд, според теоретските ставови за функцијата и влијанијата на филмот изложувани од Томас Елезесер, е вид на колективна меморија, колку по однос на други историски и социолошки теми, толку и по однос на темата за идентитетот во контекст на општествените околности на современото живеење (Elsaesser. Hagener 2009:170). Филмот е моќен медиум на задржување на настанот во сегашноста во која се случува и поттикнува рефлексии и критички ставови кај оној што го гледа. Начинот на кој современата публика ги толкува и ги доживува случувањата во сегашноста го проблематизира и прашањето за тоа како претставените настани во филмот се одржуваат активно во сегашноста, не само на оваа генерација гледачи, туку на секоја следна генерација. Често се смета дека при претставување настани од историјата, гледачот на филмот, во согласност со медиумот, ги доживува настаните како своја сегашност за време на гледањето на филмот. Со извесен феноменолошки пристап може да се објасни реакцијата на свеста на гледачот на настаните од минатото, ако филмот прикажува архивски снимки, тогаш настаните што се прикажуваат, колку и да се оддалечени од сегашноста и современоста на гледачот, стануваат појави што ги доживува како сегашност. Медиумот на филмската уметност обезбедува за гледачот интерактивен однос кон неговото индивидуално искуство, кон сегашноста, кон неговата современост или кон минатото. На тој начин меморијата и сегашноста се соединуваат во длабоките доживувања што публиката ги преживува додека ги гледа филмовите.

Рајт го проблематизира специфичниот пристап на филмската уметност, која успева да влијае на толкувањето, разбирањето и доживувањето на историјата и на начинот на кој влијае врз обликувањето на колективната меморија и културниот идентитет. Филмот, навистина, има моќ да остане релевантен и присутен засекогаш, без оглед на тоа што низ сопствената приказна ја раскажува историјата и на самиот медиум, на филмот како уметност, но и историјата на реалностите што ги прикажува. Улогата на филмот се сведува на тоа, тој да остане историја на една сегашност, бидејќи е медиум што може да го отвори и развие дијалогот меѓу реалностите на сегашноста и на минатото со убедлив и конструктивен пристап (Wright 2019:910).

Агњешка Холанд успева да создаде филм што е нарација за тековната историја или сегашната реалност, во која при долгогодишните дебати за границите, политиките што доминираат, се сведуваат на тоа дека е нужно

зацврстување и издигнување на границите, затоа што тие се средство за одбрана од оние што сакаат да ги пречекорат, а кои при тоа се изложени на ужаси. Филмот на Агњешка Холанд го отвора прашањето за тоа дали светот во кој живееме вложува напор за градење, а не за бришење на разликите и на границите. Авторката ја документа сегашната реалност, која неминовно е дел од историјата или од времето во кое живееме и со тоа ја истакнува исклучителната функција на филмската нарација во сеопфатното прикажување на сложените општествени, политички и културни реалности и нивното влијание врз свеста на публиката во широк размер. Филмот покажува како функционира односот меѓу историјата и современоста, на начин на кој упатува на тоа дека нашите однесувања се резултат на влијанието на институциите и дискурсите на политиката на системите во кои живееме, а што го конструираат нашиот современ идентитет и начинот на кој ги разбираме и ги толкуваме настаните што ни се случуваат во нашите животи.

Создавајќи го филмот, Холанд создава сведоштво за реалноста на сегашното време, во кое миграциските процеси се секојдневна ситуација што неизбежно е дел од нашите промислувања на идентитетот, на политичката и на социолошката димензија на животот кој го живееме ние и на оној на миграцијата. Прашањето за тоа кои сме „ние“, а кои се „тие“ е еден од најактуелните процеси во времето на нашата сегашност и историјата на таа сегашност. Наративниот простор во филмот покажува актуелни случувања поврзани со миграцијата, кои се составен дел од преиспитувањата низ кои минува свеста на секој реципиент/гледач што секојдневно преку медиумите се соочува со социокултурното прашање за прогонувањето, а не за гостопримството, за осудувањето на туѓото присуство и за освестувањето на „другите“ како закана за државата, идентитетот и животот на секој жител во една земја, наспроти кого стои мигрантот обележан нужно како непријател, во конкретниов филм, тоа е Полска.

Со концентрација врз современите настани што ја засегаат миграцијата од земји како Сирија, каде што закана се војските на ИСИС, потоа Авганистан, како и други земји со авторитарни режими или воени околности, потоа земји во кои паралелно со режимите се нарушуваат и човековите права, како многу земји во Африка. Филмот се претвора во снимка штоги архивира современата историја и предизвиците во неа, меѓутоа го поттикнува и критичкото размислување за насилството практикувано врз мигрантите, како средство за одбрана од нив. Афектите врз групите што мигрираат на границата меѓу Белорусија и Полска, како прва граница што во исто време е граница преку која се влегува во Европската Унија, се сни-

ма во филмот со документарен пристап, брутално и жестоко, иако станува збор за игран филм. Пристапот на авторката е таков што со него во исто време се обезбедува приказ на двете страни, од една страна се прикажани агресивните однесувања на службите на границите надополнети со живо и сурово претставување на околности под кои мигрантите од Далечниот Исток ги преминуваат границите, бидејќи станува збор за заштита со високи сидови и со бодликава жица, а од другата страна, луѓето што мигрираат, неуморно и со страшни измачувања трагаат по тајни премини. Тие се групираат при движењата во мали заедници сочинети од мажи од различна возраст, од момчиња кои се на возраст на тинејџери до стари и немоќни луѓе, возрасни, но и млади жени, мали деца, девојки на возраст на тинејџерки, а меѓу нив има бремени жени, но и штотуку родени деца, бебиња. Мемориите на сите членови на овие групи мигранти стануваат колективни мемории, во нивната содржина влегуваат преживувањата на макотрпните преминувања преку секоја граница, меѓутоа тоа се мемории и на секој поединец што говори различен јазик, бидејќи секој член на групата не потекнува од иста култура, некои членови во групата говорат различни јазици. Секој што успева да ги преживее екстремните услови на проверка, насилните методи на забрана за премин на границата и постојаните префрлања со враќање назад меѓу две граници, тој во сопствената меморија го приклучува и доживувањето за мигрирањето што нема ист крај за секого што мигрира меѓу границите. Голем дел од популацијата на мигрантите не успева да ги преживее суровите услови на движење, криење, движењето понекогаш кон напред, потоа запирањето и повторното враќање во една зона што прилега на лимиален терен меѓу две пеколни територии, граници создадени од жици и живи присуства на вооружени гранични служби што немилосрдно применуваат насилство со цел мигрантот да не ја пречекори границата. Филмската уметност како медиум успева да ги запише во форма на жива меморија, аналогно на историографијата, сите тековни настани што влијаат врз свеста на гледачите и врз нивното соочување со реалноста низ дикурсот на современиот културолошки контекст исполнет со овие реалности на закана, но и со реалноста на смртта (Kuisz, J., & Wigura 2023).

Историските настани регистрирани во телевизиските репортажи се видови на прикажување што е применето и во филмот *Зелената граница*, затоа укажуваме дека Агњешка Холанд со овој филм како да ги враќа документарните постапки во играниот филм, прикажувајќи ја хуманитарната криза што се случува во 2021 г. на границата меѓу Белорусија и Полска, кога голем број мигранти од Авганистан, Сирија и Ирак се заглавени во Полска, бидејќи со визниот-систем на Белорусија, тие се примени и со ав-

тобуси од агенциите се директно транспортирани до границата со Полска, како прва граница на Европската Унија. Бројот на мигранти што се заглавуваат во тортурата на испраќања и враќања меѓу границите на Белорусија и Полска, според репортажите на БиБиСи, изнесува четири илјади мигранти во Полска и десет до дваесет илјади во Белорусија, каде што се затворени во кампови. Граничните служби сурово ги одбиваат транспортираните мигранти од Белорусија кон Полска и во тој вакуум меѓу двете земји или лимб, простор во кој нема можности за спас, на оваа мрачна и мочурлива територија својот живот го губат околу педесет и петмина мигранти во текот на напорните обиди за преминување на границите (Rosenberg 2021).

3. Етика и нарација

Кадарот со кој се отвора првата сцена на филмот е приказ на шумски и прекрасен зелен предел што се трансформира во кадар со сива боја на шумата, како симбол на оградените, нападнати, збунети, исплашени и преморени луѓе што бараат излез со влегување во Полска, а доживуваат насилство, симболично прикажано со примена на сива боја и црно-бела техника на документирање. Овој вид напад од Белорусија, која организирано ги пренесува и „ги истура“ мигрантите пред границата на Полска, е резултат на санкциите што ЕУ на чело со Фон дер Лајен ги презема против Белорусија, меѓутоа во исто време во Полска се гласа за репатријација на голем број Ирачани во нивната земја, а за прифаќање на Украинци. Полска за тоа гласа и се согласува да ги прифати Украинците, како што со тоа се согласуваат земјите од Балтикот, Литванија и Латвија. Филмот се фокусира на оваа хуманитарна криза, која ги покажува различните третмани на мигрантите, особено на службите на границата што користат оружје, надзор и присила, не третирајќи ги како луѓе мигрантите од Блискиот Исток. Во приказната се вклучуваат, секако, прикази на однесувањата на активистите на невладините организации од Полска, кои сериозно, наспроти заканата од полицијата, ги лоцираат мигрантите, им даваат медицинска помош и им обезбедуваат храна и вода.

Агњешка Холанд настојува да ја документа сложената ситуација произлезена од односот на граничната полиција кон мигрантите и притоа ги проблематизира европските закони за човекови права, кои на оваа зона меѓу Полска и Белорусија се изневеруваат, бидејќи третманот на мигрантите од Блискиот Исток и на Украинците по избувнување на војната со Русија ги дели групите на оние кои се прифатливи, наспроти оние кои, ниту според религијата, ниту според расата или културата, не се сметаат за луѓе

чија адаптација во полската општествена средина би била прифатлива. Мигрантите од Блискиот Исток стануваат „тие“, а мигрантите од Украина се дел од „нас“ за Полска.

Филмската нарација изобилува со индивидуални кризи во преживувањето на односот кон мигрантите, кој ги засега личните животи на граничната полиција, на нивните семејства, на населението што живее околу границата и на активистите што се вклучуваат, ризикувајќи да им помогнат на голем број мигранти. Снимањето се изведува со примена на црно-бела техника, со кадри во кои доминираат темнината и силуетите на мигрантите и на граничната полиција, кои се во постојани меѓусебни прогонувања, судири или затворања, со цел да бидат вратени назад кон границата на Белорусија. Филмската нарација прикажува траума доживеана од сите учесници во овој пеколен судир, траумата ја доживуваат и службениците на границата, бидејќи не е хумано да се работи во услови на постојано и обврзно третирање на луѓето изгубени среде мочурливите и мрачни предели, низ кои пешачат со примена на сурови методи. Траумата ја живеат и активистите, кои соочени со ужасите што ги преживуваат мигрантите, а со цел да им помогнат, себеси се изложуваат доброволно на затворање или проверки со телесна тортура, бидејќи обвинувањето врз нив произлегува од фактот дека тие навлегуваат во т.н. рестриктивни зони. Најсилната траума ја живеат мигрантите, макар што огромен број од нив своето патување го завршуваат фатално, со смрт.

Напрегнатата политичка ситуација меѓу Белорусија и Русија, кои директно ги транспортираат мигрантите пред границата на Полска, а со тоа и пред границите на Европската Унија, ја открива поголемата слика на сложени релации обременети со геополитички стратегии на сила и моќ и на хуманитарна криза, во која цивилното население е изложено на тортура, а не функционираат, ниту се применуваат интернационалните закони за човековите права. Наместо политиките на отворени граници на Европската Унија, границите, и особено зоните меѓу границите, се претвораат во пеколни зони каде што од истоштеност, од глад и од болести умираат голем број мигранти.

Политичките стратегии во филмот се прикажани со сведување на вистината за мигрантите од Блискиот Исток, кои во согласност со реалноста на историската епоха се сметаат за закана за секоја земја на Европската Унија. Тоа го злоупотребуваат земјите надвор од Европската Унија, како што се Белорусија и Русија, и дозволуваат помош со обезбедување превоз преку овие земји за оние што веруваат (поаѓајќи од Сирија, Ирак, Авганистан или земји од Африка, каде што животот е под ризик на воени

судири, на сиромаштија или режим со ограничување на човековите права) дека земјите на Европската Унија имаат отворени врати, отворени граници и, со оглед на владеењето на интернационалните закони, се подготвени да им пружат азил, да ги прифатат и да ги интегрираат во своите култури и општества. Превозот се случува до границите на Полска, Шведска, Финска. Овој вид напрегнати односи, во политичкиот свет на ЕУ, Фон дер Лајен ги нарекува „хибриден напад од страна на Белорусија врз Европската Унија“ (Leyen, U. von der 2021). Паралелно со, условно речено, отпорот кон жителите од земјите што се опустошени од војни, а се жители на земји со муслиманска вероисповед, овие гранични служби низ перспективата на Холанд манифестираат хипокризија во однос на примената на законите за човековите права поврзани со мигрантите од кризните територии од Истокот, бидејќи ги отвораат вратите за оние што мигрираат од териториите на Украина, кои стануваат воени зони на судири со Русите.

Во текот на рецепцијата на филмот *Зеленајта ѝраница* и во пристапот на снимањето со користење рачна камера, која одблизу ги регистрира насилствата врз мигрантите, како вид на доказ за односот на граничната полиција, Агњешка Холанд успева засилено да дејствува врз гледачите и успева да ги проблематизира етичките дилеми кога станува збор за однос кон луѓето, без оглед на потеклото, јазикот или родот и културата. Таа настојува да поттикне емпатија и да ги натера гледачите да размислуваат за солидарност со оние што не се третираат како луѓе, што биваат тепани, биваат принудени да минуваат преку челични мостови поставени над жичите со цел побрзо да исчезнат кон територијата на Белорусија. Наспроти потпишаните закони за човекови права, а со хипокризија во нивната примена, имено, на еден начин се применуваат кон мигрантите од Сирија, а на сосема друг начин кон мигрантите од Украина, каде што грижата е зголемена, а во серија од кадри грижата се проширува и на грижа за нивните домашни миленици, што сликата за селективното практикување на законите за човековите права во значителна мерка ја зголемува и поттикнува одбивноста кај гледачот, бидејќи буди свест за тоа дека законите важат само во пишана форма, а не и во практиката на примена кон секој човек. Патот по кој се движат мигрантите од Блискиот Исток, па и самиот терен, за овие луѓе е сосема непознат, шумата и тлото на извесни места се калливи и без дно, имено, под калта има жив песок, нема тло, а пропаѓањето на луѓето на овие територии е причина за смртта на многумина од нив.

Со пристап и техники на приближување *до ѝривајниоѝ свей на миѝраниоѝ*, Холанд успева да навлезе во замислите и надежите за иднината на овие луѓе. Кога станува збор за иднината, фокусот во филмот е по-

ставен врз децата. Немоќта и незаштитеноста, особено на децата во овие околности, ја наведува авторката да снима со намера да оствари директен човечки контакт, емпатија меѓу ликот на мигрантот и гледачот. Особено е впечатлива сцената на тонење во мочуриштето на детето што не успева да се спаси, а кое, во претходните сцени, на почетокот на филмот, ги опишува своите замисли за иден живот, особено кога чекори во зоната меѓу две граници, онаа на Полска и на Белорусија, исто толку е трауматична сцената на немир до степен на лудило во кое запаѓа возрасниот мигрант, дедото на едно од семејствата, кој по насилните прогони на граничните служби од двете страни и повеќекратните бесмислени движења кон напред и кон назад, по добиените информации дека го изгубил внукот, едноставно губи надеж. Тој запира, заглавен меѓу службениците на граничната полиција клекнува на колена, по бесмисленоста на овие измачувања, тој нема повеќе верба и нема повеќе потреба да трага по каков било излез или иднина во друга земја. Тој не ги слуша наредбите за движење, го пропушта камионот за превоз и им дозволува на граничните полицајци да го тепаат и да го убијат. Се чини во новите околности, особено по смртта на неговиот внук, за него иднината нема смисла.

Голем дел од сцените се снимени во мрачен амбиент, со осветлувања само од лампите на главите на активистите што ја пребаруваат шумата, барајќи луѓе и напрегајќи се да ги пронајдат и да им помогнат. Оние кои ги пронаоѓаат, тие ги хранат со супа, со чоколадо, им даваат медицинска нега, особено наменета за премрзнатите и осакатени нозе, често им даваат и чизми за пешачење низ мрачниот, студен и воден терен на шумите. Гневната реакција на Башир од Сирија, кој го води своето семејство во Шведска, а кој на барање на сопругата да ги открие и да ги покаже раните од тортура од војските во Сирија, кои се трајно обележје за тоа како бил третиран во својата земја, се сведува на одбивање да го стори тоа. Неговиот однос е свесна критика упатена кон светот што долги години ги следи страдањата на луѓето во воени околности, тоа е суштината заради која, тој одбива да се понижува преку откривање на своите слабости, а тоа се раните стекнати при жестоки камшикувања или измачувања со нож, иако жена му смета дека тие се доказ и пропусница за стекнување азил. Мигрантите, во духот на документарната и репортажната техника во пристапот на снимање на режисерката, говорат со поглед вперен директно кон камерата, гледаат во неа и изразуваат очај заради фактот дека поседуваат „други пасоши, кои се лоша судбина“, тој пасош за нив е вид на пресуда што значи дека тие мораат да ги живеат овие страдања и да живеат со траумите произлезени од потеклото и поврзани со неприпадноста и неприфатеноста од други луѓе и

други култури. Меѓу мигрантите доминира чувството за нивно апсолутно дехуманизирање и за губење на границата во односот кон себеси и кон другите, како разлика меѓу животно и човек. Еден од нив се прашува дали може да се остане човек под жестокоста на околностите на притисок, на препреки од природата и од луѓето и дали се претвора во животно во условите на преживување во кои патува меѓу двете граници, долго, измачувачки и без верба во исход. Впечатлива е сцената во која криците на старецот што запира да трча од едната до другата граница, на што ги принудуваат граничните полицајци, одекнуваат во ноќта, додека е тепан, а неговиот син со семејството се качува на камион на кој тој намерно не успева да се качи, бидејќи згрозен од односот бесно одбива да продолжи, затоа што патувањето за него веќе нема смисла, тој може само засекогаш да запре и да ѝ се препушти на тортурата. Неговиот син настојува да го убеди да тргне и да не го испушта камионот, меѓутоа не успева, бидејќи и тој е претепан. Старецот е поразен од сознанието дека неговиот внук се удавил во мочуриштето и губи желба да продолжи да се движи, да живее, бидејќи животот за него веќе нема смисла (Shohat & Stam 2014:318)

Заканата за оние што настојуваат да им помогнат на мигрантите за талкани во зони со рестрикција за пристапување е составен дел од насилните сцени, насилството во овие ситуации граничната полиција го насочува кон сопствените граѓани, имено, ги затвора поради прекршување на забраната и поради влез во рестриktivните зони, а обвинувањето со кое се запира нивната активност е закана дека ќе добијат обвинување поради прекршување на законот и ќе бидат обвинети дека се занимавале со трговија со луѓе.

4. Заклучок

Ликовите и ситуациите во филмот се во интеракција. Поширокиот круг на релации, на мигрантите кои складираат слики за нивните животи и нивниот идентитет, на приватните и професионалните животи на граничните службеници, но и на работата и приватните животи на активистите, создаваат мрежа во која сечиј живот на просторот на граничните зони меѓу двете држави е зависен од настаните и правилата и секој партиципира во меѓусебните контакти со однесувања што се брутални, а со тоа и длабоко трауматични. Во овие релации граничните службеници што тепаат или прогонуваат, а со тоа предизвикуваат траума и мигрантите врз кои се применува насилството се, исто така, во трауматична состојба, односно двете страни се прикажани во мрежите на траумата, без оглед дали ја предизви-

куваат или врз нив се практикува насилството и се предизвикува траума. Реалноста што ја споделуваат, е основа за заемни реакции на двете страни.

Филмот *Зелената граница* е заснован врз политичка тема, таа ги засега начините на перцепција на мигрантите низ перспективата на граничните службеници и низ перспективата на мигрантите, но и низ перспективата на активистите на невладините организации од Полска, кои под закана на сите ризици настојуваат да ги откриваат низ шумите и да се грижат за луѓето што мигрираат. Граничните службеници се егзистенцијално зависни од работните обврски на границата, а тие се состојат во тоа што на дневна основа се принудени да дејствуваат со примена на тортура врз мигрантите за да ги спречат да влезат во Полска. Идејата што доминира во одбивањето на мигрантите да влезат во Полска е политичка пропаганда, имено, мигрантите во свеста на секој полицаец се обележани како закана за земјата и, пред сè, за безбедноста на населението. Ова е основното толкување за примената на насилството при спречувањето да се влезе како туѓинец од Блискиот Исток во Полска. Тука лежи причината за опсесивното држење на Полјаците до убедувањата што не се ниту хумани, а ниту во духот на потпишаните закони за човековите права во Европската Унија, и кои се тесноградо националистички убедувања. Овие убедувања го условуваат работењето, а во ретки случаи и отпорот кон примената на насилството врз луѓе, така е изградена и така функционира свеста на службениците на полицијата на границата, а и на голем дел од населението под влијание на десните политички пропагандни струи. Шефот на полицијата на границата ги убедува полицајците дека мигрантите се терористи, имено, се поистоветуваат со терористите и се евоцираат ситуациите како големата експлозија на железничката станица во Мадрид (2004), потоа терористичкиот напад на железничката станица во Лондон (2005), како и големиот напад во Њујорк и Вашингтон на 11.09.2001 г. Во бришењето на емпатијата кон мигрантите од страна на службениците на граничната полиција, шефот на полицијата, со говорот пред нив, настојува мигрантите да ги идентификува како инструменти на претседателите на Белорусија и на Русија и во нивното претставување се инсистира на тоа дека тие се клучна закана за полските деца, мигрантите се именувани како живи куршуми наменети за полските деца. Овој вид на реторика има за цел да влијае на полицајците при бришењето на нивните морални дилеми. Со овој вид реторика полицијата се убедува да дејствува против емигрантите како институција што треба да ја брани земјата од нив, а таквото убедување ги минимализира значењата на хуманите релации или емпатијата во контекст на човековите права кон овие луѓе што мигрираат од војна, од сиромаштија, но тие, на

другата страна од светот, се повторно идентификувани како закана за безбедноста. Во сцената каде што граничниот службеник ги забележува мигрантите во возилото што го проверува и ги пушта да заминат, иако во него се борат совеста за професионално однесување и одговорност, но од друга страна го притиска совеста и потребата да постапи хумано кон луѓето, сведочејќи како човек на измачувањата низ мочуриштата и мрачните шуми на кои се изложени сите, и децата, и жените и мажите, од сите возрасти. На крајот, по сите премрежиња на трауми и смрт, тој, сепак, ја избира хуманоста наспроти професионалноста и пропагираните норми за работа, ги игнорира присуствата на мигрантите, односно не открива дека се кријат во комбето што го претресува и им овозможува да влезат во Полска.

Филмот се фокусира на клучна тема што се дебатира во сите земји на современиот свет, таа тесно се поврзува со политиката, етиката и општествените околности што ги доведуваат луѓето во позиција да дебатираат за влијанијата на системите на моќ и политиките врз групи со разновиден етнички и јазичен состав и врз индивидуите што мигрираат. Со серија од индивидуални задлабочувања во животите на мигрантите, на полицијата и на активистите, гледачите го обликуваат сопственото становиште за настани што доминираат во јавниот дискурс и при тоа остваруваат емпатија со страдањата на овие луѓе, особено кога станува збор за медиум како филмот, за постапки на документарно снимање, така, наспроти пропагандата дека мигрантите се закана за безбедноста и дека е нужно да бидат протерани или да бидат оставени на себе и на смртта, гледачите можат отворено да му пристапат на текстот и да избираат дали ќе се согласат со национализмот или ќе размислуваат и ќе чувствуваат што значи да се страда и ќе одлучат да се соживеат со мигрантите, без оглед на потеклото, јазикот или религијата (Latour and Weibel 2005:31)

Приказната е структурирана низ низа од одделни сцени, таа следи една група луѓе составена од мигранти со различно потекло што патува до Белорусија, а потоа со агенција е брзо доведена пред границата на Полска, паралелно со траумите на оваа група следат сцени со слични ситуации во кои запаѓаат и други мигранти од други земји, на пример, мигранти од Африка, потоа, сцени исполнети со дејствувања, дилеми заради насилното однесување и кошмар во приватниот живот на оние кои работат како службеници на границата, тие свесно се поттикнувани со политички инструменти да се вклучат активно во блокирањата на влезот за мигрантите, граничарите имаат задача да ги протераат и да не им дозволат на мигрантите да влезат во Полска.

Со екстензивен зафат во оваа проблематика, Агњешка Холанд настојува да документира серија од драматични ситуации и да создаде мрежа од релации меѓу учесници во длабоко трауматична и хумано уништена реалност, тоа се ликови на мигранти од различни земји што говорат различни јазици, потоа службени лица на граничната полиција и локалното население. Авторката го реализира филмот со снимање на терен, главно во текот на ноќта, среде темните шуми на пределот меѓу Полска и Белорусија, каде што сите учесници се во дијалог и дејствуваат различно. Нивните разлики се продукт на политиката што ги контаминира нивните човечки пориви и морал и политиката што ги обликува како бесчувствителни убијци, но со отклон од неа тие успеваат да им се вратат на своите исконски, хумани пориви, односно на поттикот прво да се однесуваат како луѓе.

Користена литература:

- Foucault, M. 1977. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Pantheon Books.
- Elsaesser, T. & Hagen, M. 2009. *Film Theory. An Introduction Through the Senses*. New York & London: Routledge.
- Holland, A. (Director). 2023. *Green Border* [Film]. Metro Films.
- Kuisz, J., & Wigura, K. 2023. "Poland Isn't About to Be Saved." *International New York Times*.
- Latour, B. and Weibel, P. (eds.). 2005. *Making Things Public - Atmospheres of Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Leyen, U. von der. 2021, November 23. <https://twitter.com/vonderleyen>.
- Rosenberg, S. (2021, November 19). Belarus's Lukashenko tells BBC: We may have helped migrants into EU. BBC News. [https://www.bbc.com/news/world-europe-59343815/](https://www.bbc.com/news/world-europe-59343815) (Accessed on 9th May 2025)
- Shohat, E. & Stam, R. 2014. *Unthinking Eurocentrism: Multiculturalism and the Media*. New York: Routledge.
- Wright, E. 2019. "Histories on screen: The past and present in Anglo-American cinema and television." *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 39(4), 908-910. <https://doi.org/10.1080/01439685.2019.1643146>. (Accessed on 9th May 2025).

Slavica SRBINOVSKA

**THE CONTEMPORARY IMAGE OF MIGRANTS IN THE FILM
“GREEN BORDER” BY AGNIESZKA HOLLAND**

Summary

The study is dedicated to the film “Green Border” by director Agnieszka Holland, which was shot to show the treatment of migrants from the Middle East and Africa at the borders of Poland. The author’s critical stance expressed the efforts to document and witness situations of trauma experienced by migrants, border officials who work to prevent migrants from crossing the Polish border and, thus, the border of the European Union, and activists who try to help them by risking their freedom. The director’s approach focuses the story on intimate and private recordings of suffering describing all aspects of individual efforts related to survival.

Keywords: reception, migrants, border, politics of violence

Лидија ТАНУШЕВСКА

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

lidkapol@yahoo.com

ПРЕВОДОТ НА ПОЛСКАТА ЛИТЕРАТУРА ВО МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Овој текст претставува преглед на преведувачката дејност од полски јазик од нејзините почетоци до денес. Во него се образложени и опишани силуетите на постарите и на денешните преведувачи, мотивациите при изборот на книжевните дела, активностите што придонесуваат за популаризација на полската книжевност во македонската книжевна средина. Целта на статијата е да се оддаде почит на сите што посветено работеле на книжевен превод од полски јазик и да се сумира резултатот во постигнувањето на видливоста на една туѓа и не толку популарна книжевност во мала средина.

Клучни зборови: книжевен превод, полска литература, современа ситуација, причини, мотивација.

Со оглед на тоа што македонскиот стандарден јазик се оформува дури по Втората светска војна, може да се каже дека вистинската преведувачка дејност – а со самото тоа и можноста да се преведува полското книжевно творештво – се појавува токму тогаш. Тоа е период на создавање државност и во согласност со тоа, и на образување книжевност на својот јазик, како и на преводи од туѓи јазици. Блаже Конески, кодификатор на македонскиот стандарден јазик, истакнат поет и лингвист, декан на Филозофскиот факултет и универзитетски професор, преведувал, меѓу другото, и полска поезија: десет песни на Адам Мицкевич (познатата „Ода на младоста“), Јулиуш Словацки, Зигмунт Крашињски, Леополд Стаф, Кажимјеж Пшерва-Тетмајер и Јулијан Тувим¹. Како значаен славист, тој преведувал од различни словенски јазици, иако не е познато колку самиот навистина ги познавал тие јазици, па, веројатно се служел со преводи на други јазици, но и соработувал со преведувачи што го знаеле полскиот јазик. Така, на пример, се преведени „Кримските сонети“ на Адам Мицкевич, заедно со најистакнатите македонски поети во тоа време и тие се до ден-денес

¹Конески Б., 1967. „Полски поети“. Препеви, Култура, Скопје, стр. 115-128

неповторливи, прекрасни препеви. Покрај тоа, некаде во осумдесеттите години, излезена е како самиздат целата епска поема „Пан Тадеуш“ од Адам Мицкевич, во превод на Ташко Белчев, вработен на славистиката на тогашниот Филолошки факултет во Скопје.

Во југословенскиот период, од полски јазик преведувале, главно, претставници на т.н. деца бегалци и нивни наследници од времето на Граѓанската војна, кои биле згрижени од полската комунистичка власт и благодареејќи му на тоа, пораснале во Полска, се стекнале со образование на полски јазик и дури подоцна се преселиле во Македонија (Петре Наковски, Григори Поповски, Димче Билјановски, Танас Николовски и други). Меѓу нив особено се истакнува Петре Наковски, кој во тој период ги промовирал преводите на полската книжевност на македонски јазик. Неговите заслуги се несомнени бидејќи ги има преведено Адам Мицкевич, Стефан Жеромски, Чеслав Милош, Марија Домбровска, Тадеуш Ружевиц, Збигњев Херберт, Жежи Анджејевски, Болеслав Прус и многу други. Може да се каже дека ја прифаќал секоја понуда, без размислување за тешкотиите во преводот, сметајќи го преведувањето на полската книжевност како своја голема мисија. Првиот негов превод на т.н. убава литература што излегол на македонски јазик е „Мајката на Крулевци“ од Кажимјез Брандис².

Сепак, тоа е многу краток период за да се преведе целиот канон на полската литература. Не биле преведени, на пример, Бруно Шулиц, Витолд Гомбрович, Станислав Виткевич, „Трилогијата“ на Хенрик Шенкевич, расказите на Шенкевич и на Прус, на Стефан Грабињски, не бил преведен Густав Херлинг-Груѓински, Ципријан Норвид и многу други, објавени веќе во независна Македонија, по две илјадитата година. Очигледно е дека тогашните преведувачи биле под влијание на канонот наметнат од социјалистичката власт и не ја преведувале полската книжевност од подземниот или таен печат, забранетата книжевност, која, сепак, им била многу добро позната и на Полјаците и на светот, објавувана, главно, надвор од Полска.

Во деведесеттите години од минатиот век е комплетирана полонистичката екипа на Универзитетот „Кирил и Методиј“ и започнува со работење целосната полонистика како студиска програма. Во академската 2000/2001 г. по иницијатива на проф. д-р Милица Миркуловска настанува Полонистичката преведувачка лабораторија. Целта на работилницата беше да се поттикнат студентите да преведуваат и да ги објавуваат своите трудови. Во рамките на овој проект, под менторство на проф. Миркуловска беа издадени пет книшки со студентски преводи, меѓу кои: *Лејенди за сџариоџи Краков* од Јан Адамчевски (2002 г.), збирка преводи на фрагмен-

² Брандис, К. 1963, *Мајката на Крулевци* (прев. П. Накоски), Кочо Рацин, Скопје.

ти од современата полска проза, Олга Токарчук, Анджеј Сташук и Стефан Хвин, под наслов *Сон за недофайливиото месѝо* (2006 г.), делови од есеи на Збигњев Херберт под наслов *Свеѝ ѝреkrасен и ѝолку различен...* (2008 г.)³. Низ оваа лабораторија поминаа повеќе од двесте студенти и некои од нив станаа сериозни книжевни преведувачи. Дури подоцна, Милица Миркуловска и Лидија Танушевска ќе се зафатат со преведување на творештвото на Анджеј Сташук и на Олга Токарчук. Во 2025 г. авторката на овој труд ја освои престижната награда „Драги“ за најдобар превод во тековната година, токму со преводот на последниот роман на Олга Токарчук, *Емѝусион*. Со превод во рамките на наставата Танушевска се занимава и на часовите по практика на превод и од тие преводи неодамна настана „Малата антологија на полска поезија и проза“⁴, која се состои од 90 страници, во кои се опфатени 13 полски писатели и поети, со нивни стихови, два расказа и фрагменти од романи и книжевна репортажа. Од застапените автори: Норвид, Владислав Белза, Јулијан Тувим, Јан Бжехва, Елиза Ожешкова, Шимборска, Загајевски, Рафал Војачек, Маркин Швјетлицки, Јарослав Ивашкевич, Војкех Кучок, Олга Токарчук и Војкех Шмјеја. Од овие автори некои воопшто не биле дотогаш преведувани на македонски, а во антологијата се наоѓаат и досега непреведени творби на автори што биле преведувани, како и повторни преводи на веќе постојните. Така, на пример, Ожешкова дури неодамна беше преведена на македонски со книгата *Најѝосле, ѝубов*⁵, од Илија Трајковски, алумни на полонистиката во Скопје. Исто така, во 2023 г. излезе и превод на делото *Марѝа* на Ожешкова, од преведувач чија трага тешко се следи во добропознатите преведувачки кругови. Од прекрасните преводи на Илија Трајковски вреди да се спомене и *Човечка менаџерија* од Габриела Заполска⁶ и збирката раскази на Марија Конопницка, бидејќи тие се делови од канонот на полската литература што недостасуваа на македонски јазик.

Последниве триесетина години во македонскиот простор беа пресвртница за многу општествени дејности, меѓу кои и за хуманистиката. Со

³ *Леѝенди за сѝариоѝ Краков*, 2002; *Сон за недофайливиото месѝо* 2006; *Свеѝ ѝреkrасен и ѝолку различен...*, 2008, (прев. Полонистичка преведувачка лабораторија при Флф „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), Сојуз на студенти на Филолошки факултет – Скопје.

⁴ *Мала анѝологија на ѝолската ѝроза и ѝоезија (елекѝронски извор)/ ѝом I*, 2024, приредувач Фросина Милковска, текст во ПДФ формат, содржи 90 страници, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, <https://flf.ukim.mk/wp-content/uploads/Mala-antologija-na-polskata-proza-i-poezija-Final.pdf> (пристапено на 21.11.2025)

⁵ Ожешкова, Е, 2018. *Најѝосле, ѝубов* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.

⁶ Заполска, Г, 2019, *Човечка менаџерија* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.

доаѓањето на капитализмот, настанаа многу приватни и мали издавачки куќи со различни амбиции и интереси. Независноста на државата доведе до зголемување на бројот книги издавани на македонски јазик, што значително го исполни јазот што постоеше во повоениот период, кога недостатокот на убава литература на македонски јазик се надоместуваше со литературата во превод на некој од другите јазици на југословенската заедница. Независноста на државата понуди шанса да се интензивира претставувањето на полската книжевност на македонскиот издавачки пазар. Како резултат на проектот „Полска и Македонија. Полската култура во Македонија“, кој го водеше Институтот за западна јужнословенска филологија на Варшавскиот универзитет, под раководство на професорот Кшиштоф Вроцлавски, во 2009 година беше објавена библиографија на преводите на полската книжевност на македонски јазик, од која може да се види дека од шеесеттите години на минатиот век до 2000 година, заедно со преводите од српскохрватски јазик како посреден, се преведени 36 дела на полски автори. Значителен раст на бројот на преведени полски дела на македонски јазик е за првпат забележан при крајот на 2013 година. Тогаш беше направен преглед на преведената литература од полски јазик. Истражувањата укажаа на тоа дека во текот на едвај пет години, односно од 2009 г. до декември 2013 г.⁷ излегле дваесет и пет полски книжевни дела преведени на македонски јазик. Во споредба со периодот од претходните пет години, може да се забележи дека во Република Македонија во текот на дваесет години, односно од 1988 г. до 2008 година, вкупно се објавени дваесет и пет преводи на дела од полски автори. Тоа означува раст од речиси четиритотини отсто годишно. А, тоа, мора да се признае, е импозантен број на преводи на полската книжевност во македонската книжевна средина. Оваа тенденција, дури и поинтензивна, е забележлива до денес, што, се разбира, се поврзува со странските дотации за издавачките куќи и за преведувачите, кои, главно, ги доделува Книжевниот институт од Полска, но и други институции од Европската Унија, како, Креативна Европа, Традуки и сл.

Една од причините на таквиот раст на интересот за издавање полска книжевност се и владините проекти за превод на странска литература, како едициите *Нобеловци* и *Свезди на свейската книжевност* меѓу 2009 г. и 2015 г. Во тие комплекти за првпат беше објавен романот *Селани* на полскиот нобеловец Владислав Рејмонт, како и неговата *Комедијантика* во

⁷ Танушевска, Л. 2014, 25/5 – *Книжевниот превод од полски јазик како позитивен феномен во преведувачката дејност во ново време* в: Годишен зборник бр. 39-40, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“/Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, s. 655-659.

2009 г.⁸. Надвор од овие проекти, малку подоцна излегоа и други истакнати дела од овој автор – *Вейшенайа земја* во превод на Филип Димевски⁹, како и *Бунџи* и *Вамџир* во превод на Звонко Димоски. Во овие два владини проекта се појавуваат и старите препеви на поезијата на Херберт, Милош и Шимборска, но и првиот дел на *Дневникот* од Витолд Гомбрович. Во овие проекти, сепак, не се вклучени „новите“ книжевни преведувачи од полски јазик – за сите преводи таму е заслужен Петре Накоски. Што се однесува до препеви на полска поезија, вреди да се спомене дека во еден од овие владини проекти – „Антологија на светската поезија“, во 2015 г.¹⁰ за првпат се објавени *Жалмије* на Јан Кохановски, во препев на Здравко Стаматоски, преведувач кој со години живее во Полска и се занимавал и со научно-наставна дејност на повеќе тамошни универзитети.

Овој раст ѝ се припишува, пред сè, на дејноста на приватните издаваштва заинтересирани за полската книжевност, особено на издавачката куќа „Бегемот“, чиј сопственик е и преведувач од полски на македонски јазик и алумни на полонистичката школа на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Филип Димевски, кој во 2024 г. го доби и орденот „Златен крст“ од Претседателот на Република Полска, за заслуги во популаризацијата на полската книжевност во Македонија. Во таа пригода ѝ беше доделено одличје „Витешки крст“ и на преведувачката, авторката на овој текст. Се разбира, со објавување полски автори се занимаваат и други издаваштва, како „Или-или“, „Македонска реч“, „Антолог“, а во последно време и „Восток“, „Бата Пресс“, „Три“, „Готен“ и „Славица Либрис“.

Како што може да се види, во опсег од триесет години се пополнува празнината од дела што недостасувале од канонот на полската книжевност, но се преведувале и нови и популарни автори од полската книжевна сцена. Хенрик Шенкевич, на пример, беше присутен на македонскиот пазар само со стариот превод на *Кво вадис*, од 1971 г., но до 2014 г. на македонски јазик се преведени пет негови дела. Неговите реалистички новели и раскази беа преведени од двајца преведувачи и претставуваат интересен материјал за анализа од гледна точка на теоријата на преведувањето. Едниот превод на македонски е наречен *Избрани раскази*, издаден во рамките на владиниот проект „Нобеловци“, а другиот, *Скици нацртани со јајлен* – авторите на преводите се Милица Миркуловска и Филип Димевски. Од познатите историски романи на Шенкевич за првпат на македонски, од

⁸ Рејмонт, В. 2014, *Селани* (прев. П. Наковски), Конгресен сервисен центар, Макавеј, Скопје; Рејмонт, В. 2009, *Комедијантика* (прев. П. Наковски), Микена, Битола.

⁹ Рејмонт, В. 2019, *Вейшенайа земја* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.

¹⁰ *Антологија на светската поезија* Том III, 2015, Арс Ламина, Скопје, стр. 216-225.

Филип Димовски беше преведен романот *Крстиноносциџиџе*, а по трет пат се појави *Кво вадис* во нов превод на Слободан Крстевски. Еден од двата современи романа на нобеловецот, *Без дојма*, во превод на Танушевска за првпат се појави во Македонија. Земајќи предвид дека 2014 година беше годината на Хенрик Шенкевич, може да се каже дека преведувачите му оддадоа почит на овој полски, но и светски великан. Сепак, недостасува неговата најпозната „Трилогија“, и тој потфат го презеде Филип Димевски. издавајќи го првиот дел, *Со ојан и со меч* во 2018 г.¹¹, а во финална фаза е и преводот на *Појој*.

Исто така, беше преведен и избор на новели на Ципријан Камил Норвид и раскази на Славомир Мрожек. Ниеден од овие двајца автори претходно не бил преведуван на македонски, со исклучок на некои драми на Мрожек за потребите на театарските претстави. Впрочем, во 2025 г. Филип Димевски ја добива и наградата „Еуродрaм“ за најдобар превод на драмски дела, токму од Славомир Мрожек.

Во текот на последниве триесетина години интензивно се преведуваат полските претставници на авангардата, кои се носители на новиот книжевен израз, новите форми на пишување, стилови и идеи што важат до денес. До втората деценија на 21 век беа преведени само фрагменти од есеите и романите на Станислав Игнаци Виткевич, но во 2011 г. за првпат беше објавен романот *Збојување со есенџиџа* во превод на Анета Тодевска, алумни на скопската полонистика. Во 2016 г. во издание на „Бегемот“ излегуваат двата тома на романот *Ненасиџиносџиџи* од Виткаци, во превод на Филип Димовски, а, исто така, за првпат и комплетно издание на збирките раскази на Бруно Шулиц *Продавниџиџе со боја на џимеџи/ Санаџиориумоџи во знакоџи на клеџисиграџиџа*, кои ќе доживеат и второ поправено издание со овој издавач во 2023 г.¹². Исто така, излегуваат и есеите, писмата и графиките на Шулиц под наслов *Миџизаџиџа на реалноста*, во истата издавачка кука и во превод на Лидија Танушевска.

Витолд Гомбрович, чии дела дотогаш беа преведени само во фрагменти по книжевни списанија, во текот на ова триесетлетие, исто така, беше интензивно преведуван. Минатата година се заокружи целиот потфат со преводот на неговото прозно творештво, благодарение на пожртвуваноста на преведувачот Филип Димевски и издаваштвото „Бегемот“. Луксузното издание на целокупниот прозен опус на Гомбрович е насловен

¹¹Шенкевич, Х. 2018, *Со ојан и со меч* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.

¹²Шулиц, Б. 2023, *Продавниџиџе со боја на џимеџи/ Санаџиориумоџи во знакоџи на клеџисиграџиџа* (прев. Л. Танушевска), Бегемот, Скопје.

*Маскарада*¹³, а ги содржи романите *Фердигурке*, *Космос*, *Трансатлантиски*, *Порнографија*, збирката *Бакај и други раскази* и целиот *Дневник*. Претходно беше преведен само *Порнографија* во 1991 г. од страна на Дејан Геговски, алумни на полонистиката за кого ова е единствениот превод до сега. Исто така, веќе беше споменат и *Дневникот* во превод на Петре Накоски во изданијата на владиниот проект.

Од 2016 г., по иницијатива на издавачката куќа „Антолог“ и преведувачката Милица Миркуловска, започнува проектот „100 години од раѓањето на Станислав Лем“, кој се заокружува во 2020 г. Во овој релативно кус период излегоа пет преводи на дела на Станислав Лем. Се појави нов превод на веќе преведениот *Соларис* од Григори Поповски, а *Киберџага*, *Едем* и *Нейобедлив* (веројатно за првпат преведен непосредно од полски јазик), *Гласот на јосифоварот* и *Светиот сјореџ Лем* (издание со афоризми и искази на Лем) беа објавени за првпат во Македонија. Проектот за превод на делата на Лем е огромен придонес во промоцијата на полската книжевност во Македонија и важен настан на македонската книжевна сцена. Професорката Анчевски, поранешно Миркуловска, му посвети една цела академска година на овој великан, правејќи различни настани онлајн, бидејќи годишнината од неговото раѓање се совпадна, токму, со времето на пандемијата. Оваа годишнина се одбележа и на еден од најголемите книжевни фестивали во Македонија, Букстар, со разговор на специјалисти за творештвото на Лем.

Во 2014 г. за првпат на македонски јазик излегува Ришард Капушкински. Издадено е неговото дело *Имџеријата*, а малку подоцна излегува и неговото дело *Ушtie еден ден живоti*. За преводот на *Имџеријата* Фондацијата „Ришард Капушкински“ ѝ доделува награда на Лидија Танушевска за појавување на неговите дела на нов јазик. Вклучително со овој превод, македонскиот јазик станува триесет и деветтиот јазик на кој е преведено творештвото на големиот маг на книжеvnата репортажа.

Со првиот превод на Капушкински започнува и интересот за полската книжевна репортажа во Македонија. Покрај Војкех Јагелски, современик на Ришард Капушкински, се преведоа и дела на понови современи полски репортери, како Мариуш Шчигел, Агата Тушинска, Камил Балук, Дионисиос Стурис, Витолд Шабловски и Малгожата Рејмер. Издавачката куќа „Славиќа Либрис“, која настана во 2019 година, се одлучи за цела едиција на полската книжевна репортажа, па, секоја година под нејзино уредништо излегува по една полска книжевна репортажа. Голем дел од

¹³Гомбровиќ, В. 2024, *Маскарада* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.

издадените полски репортери веќе биле и гости во Скопје, на промоции на свои дела организирани од издавачките куќи или од факултетот, со поддршка на Амбасадата на Република Полска во Скопје. Последниот ваков настан беше гостувањето на Мариуш Шчигел, Камил Балук и Малгожата Рејмер на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, во ноември 2025 г., со мастер-клас и репортерски работилници за студенти и други заинтересирани.

Многу често, при изборот на полските писатели и дела, критериумот на издавачите се добиените европски и полски награди. Од полските награди, се чини, дека најважна е наградата „Нике“. Па, така, на почетокот на 21 век, еден од најважните преведувачки потфати беше *Ѓубре* на Војкех Кучок¹⁴, кој го презедоа Филип Димевски и Наталија Лукомска, како и *Мраз* на Јацек Дукај¹⁵, исто така, во превод на Филип Димевски, *Бело-црвен свет* на Дорота Масловска¹⁶ во превод на Слободан Крстевски, *Булевар на независноста* на Кшиштоф Варга¹⁷ во превод на Милица Миркуловска, *Лубиево* на Михал Витковски¹⁸ во превод на Звонко Димоски, *Морфиум* на Шчепан Твардох¹⁹ во превод на Илија Трајковски, *Песочната ѝланина* и *Темно, речиси ноќ* на Јоана Батор²⁰ во превод на Анета Тодевска, *Рѝа* на Јакуб Малецки²¹ во превод на Илија Трајковски, и сл. Сите преведувачи произлегуваат од полонистичките клупи на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (Илија Трајковски за фрагмент од романот ја добива втората награда на престижниот конкурс „Вавилон“ за млади преведувачи), а авторите се еминентни појави во најновата полска книжевност.

Во врска со наградите, тука заслужува да се спомене и полската поезија во превод на македонски јазик. Полскиот поет Адам Загајевски стана лауреат на наградата „Златен венец“ на фестивалот „Струшки вечери на поезијата“ во 2018 г., па, по тој повод излезе посебно издание со превод на речиси целокупното негово творештво, во препев на Звонко Димоски. Исто така, објавувањето на поетски збирки на полски автори се должи и на соработката на „Струшките вечери на поезијата“ со поетската платформа

¹⁴Кучок, В., 2010. *Ѓубре* (прев. Н. Лукомска и Ф. Димевски), Македонска реч, Скопје

¹⁵Дукај, Ј. 2013. *Мраз* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје

¹⁶Масловска, Д. 2014, *Бело-црвен свет* (прев. С. Крстевски), Три, Скопје.

¹⁷Варга, К. 2013, *Булевар на независноста* (прев. М. Миркуловска), Антолог, Скопје

¹⁸Витковски, М. 2015, *Лубиево* (прев. З. Димоски), Арс Ламина, Скопје.

¹⁹Твардох, Ш., 2016, *Морфиум* (прев. И. Трајковски), Бегемот, Скопје.

²⁰Батор, Ј. 2013, *Песочна ѝланина* (прев. Анета Тодевска), Македонска реч, Скопје.

Батор, Ј. 2015, *Темно, речиси ноќ* (прев. Анета Сапета), Македонска реч, Скопје.

²¹Малецки, Ј. 2021, *Рѝа* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.

„Версополис“, при што секоја година се издаваат препеви на други полски поети, учесници на фестивалот. На тој начин се објавени стиховите на Ричард Криницки, Кристина Домбровска, Гжегож Квјатковски и др.

Во еден период од овие триесетина години, мошне популарни беа и криминалистичките романи, па, беа преведени по неколку дела од Марек Крајевски и Зигмунт Милошевски, кои важат за репрезентативни претставници на овој жанр, кои ја подигнаа уметничката вредност на оваа популарна книжевност.

Во преводите на македонски јазик се појавуваат и дела што се навраќаат на компликуваните полско-еврејски релации, па, така, во овој период се сместуваат и Анджеј Барт, Пјотр Пажињски, Миколај Гринберг, како и веќе споменатата Агата Тушињска.

Во последно време македонските издавачи добиваат и голема финансиска поддршка за преводи на дела за деца и младинци и се појавуваат преводи на многу полски автори од овој жанр, како, на пример: Малгожата Гутовска-Адамќик, Марќин Шчигелски, Дорота Тераковска, Роксана Анджејевска-Врубел, Гжегож Касдепке и др.

Се разбира, овој труд не го опфаќа целосниот список на преведени дела, туку само дава една поширока слика за обемот на преведувачката дејност во однос на полската книжевност и на нејзиниот подем во годините на постсоцијализмот.

Користена литература:

- Анџологија на свештската поезија* Том III, 2015, Арс Ламина, Скопје, стр. 216-225.
- Батор, Ј. 2013, *Песочна џланина* (прев. Анета Тодевска), Македонска реч, Скопје.
- Батор, Ј. 2015, *Темно, речиси нок* (прев. Анета Сапета), Македонска реч, Скопје.
- Брандис, К. 1963, *Мајката на Крулевци* (прев. П. Накоски), Кочо Рацин, Скопје.
- Варга, К. 2013, *Булевар на независноста* (прев. М. Миркуловска), Антолог, Скопје
- Витковски, М. 2015, *Љубиево* (прев. З. Димоски), Арс Ламина, Скопје.
- Гомбрович, В. 2024, *Маскарада* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.
- Дукај, Ј. 2013. *Мраз* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.

- Заполска, Г. 2019, *Човечка менаџерија* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.
- Конески Б., 1967. „Полски поети Препеви, Култура, Скопје, стр. 115-128.
- Кучок, В., 2010. *Ѓубре* (прев. Н. Лукомска и Ф. Димевски), Македонска реч, Скопје.
- Леџенди за сѝтариоѝ Краков*, 2002(прев. Полонистичка преведувачка лабораторија при Флф „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), Сојуз на студенти на Филолошки факултет – Скопје.
- Мала антѝологија на ѝолската проза и ѝоезија (електѝронски извор)/ ѝом I*, 2024, приредувач Фросина Милковска, текст во ПДФ формат, содржи 90 страници, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, <https://flf.ukim.mk/wp-content/uploads/Mala-antologija-na-polskata-proza-i-poezija-Final.pdf> (пристапено на 21.11.2025).
- Малецки, Ј. 2021, *Рџа* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.
- Масловска, Д. 2014, *Бело-црвен светѝ* (прев. С. Крстевски), Три, Скопје.
- Ожешкова, Е. 2018. *Најѝосле, љубов* (прев. И. Трајковски), Мартина, Скопје.
- Рејмонт, В. 2009, *Комедијанѝтка* (прев. П. Наковски), Микена, Битола.
- Рејмонт, В. 2014, *Селани* (прев. П. Наковски), Конгресен сервисен центар, Макавеј, Скопје.
- Рејмонт, В. 2019, *Ветѝената земја* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.
- Сон за недофайѝливото месѝо* 2006; (прев. Полонистичка преведувачка лабораторија при Флф „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), Сојуз на студенти на Филолошки факултет – Скопје.
- Светѝ ѝрекарасен и ѝолку различен...*, 2008, (прев. Полонистичка преведувачка лабораторија при Флф „Блаже Конески“, под менторство на проф. д-р М. Миркуловска), Сојуз на студенти на Филолошки факултет – Скопје.
- Танушевска, Ј. 2014, 25/5 – *Книжевниот ѝревод оѝ ѝолски јазик како ѝо-зиѝивен феномен во ѝреведувачката дејносѝ во ѝоново време* w: Годишен зборник бр.39-40, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“/Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, s. 655-659.
- Твардох, Ш., 2016, *Морфиум* (прев. И. Трајковски), Бегемот, Скопје.
- Шенкевич, Х. 2018, *Со оѝан и со меч* (прев. Ф. Димевски), Бегемот, Скопје.
- Шулц, Б. 2023, *Продавниѝте со боја на циметѝ/ Санѝториумот во зна-коѝ на клейсиората* (прев. Ј. Танушевска), Бегемот, Скопје.

Lidija TANUSHEVSKA

TRANSLATION OF POLISH LITERATURE IN MACEDONIA

Summary

This text presents an overview of translation activity from Polish from its beginnings to the present day. It explains and describes the profiles of earlier and contemporary translators, the motivations behind the selection of literary works, and the activities that contribute to the popularization of Polish literature within the Macedonian literary environment. The aim of the article is to pay tribute to all those who have worked with dedication on literary translation from Polish and to summarize the achievements in making a foreign and not particularly popular literature visible within a relatively small cultural setting.

Keywords: literary translation, Polish literature, contemporary situation, reasons, motivation..

НОВИОТ БРАН
THE NEW WAVE

Robert KAJSTURA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Katowice, Polska

NAJSTARSZE OGÓLNOSŁOWIAŃSKIE GERMANIZMY W ZESTAWIENIU Z ICH WSPÓŁCZESNYMI POLSKIMI, CZESKIMI I SŁOWEŃSKIMI KONTYNUANTAMI

Abstrakt: Artykuł ma na celu zrekapitulowanie (ze szczególnym uwzględnieniem najnowszych badań) wielokrotnie podejmowanego zagadnienia germańskich wpływów leksykalnych w językach słowiańskich, które – ze względu na swoją szeroką dystrybucję – należy uznać za wyraz wczesnego kontaktu i zapożyczania, mającego miejsce jeszcze przed dezintegracją ogólnosłowiańskiej wspólnoty językowej, a zatem przed definitywnym podziałem języka prasłowiańskiego. Analizie poddano przykłady prasłowiańskich etymonów (ograniczając zakres materiału do rzeczowników), które z największym prawdopodobieństwem reprezentują leksykę o pochodzeniu germańskim. Autor skupia się jednocześnie na refleksach tychże jednostek leksykalnych we współczesnych językach zachodniosłowiańskich, reprezentowanych przez język polski oraz język czeski, a także w języku słoweńskim, reprezentującym północno-zachodnie peryferia południowsłowiańskiego kontinuum dialektalnego.

Słowa kluczowe: etymologia, leksyka, germański, prasłowiański, zapożyczenie

1. Wprowadzenie

Język prasłowiański i wczesne, różnicujące się języki słowiańskie, podobnie jak każdy inny język naturalny, nie mogły istnieć w izolacji, co oznacza, że ich użytkownicy poddawani byli wpływom różnych obcych kultur i języków. Najbardziej konkretnym świadectwem takich wpływów jest zaś niewątpliwie zapożyczanie obcych jednostek leksykalnych.

Do tej pory zidentyfikowano kilka głównych grup zapożyczeń, które świadczą o pradawnym kontakcie Słowian z innymi ludami europejskimi. Należą do nich m.in. zapożyczenia irańskie (por. Gołąb 2004: 274–297) oraz zapożyczenia turkijsko-mongolskie (por. Gołąb 2004: 344–362), a także warstwa leksykalna pochodząca ze starszych kentumowych języków indoeuropejskich (Gołąb 2004: 155–157, 366–367). Za jedną z najistotniejszych grup leksemów przejętych przez Słowian z języków ościennych przed definitywnym rozpadem prasłowiańskiej wspólnoty językowej (lub wspólnoty ogólnosłowiańskiej,

rozumianej jako wynik podziału dialektalnego późnego języka prasłowiańskiego) należy uznać również zapożyczenia o pochodzeniu germańskim. Ich liczba i dystrybucja oraz obszary semantyczne, które reprezentują, sugerują długi (trwający około siedmiu wieków) i ekstensywny kontakt między kulturami słowiańskimi a kulturami germańskimi mającymi dostęp do technologii i konceptów nieznanymi wcześniej Słowianom (Gołąb 2004: 317–318, 333, 343; Pronk-Tiethoff 2013: 251–255). Kontakt taki oznaczał oczywiście jednocześnie paralelne przejmowanie odpowiednich elementów leksykonu słowiańskiego przez German (Gołąb 2004: 312, 337–342).

Zapożyczenia germańskie okazują się istotne także z formalnego, diachronicznego punktu widzenia, gdyż leksemy germańskiego pochodzenia w sposób regularny dostosowują się do stopniowo ewoluującego prasłowiańskiego systemu fonologicznego i podlegają odpowiednim zmianom morfologicznym, morfonologicznym oraz fonetycznym, co pozwala na ich przybliżoną lokalizację przestrzenną i umiejscowienie w odpowiednim okresie i kontekście rozwojowym (Pronk-Tiethoff 2013: 217–251; Gołąb 2004: 317–318). Niewiele z tak dawnych zapożyczeń może być jednak dokładniej datowanych, a za wyjątek uznać można wyraz **korl'b* (= 'rex'), który ze względu na odniesienie do postaci Karola Wielkiego (lub, mniej prawdopodobnie, Karola Młota) zapożyczony musiał być nie wcześniej niż w VIII lub IX wieku (Pronk-Tiethoff 2012: 102–103).

W celu ujednolicenia i zsyntezowania analizowanego materiału leksykalnego niniejszy tekst skupia się jedynie na rzeczownikach, które uznać można za pewne zapożyczenia leksykalne z języków germańskich. Słowa o niejasnym pochodzeniu, mogące być równie dobrze zapożyczeniami z innych języków, jak na przykład **dbska* (por. Pronk-Tiethoff 2012: 164–165), lub zapożyczeniami z języka prasłowiańskiego do języków germańskich, jak na przykład **lvv* (por. Pronk-Tiethoff 2012: 128–129), zostały pominięte, podobnie jak wszelkie prasłowiańskie leksemy reprezentujące inne klasy słów, przykładowo czasowniki. Dla zobrazowania długoterminowych konsekwencji takich wpływów prasłowiańskie etymony zestawiono z ich polskimi, czeskimi i słoweńskimi kontynuantami. Ukazują one, jak owa warstwa leksykalna rozwijała się w (przykładowych) językach zachodniosłowiańskich oraz południowsłowiańskich.

Omawiając słowiańskie rzeczowniki o pochodzeniu germańskim należy zwrócić uwagę na transformację germańskich rzeczowników rodzaju nijakiego w rzeczowniki rodzaju męskiego w języku prasłowiańskim (Pronk-Tiethoff 2012: 221–225). Przemiana ta sugeruje, że intensywny transfer jednostek leksykalnych między obiema społecznościami musiał mieć miejsce jeszcze przed aplikacją prawa Ilicza-Switycza, zgodnie z którym w języku prasłowiańskim

regularnie dochodziło do zmiany paradygmatu odmiany o-tematycznych rzeczowników o akcentowanym rdzeniu z rodzaju nijakiego na rodzaj męski (Derkssen 2008: 10–12; Pronk-Tiethoff 2012: 223–224). Jednocześnie, ze względu na wymagany przez tę zmianę nieruchomy akcent na rdzeniu słowa (Illich-Svitych 1979: 114–116), jasnym jest, że okres ten poprzedzać musiała stabilizacja akcentu w języku pragermańskim. Pogląd ten podważany jest współcześnie przez nielicznych badaczy ze szkoły lejdeńskiej, którzy sugerują, że oba procesy, czyli transformacja natywnych bałtosłowiańskich rzeczowników rodzaju nijakiego i paralelna zmiana rzeczowników zapożyczonych, mogły – lub musiały (jeśli uznać, że taki sam proces objął również przynajmniej częściowo języki bałtyckie) – przebiegać niezależnie (Pronk-Tiethoff 2012: 223–225).

2. (Pra)słowiańskie słownictwo germańskiego pochodzenia

Analizując materiał leksykalny zgromadzony do tej pory przez badaczy języka prasłowiańskiego, m.in. Olega Trubaczowa, Franciszka Sławskiego, Ricka Derksena, Zbigniewa Gołęba i Sasię Pronk-Tiethoff, stwierdzić można, że większość jednostek leksykalnych przejętych przez Słowian z języków germańskich przed rozpadem wspólnoty ogólnosłowiańskiej reprezentuje słownictwo związane z rzemiosłem i wytwarzaniem przedmiotów użytku codziennego, rolnictwem, budownictwem, władzą, religią i ekonomią, a także innymi podobnymi osiągnięciami kulturowymi; nieliczne są zapożyczenia dotyczące świata naturalnego, ale niezwiązane z rolnictwem (Pronk-Tiethoff 2013: 228–237). Niektóre wyrazy związane z religią chrześcijańską, które do narzeczy słowiańskich przedostały się relatywnie późno, stanowią ewidentne cerkiewizmy, podczas gdy część owego rodzaju leksyki uznać można też za bohemizmy (szczególnie w kontekście rozwoju leksyki języka polskiego); wyrazy takie zapożyczone zostały najwcześniej zapewne przez zachodnie, schrystianizowane społeczności Słowian czesko-morawskich, a dopiero później przedostały się za ich pośrednictwem do dialektów innych społeczności słowiańskich (zob. Orłowski 1980; Basaj, Siatkowski 2006; Hampl, Kajstura 2024).

Śród prasłowiańskich i ogólnosłowiańskich zapożyczeń z języków germańskich, których refleksy wciąż stanowią część zasobów leksykalnych współczesnego języka polskiego, czeskiego lub słoweńskiego, wymienić można następujące (pra)słowiańskie etymony o pewnym statusie formalnym:

- ▶ **buk(ь/y)* (= ‘*Fagus*’) – nazwa związana ze światem naturalnym;
- ▶ **c(ь/ě)rky* (= ‘ecclesia’) – nazwa związana z religią oraz budownictwem;
- ▶ **c(ě/e)sařb* (= ‘imperator’) – nazwa związana z systemem władzy;
- ▶ **xlěbъ* (= ‘panis’) – nazwa związana z rolnictwem i produkcją żywności;

- ▶ **xlěvъ* (= ‘hara, stabulum’) – nazwa związana z rolnictwem i produkcją żywności oraz budownictwem;
- ▶ **xy(ž/š)a* (= ‘domus, aedes’) – nazwa związana z budownictwem;
- ▶ **korl’b* (= ‘rex’) – nazwa związana z systemem władzy;
- ▶ **kotьbъ* (= ‘ahenum’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **krъstbъ* (= ‘baptisma’) – nazwa związana z religią;
- ▶ **kъnędzъ* (= ‘princeps’) – nazwa związana z systemem władzy;
- ▶ **lixva* (= ‘usura’) – nazwa związana z ekonomią;
- ▶ **lbstbъ* (= ‘astutia’) – brak jasnej klasyfikacji – nazwa czynności lub cechy;
- ▶ **myto* (= ‘portorium, vectigal’) – nazwa związana z ekonomią;
- ▶ **orky* (= ‘arca, capulus’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **osьbъ* (= ‘asinus’) – nazwa związana z rolnictwem i produkcją żywności;
- ▶ **pēnędzъ* (= ‘pecunia’) – nazwa związana z ekonomią;
- ▶ **pila* (= ‘lima, serra’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **plugъ* (= ‘aratrum’) – nazwa związana z rolnictwem i produkcją żywności;
- ▶ **postbъ* (= ‘ieiunium’) – nazwa związana z religią;
- ▶ **pъlkъ* (= ‘legio’) – nazwa związana z wojskowością;
- ▶ **redьky* (= ‘*Raphanus*’) – nazwa związana z rolnictwem i produkcją żywności oraz ze światem naturalnym;
- ▶ **retędzъ* (= ‘catena’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **skriň(a/i)* (= ‘arca’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **stōpa* (= ‘pistillum’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem oraz rolnictwem i produkcją żywności;
- ▶ **stьklo* (= ‘vitrum’) – nazwa związana z wytwarzaniem, rzemiosłem;
- ▶ **velьblōdъ* (= ‘*Camelus*’) – nazwa związana ze światem naturalnym;
- ▶ **vitędzъ* (= ‘bellator, eques, vir nobilis’) – nazwa związana z systemem władzy i wojskowością (Gołąb 2004; Pronk-Tiethoff 2013; Snoj 2016; Rejzek 2015).

3. Nazwy związane z wytwarzaniem, rzemiosłem

Do kategorii tej zaliczono siedem etymonów nazywających desygnaty związane prymarnie z różnym rzemiosłem oraz efekty pracy rzemieślników (m.in. meble i inne tworzone tak przedmioty), które ukazuje tabela 1.

Etymon	Współczesne kontynuanty			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
*kotylъ (= 'ahenum')	kocioł (= 'ahenum')	kotel (= 'ahenum')	kotel (= 'ahenum')	Najprawdopodobniej jęz. gocki – por. goc. <i>katils</i> (= 'ahenum'). Por. także pragerm. * <i>katilaz</i> . Kognatami są też m.in. niem. <i>Kessel</i> , nider. <i>ketel</i> , ang. <i>kettle</i> .
*orky (= 'arca, capulus')	—	rakev (= 'capulus')	rakev (= 'capulus')	Niezidentyfikowany.
*pila (= 'lima, serra')	piła (= 'serra')	pila (= 'serra')	pila (= 'lima')	Najprawdopodobniej jęz. starsaksoński – por. st. saks. <i>fila</i> (= 'lima'). Kognatami są też m.in. niem. <i>Feile</i> , nider. <i>vijl</i> , and. <i>file</i> (= 'lima').
*retędzь (= 'catena')	wrzeciędz (= 'claustra')	řetěz (= 'catena')	—	Niezidentyfikowany jęz. zachodniogermanski.
*skriŋa, *skrini (= 'arca')	skrzynia (= 'arca')	skřín (= 'vestiarium')	skrinja (= 'arca')	Najprawdopodobniej jęz. st.-wys.-niem. – por. <i>scrīni</i> (= 'arca')
*stōpa (= 'pistillum')	stępa (= 'pistillum')	stoupa (= 'pistillum')	stopa (= 'pistillum')	Niezidentyfikowany jęz. zachodniogermanski.
*stǫklo (= 'vitrum')	szkło (= 'vitrum')	sklo (= 'vitrum')	steklo (= 'vitrum')	Jęz. gocki – por. <i>stikls</i> (= 'calix').

Tabela 1: Nazwy związane z wytwarzaniem, rzemiosłem [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu* oraz *Źródeł internetowych*]

Spośród etymonów ujętych w tej kategorii jedynie leksemy **orky* oraz **retędzь* nie posiadają kontynuantów we wszystkich trzech analizowanych językach współczesnych; w pierwszym wypadku brak jest jakiegokolwiek polskiego kontynuantu, w drugim zaś słoweńskiego.

Słoweński wyraz *rakev* Marko Snoj notuje jako zapożyczenie z języka czeskiego (Snoj 2016: 624), co – biorąc pod uwagę jego późne zaświadczenie w języku słoweńskim i dystrybucję w innych językach słowiańskich – nie podle-

gać powinno żadnym wątpliwościom (por. Pronk-Tiethoff 2012: 82). Spodziewany wynik natywnego rozwoju prasłowiańskiej formy **orky* powinien być jednak identyczny.

Wyraz **retędzь* ma ograniczoną dystrybucję – występuje on jedynie u północnych Słowian, głównie w językach zachodniosłowiańskich (Rejzek 2015: 611–612), więc jego brak w języku słoweńskim jest poniekąd spodziewany.

Pod względem semantycznym zwrócić uwagę można na trzy szeregi wyrazów. Szczególny jest podział znaczeń kontynuantów leksemu **pila*, gdyż oba języki zachodniosłowiańskie zachowują znaczenie ‘serra’, zaś w języku słoweńskim, jako jedynym reprezentującym inną gałąź języków słowiańskich, wyraz *pila* występuje w znaczeniu ‘lima’ (tj. ‘pilnik’). Ponadto w wypadku etymonu **retędzь* (= ‘catena’) odmienne jest znaczenie polskiego kontynuantu (czeska forma *řetěz* zachowuje znaczenie pierwotne, tj. ‘łańcuch’), zaś w wypadku leksemu **skriňa*, **skrini* (= ‘arca’) odmienne jest współczesne znaczenie kontynuantu czeskiego (wyraz *skříň* oznacza ‘szafa’).

4. Nazwy związane z rolnictwem i produkcją żywności

Do kategorii tej zaliczono pięć etymonów nazywających desygnaty związane prymarnie z hodowlą zwierząt, uprawą roli oraz produkcją i przetwarzaniem żywności, które ukazuje tabela 2.

Etymon	Współczesne kontynuanty			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
*xlěbъ (= ‘panis’)	chleb (= ‘panis’)	chléb, chleba (= ‘panis’)	hleb(ec) (= ‘panis orbiculatus’)	Prawdopodobnie jęz. gocki (poprzez formy przypadków zależnych). Por. goc. wyraz <i>hlaiſ</i> (= ‘panis’) i pragerm. <i>*hlaiſaz</i> . Kognatami są też m.in. niem. <i>Laib</i> , ang. <i>loaf</i> .
*xlěvъ (= ‘hara, stabulum’)	chlew (= ‘hara, suile’)	chlév (= ‘hara, stabulum’)	hlev (= ‘hara, stabulum’)	Najprawdopodobniej jęz. st.saks. – por. st.saks. <i>hleu</i> (= ‘tutum’). W starszej literaturze za źródło tego zapożyczenia uznaje się jęz. gocki, choć przeczyć zdają się temu względy semantyczne, gdyż goc. <i>hlaiw</i> oznacza raczej ‘sepulcrum’.

*osъль (= 'asinus')	osioł (= 'asinus')	osel (= 'asinus')	osel (= 'asinus')	Najprawdopodobniej jęz. gocki – por. goc. <i>asilus</i> (= 'asinus').
*plugъ (= 'aratrum')	pług (= 'aratrum')	pluh (= 'aratrum')	plug (= 'aratrum')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego lub inny niezidentyfikowany jęz. zachodniogermański – por. pragerm. <i>*plōgaz</i> (= 'aratrum'). Kognatami są też m.in. niem. <i>Pflug</i> , nider. <i>ploeg</i> , ang. <i>plough</i> .
*redky (= 'Raphanus')	rzodkiew (= 'Raphanus')	ředkev (= 'Raphanus')	redkev (= 'Raphanus')	Najprawdopodobniej jęz. starsaksoński – por. st.saks. <i>redik</i> (= 'Raphanus'). Kognatami są też m.in. niem. <i>Rettich</i> , ang. <i>radish</i> .

Tabela 2: Nazwy związane z rolnictwem i produkcją żywności [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu* oraz *Źródeł internetowych*]

Wszystkie etymony należące do tej kategorii posiadają kontynuanty we wszystkich trzech analizowanych językach współczesnych. W żadnym wypadku nie dochodzi też do znaczącej zmiany semantycznej, choć znaczenie słoweńskiego leksemu *hleb* lub *hlebec* jest *de facto* bardziej precyzyjne niż znaczenie jego polskich i czeskich kognatów. Wyraz ten oznacza specyficzny typ chleba (tj. 'okrągły bochen') w opozycji do ogólnego znaczenia 'panis' w wypadku pol. wyrazu *chleb* i czes. *chléb*, *chleba*.

Czeska forma mianownika *chleba* stanowi bardziej potoczny dublet standardowej (literackiej) formy *chléb*; w obu wypadkach słowo to jest rodzaju męskiego.

5. Nazwy związane z systemem władzy

Do kategorii tej zaliczono cztery etymony nazywające desygnaty związane prymarnie z (feudalnym) systemem władzy, które ukazuje tabela 3.

Etymon	Kontynuanty współczesne			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
*cěsařъ, *cesařъ (= 'imperator')	cesarz (= 'imperator')	císař (= 'imperator')	cesar (= 'imperator')	Niezidentyfikowany. Często wskazuje się na jęz. gocki – por. goc. <i>kaisar</i> (= 'imperator'). Niestabilny wokalizm w sylabie inicjalnej sugerować może jednak, że wyraz ten zapożyczony został kilkakrotnie z różnych źródeł. Współczesnymi kognatami są też m.in. niem. <i>Kaiser</i> , nider. <i>keizer</i> .
*korľъ (= 'rex')	król (= 'rex')	král (= 'rex')	kralj (= 'rex')	Zachodnie dialekty germańskie, najpewniej jęz. st.-wys.-niem. Dublet wyrazowy imienia <i>Karol</i> i innych jego wariantów (<i>Karl</i> , <i>Karel</i> , <i>Charles</i> itd.).
*kъnędъ (= 'princeps')	ksiądz (= 'sacerdos')	kněz (= 'sacerdos')	knez (= 'princeps')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego lub inny niezidentyfikowany jęz. zachodniogermański – por. pragerm. * <i>kuningaz</i> (= 'rex'). Kognatami są też m.in. niem. <i>König</i> , nider. <i>koning</i> , ang. <i>king</i> .
*vitędъ (= 'bellator, eques, vir nobilis')	–	vítěz (= 'triumphator')	vitez (= 'eques')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego lub inny niezidentyfikowany jęz. zachodniogermański – por. pragerm. * <i>wikingaz</i> . Dublet wyrazowy określenia <i>wiking</i> , które reprezentuje staronordyjski re-fleks tego samego etymonu (por. st.nord. <i>vikingr</i>).

Tabela 3: Nazwy związane z systemem władzy [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu* oraz *Źródeł internetowych*]

Wśród etymonów ujętych w tej kategorii jedynie leksem **vitędzь* nie posiada polskiego kontynuantu. Pozostałe etymony mają swoje refleksy we wszystkich trzech badanych językach współczesnych.

Pod względem formalnym czeski rzeczownik *císař* wskazuje raczej na prasłowiańską formę **cěsařь*, zaś polska forma *cesarz* i słoweńska forma *ce-sar* na źródłową formę **cesařь* (Pronk-Tiethoff 2012: 96). Jak zaznaczono w tabeli, możliwe jest, że współczesne wyrazy słowiańskie nie kontynuują jednego etymonu, ale do zapożyczenia doszło kilkakrotnie na różnych obszarach i, potencjalnie, z kilku różnych źródeł (w tym może nawet niegermańskich – por. Mańczak 2017: 18). Może być to również zapożyczenie na tyle późne, że wskazujące w sposób nieprzewidywalny odmienny rozwój w różnych zespołach dialektów słowiańskich (por. Pronk-Tiethoff 2012: 96–98).

Pod względem semantycznym uwagę zwrócić warto na zmianę znaczenia z ‘princeps’ na ‘sacerdos’ w wypadku polskiego słowa *ksiądz* i jego czeskiego ekwiwalentu – *kněz*; przesunięcie to charakterystyczne jest dla języków zachodniosłowiańskich i w wypadku polszczyzny świadczy najpewniej o zapożyczeniu semantycznym z czeszczyzny (por. Basaj, Siatkowski 2006: 109–110). Znaczenie pierwotne tego leksemu zachowało się natomiast w języku słoweńskim. Podobnie znaczenie słoweńskiego leksemu *vitez* jest bliższe rekonstruowanemu znaczeniu jego prasłowiańskiego etymonu niż w wypadku paralelnej relacji między czeskim wyrazem *vítěz* (= ‘triumphator’, tj. ‘zwycięzca’) a prasłowiańskim leksemem **vitędzь*. Znaczenie kontynuantów leksemów **korľь* (= ‘rex’) oraz **cěsařь* (= ‘imperator’) jest zupełnie stabilne.

6. Nazwy związane z ekonomią

Do kategorii tej zaliczono trzy etymony nazywające desygnaty związane prymarnie z ekonomią, m.in. pieniędzmi i opłatami, które ukazuje tabela 4.

Etymon	Kontynuanty współczesne			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
<i>*lixva</i> (= ‘usura’)	lichwa (= ‘usura’)	lichva (= ‘usura’)	–	Prawdopodobnie jęz. gocki, aczkolwiek zapożyczenie to nie jest zupełnie bezpośrednie – rzeczownik <i>*lixva</i> wywodzi się najpewniej od goc. czasownika <i>leiĥvan</i> (= ‘commodare’). Analogiczny rzeczownik nie jest zaświadczony w żadnym kontynentalnym jęz. germańskim.

*myto (= 'portorium, vectigal')	myto (= 'portorium')	mýto (= 'portorium')	–	Niezidentyfikowany jednoznacznie; być może st.-wys.-niem., jak sugie- rują polscy autorzy.
*pěňędz (= 'pecunia')	pieniądz (= 'pecunia')	peníz (= 'pecunia')	penez (= 'pecunia')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego lub inny niezidentyfikowany jęz. zachodniogermański – por. pragerm. *panningaz (= 'moneta, pecunia'). Ko- gnatami są też m.in. niem. <i>Pfenning</i> i ang. <i>penny</i> .

Tabela 4: Nazwy związane z ekonomią [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu oraz Źródeł internetowych*]

Wyrazy **lixva* oraz **myto* nie posiadają bezpośrednich kontynuantów we współczesnym języku słoweńskim, choć znany jest temu językowi leksem *mitnina* (= 'portorium'), który pochodzi od archaicznego rzeczownika *mita*, *mito* (Snoj 2016: 431). W pozostałych wypadkach rozwój odpowiednich polskich, czeskich i słoweńskich kognatów jest regularny.

7. Nazwy związane z religią

Do kategorii tej zaliczono trzy etymony nazywające desygnaty związane prymarnie z religią, zwłaszcza z chrześcijaństwem, które ukazuje tabela 5.

Etymon	Kontynuanty współczesne			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
*cъrky, *cěrky (= 'ecclesia')	cerkiew (= 'ecclesia Orthodoxa')	církev (= 'ecclesia')	cerkev (= 'ecclesia')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego lub in- ny niezidentyfikowany jęz. zachodniogermański – por. st.-wys.-niem. <i>ki- -rihha</i> oraz st.saks. <i>kirika</i> (= 'ecclesia'). Kognatami są też m.in. niem. <i>Kirche</i> , nider. <i>kerk</i> , ang. <i>church</i> . Możliwe jednak, że do za- pożyczenia doszło w tym wypadku dwukrotnie na różnych obszarach.

*krъstъ (= ‘baptisma’)	chrzest (= ‘baptisma’)	křest (= ‘baptisma’)	krst (= ‘baptisma’)	Niezidentyfikowany jednoznacznie, choć za źródło najczęściej uznaje się st.-wys.-niem. <i>Krist</i> (= ‘Christus’).
*postъ (= ‘ieiunium’)	post (= ‘ieiunium’)	pŭst (= ‘ieiunium’)	post (= ‘ieiunium’)	Najprawdopodobniej jęz. st.-wys.-niem. – por. <i>fasto</i> (= ‘ieiunium’). Ko-gnata- mi są też m.in. niem. <i>Fa- sten</i> , ang. <i>fast</i> .

Tabela 5: Nazwy związane z religią [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu* oraz *Źródeł internetowych*]

Wśród analizowanych kontynuantów prasłowiańskiego leksemu **cъrky* (= ‘ecclesia’) dochodzi do zawężenia znaczenia w wypadku języka polskiego i języka czeskiego. Pol. wyraz *cerkiew*, w odróżnieniu od czeskich i słoweńskich kognatów, oznacza raczej specyficznie ‘świątynia prawosławna’ lub ‘Kościół prawosławny’, zaś czeski wyraz *církev* oznacza ‘Kościół’ (odnosi się zatem do instytucji skupiającej wiernych, nie zaś do budowli, która określana jest zawsze w czeszczyźnie, niezależnie od denominacji, jako *kostel*). Słoweński wyraz *cerkev* ma najszersze znaczenie i określa zarówno instytucję, jak i budynek.

Pod względem formalnym – na poziomie fonetycznym – czeska forma *církev* wymaga rekonstruowania formy źródłowej jako **cěrky*, chociaż rozwój ten może być sekundarny. *Malý staročeský slovník* (1979) notuje staroczeskie formy *cierkev*, *cěrekev*, *crkev*, z których pierwsza niewątpliwie stanowi źródło współczesnej formy *církev*. Polska forma *cerkiew* i słoweńska forma *cerkev* wskazują raczej na źródłową formę **cъrky* (por. Pronk-Tiethoff 2012: 99–101). Niektórzy autorzy zakładają, że formy południowosłowiańskie zapożyczone zostały wprost z greki lub za pośrednictwem nie germańskim, a romańskim (zob. Mańczak 2017: 18).

Spółgłoska /x/ w polskiej formie *chrzest* ma niewątpliwie pochodzenie sekundarne (por. *Chrystus*), przy czym samo użycie tego wyrazu oraz innych pokrewnych terminów religijnych w polszczyźnie uznawane jest za wpływ języka czeskiego (por. Boryś 2005: 70–71). Również pol. wyraz *post* formalnie uznać można za bohemizm (Basaj, Siatkowski 2006: 257).

8. Pozostałe słowiańskie rzeczowniki o germańskim pochodzeniu

W sekcji tej opisano pięć rzeczowników o niejednoznacznej klasyfikacji semantycznej i wszystkie pozostałe rzeczowniki reprezentujące kategorie o mniejszej liczbie leksemów. Wszystkie te leksemy opisano w tabeli 6.

Etymon	Kontynuanty współczesne			Język źródłowy
	Jęz. polski	Jęz. czeski	Jęz. słoweński	
*bukъ, *buky (= 'Fagus')	buk (= 'Fagus')	buk (= 'Fagus')	bukev (= 'Fagus')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego – por. pragerm. *bōkō (= 'Fagus'). Kognatami są też m.in. niem. <i>Buche</i> , nider. <i>boek</i> , ang. <i>book</i> (= 'liber'), <i>beech</i> .
*xyža, xyša (= 'domus, aedes')	—	chýše (= 'casa')	hiša (= 'domus')	Zachodnie dialekty jęz. pragermańskiego – por. pragerm. *hūsą (= 'domus'). Kognatami są też np. niem. <i>Haus</i> , nider. <i>huis</i> , ang. <i>house</i> .
*l̥stb (= 'fraus')	—	lest (= 'fraus')	—	Najprawdopodobniej jęz. gocki – por. goc. <i>lists</i> (= 'fraus'). Kognatami są też m.in. niem. <i>List</i> i nider. <i>list</i> (= 'astutia').
*r̥lkъ (= 'legio')	pułk (= 'legio')	pluk (= 'legio')	polk (= 'legio')	Niezidentyfikowany.
*vel̥blōdъ (= 'Camelus')	wielbłąd (= 'Camelus')	velbloud (= 'Camelus')	velblod (= 'Camelus')	Najprawdopodobniej jęz. gocki – por. goc. <i>ulbandus</i> (= 'Camelus').

Tabela 6: Pozostałe słowiańskie rzeczowniki o germańskim pochodzeniu [Opracowanie własne na podstawie *Literatury przedmiotu* oraz *Źródeł internetowych*]

Leksem *xyža nie posiada kontynuantu w standardowym języku polskim, zaś leksem *l̥stb wśród analizowanych języków pozostawia tylko czeski refleks *lest*. Pod względem formalnym czeski wyraz *chýše* oraz słoweński wyraz *hiša* wskazują raczej na źródłową formę *xyša, chociaż postać *xyža powinna być rekonstruowana na podstawie innych języków słowiańskich (Snoj 2016: 232; Rejzek 2015: 256). Mimo formalnego podobieństwa na poziomie

fonetycznym, słoweński wyraz ma znacznie szersze znaczenie niż jego czeski kognat.

Słoweński wyraz *bukev* kontynuuje prasłowiańską formę **buky*, zaś polskie i czeskie ekwiwalenty – formę **bukъ*.

9. Podsumowanie

W powyższych sekcjach opisano łącznie 27 prasłowiańskich lub ogólnosłowiańskich etymonów wraz z ich 73 współczesnymi kontynuantami. Na kontynuanty współczesne składają się 23 polskie leksemy, 23 słoweńskie leksemy oraz 27 czeskich leksemów. Jeden z opisywanych etymonów (**lbstb*) posiada wśród analizowanych języków jedynie jeden kontynuant (w języku czeskim), zaś 6 etymonów reprezentowanych jest w badanych językach przez tandemy kognatów – 3 z nich posiadają refleksy wspólne dla języka polskiego i czeskiego, ale nieobecne w języku słoweńskim, a pozostałe 3 – wspólne dla języka czeskiego i słoweńskiego, ale nie polskiego (przy czym w przynajmniej jednym wypadku jest to raczej wynik zapożyczenia). W analizowanym materiale leksykalnym nie ma jednostek wspólnych dla języka polskiego i słoweńskiego, ale nieobecnych w języku czeskim. W przybliżeniu 74% badanych etymonów posiada kontynuanty we wszystkich trzech analizowanych językach współczesnych. Podczas gdy w języku czeskim występują kontynuanty wszystkich omawianych leksemów prasłowiańskich lub ogólnosłowiańskich, język polski i język słoweński zachowują 85% wyjściowego zasobu leksykalnego poddanego analizie.

W wypadku form prasłowiańskich posiadających kontynuanty we wszystkich trzech badanych językach współczesnych zauważalna jest większa zgodność semantyczna między językiem polskim i czeskim niż między którymkolwiek z tych języków a językiem słoweńskim, choć – biorąc pod uwagę wysoki poziom zgodności leksykalno-semantycznej całego badanego materiału – różnice między poszczególnymi parami języków są w tym wypadku marginalne. Pojedyncze leksemy wykazywać mogą w istocie odchylenia względem rekonstruowanego znaczenia w każdym języku współczesnym, niezależnie od przynależności do szerszych grup dialektalnych – por. np. czes. *skříň* (= ‘vestiarium’) z pol. *skrzynia* (= ‘arca’) i tożsamym znaczeniowo słoweńskim wyrazem *skrinja*.

Na samym końcu podsumować można również ostateczne źródła analizowanych zapożyczeń germańskich: 7 etymonów i ich 18 współczesnych kontynuantów ma najprawdopodobniej pochodzenie wschodniogermańskie (gockie), 9 etymonów z 24 współczesnymi kontynuantami ma pochodzenie za-

chodniogermańskie bez jednoznacznej dalszej identyfikacji, 4 etymony z 12 współczesnymi kontynuantami uznawane są za wyrazy pochodzenia staro-wysoko-niemieckiego, 3 etymony z 9 współczesnymi kontynuantami uznawane są za wyrazy pochodzenia starosaksońskiego, zaś 4 pozostałe etymony i ich 10 kontynuantów to zapożyczenia germańskie o niejasnym lub spornym pochodzeniu.

Literatura przedmiotu

- Трубачев, О., Журавлев А. *et al.* 1974. *Этимологический словарь славянских языков*. (42 tomy). Москва: Наука.
- Bańkowski, A. 2000. *Etymologiczny słownik języka polskiego* (t. 1–2). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Basaj, M., Siatkowski, J. *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bělič, J. *et al.* 1979. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Boryś, W. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Derksen, R. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Gołąb, Z. 2004. *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*. Tłumaczenie z j. ang.: Maria Wojtyła-Świerżowska. Kraków: Universitas.
- Hampl, L., Kajstura, R. 2024. „O wzajemnych wpływach w procesie kształtowania się zasobów leksykalnych polszczyzny i czeszczyzny”, *Beskidzkie dziedzictwo* 10. 117–132.
- Ilich-Svitych, V. 1979. *Nominal Accentuation in Baltic and Slavic*. Tłumaczenie z jęz. ros.: Richard L. Leed, Ronald F. Feldstein. Cambridge: MIT Press.
- Kajstura, R. 2025. „Prasłowiańskie nazwy narzędzi w zestawieniu z ich polskimi i czeskimi pochodnymi”, *Slavica Iuvenum XXVI*. 55–63.
- Klotz, E. 2017. *Urslawisches Wörterbuch*. Wien: Facultas.
- Kroonen, G. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill.
- Mańczak, W. 2017. *Polski słownik etymologiczny*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Orłóś, T. Z. 1980. *Polsko-czeskie związki językowe*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Pronk-Tiethoff, S. 2012. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic: Origin and accentuation*. (b.m.w. – w wersji zdigitalizowanej pod adresem: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/handle/1887/20185>).

- Pronk-Tiethoff, S. 2013. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Leiden: Brill.
- Rejzek, J. 2015. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda.
- Snoj, M. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Šekli, M. 2018. *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Źródła internetowe

<https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>
<https://fran.si/>
<https://korpus.cz/>
<https://nkjp.pl/>
<https://sjp.pwn.pl/>
<https://ssjc.ujc.cas.cz/>
<https://viri.cjvt.si/gigafida/>
<https://wsjp.pl/>

Robert KAJSTURA

**THE OLDEST COMMON SLVIC GERMANISMS IN COMPARISON
WITH THEIR REFLEXES IN MODERN POLISH,
CZECH AND SLOVENE***Summary*

The paper aims to summarize the highly contentious topic of early Germanic influence on Slavic languages in terms of vocabulary (with particular emphasis on the latest research), one that occurred before the disintegration of the Common Slavic linguistic community, and thus before the definitive division of a singular Proto-Slavic language. The author analyses a chosen set of Slavic lexemes that stem from that linguistic period, focusing on the clearest examples of Proto-Slavic substantives of undoubtedly Germanic origin. Furthermore, the author examines the reflexes of these lexemes in contemporary West Slavic languages, represented by Polish and Czech, as well as in Modern Slovenian, which is used to represent the northwesternmost areas of the South Slavic dialect continuum.

Keywords: etymology, lexis, Germanic, Proto-Slavic, borrowing

Димитар НЕДЕЛКОВСКИ

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

dimened23@gmail.com

СТАНИСЛАВ МЛОДОЖЕЊЕЦ: ПРЕДИЗВИЦИ ВО ПРЕВЕДУВАЊЕТО И МИСТЕРИОЗНОСТА НА „MOSKWA“

Апстракт: Во овој труд ќе го претставиме полскиот поет и футурист Станислав Млодожењец и неговата песна „moskwa“, како и различните проблематики поврзани со нив. За да дадеме целосна слика за творештвото на Млодожењец, во кратки црти ќе го опишеме футуризмот заедно со неговите претставници во Полска. Песната „moskwa“ постепено ќе биде анализирана и дел по дел „расклопена“ на помали целини, кои ќе бидат посебно објаснети. Меѓу сите загатки што ги поставил Млодожењец, ќе се запознаеме со неговата тајна алатка и клуч кон пораката на песната – Морзеовата азбука. Со претходно наведената Морзеова азбука ќе имаме прилика да го разгледаме преводот на македонски јазик, кој го имплементира стилот на пишувањето на Млодожењец. Сите прашања и одговори за изборот на зборовите и еквивалентите во преводот ќе бидат разјаснети тука, како и можни варијанти. Освен преводот и анализата на песната, ќе се обидеме да создадеме посебно дело со помош на стилот на Млодожењец, кое на сличен начин ќе ја рефлектира ситуацијата во Македонија. Целта на овој труд е да се постави скица за тоа како може да се преслика и да се преведе дело сложено како „moskwa“, кои алатки ќе бидат користени, како и разбирање на пораката и менталниот карактер на писателот, како клучни чекори кон успешен книжевен превод.

Клучни зборови: футуризам, полска поезија, книжевен превод, инспирација, креативност

1. Вовед

1.1. Футуризмот и неговиот почеток

Крајот на Првата светска војна доведе до бран промени низ целиот свет – сите апсолутистички монархии во Европа изумреа со крајот на Војната, Германија премина во република, Австроунгарија сосема престана да постои како империја и од неа се родија Австрија и Унгарија, а Ру-

ската Империја премина во социјалистичка федеративна република, која понатаму ќе го основа СССР. Со смртта на овие империи се раѓа Втората Полска Република по 123 години окупација, на 11 ноември 1918 г., токму од тие остатоци на некогашните империи во Европа. Полското општество се наоѓа во еуфорија по ослободувањето на својата држава, која беше разделена од Германската Империја, Руската Империја и Австроунгарија. Токму во тој период на доцните 1910-ти и раните 1920-ти години можеме да ги најдеме почетоците на полскиот футуризам, кој е инспириран и дели сличности со италијанскиот и рускиот футуризам, како на пример: култот на урбанистичко-технолошката цивилизација, култот на примитивизмот, култот на примитивното, ирационализмот и спротивставеноста на традиционалната логика. Почетокот на футуризмот во Полска не може да се поврзе со еден датум, со оглед на комплицираните промени во полското општество. Се смета дека „официјалниот“ почеток на футуризмот во Полска е во 1918 г., со основање на групата „Катеринки“ од Краков, како и со основањето на Варшавската група во 1921 г. Иако овие две групи се носители на раниот футуризам во Полска, тие се всушност тотални спротивставености една на друга во стилот, целта и инспирацијата ¹.

1.2. Варшавската група

Како една од репрезентативните групи на футуризмот во Полска, важно е да се напомене дека главната инспирација оваа група ја добива од италијанските футуристи. Основачите на Варшавската група, Анатол Стерн и Александар Ват, се нарекуваат себеси неофутуристи, кои целосно го отфрлаат традиционализмот и стојат во директна спротивност од него. Варшава, како главниот град на Полска, извршила големо влијание на Стерн и Ват во формирањето на антитрадиционалните и неофутуристичките погледи, поради својата урбанистичка и либерална природа. Се смета дека главен фактор што навистина ги поврзал двајцата писатели и неофутуристи, е нивното еврејско потекло, а со помош на неофутуризмот можеле да го скријат своето еврејско потекло во овој проблематичен период на Полска, каде што радикалните леви и десни движења растат во интензитет и обемност².

¹ Czesław Miłosz | Historia literatury polskiej do roku 1939, Wydawnictwo ZNAK, Kraków, 1999, str. 457.

Ryszard Matuszewski | Literatura Polska, Warszawa 1993 Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, str. 88-91.

² Baron-Milian, M (2022). Freedom of Research | The mysterious beginnings of the polish avant-garde. *Idâçâîâîî îâ 29 ¼óîé 2025 â.*

1.3. Краковската група „Катеринки“

За разлика од Варшавската група, Катеринки е, главно, инспирирана од руските футуристи, но, исто така, дели заеднички елементи од италијанскиот футуризам, како, на пример, модернизмот и технолошкиот развој. Разликата меѓу рускиот и италијанскиот футуризам е, исто така, и идеолошка разлика, на пример, италијанскиот футуризам е инспириран од неофашистичкото движење во Италија и се фокусира на модернизација на општеството и на отфрлање на традициите, додека, рускиот футуризам е инспириран од неопозитивизмот, социјализмот и фолклорот, и стои во директна спротивставеност во однос на италијанскиот футуризам. Главната разлика во стилот на Катеринки е тоа што покрај футуризмот, модернизмот и прогресивноста, Катеринки не ги отфрла целосно традиционалните елементи и културните аспекти на полскиот народ. Основачите на Катеринки се: Титус Чижевски, Бруно Јашењски и Станислав Млодожењец³. Важно е да се напомене фактот дека Јашењски и Чижевски се политички ангажирани и истакнати социјалисти, додека Станислав Млодожењец се бори против револуцијата⁴. Но, различните патишта во животот на тројцата поети и бавното одделување од футуризмот довеле до нивно разделување и до распаѓање на групата по само неколку години од основањето.

1.4. Станислав Млодожењец

Роден во богата селска фамилија во 1895 г., Станислав Млодожењец уште од мали години изразува интерес за литературата и уметничките науки. По завршувањето на средното образование, во 1915 г. ја посетува Русија и успева да ја види Октомвриската револуција со своите очи. Во 1918 г. се запишува на Јагелонскиот универзитет во Краков, но поради својата воена служба и почетокот на Полско-советската војна во 1920 г., никогаш не дипломира. За време на дваесеттите и триесеттите години од 20-тиот век Станислав Млодожењец ги напишал поголемиот дел од своите дела, како, на пример, „Крески и Футурески“, „Квадрати“, „Футуро-грами и футуро-поезии“ и предметот на проучување – „moskwa“. За жал, Млодожењец повторно ќе се сретне со војна, кога во 1939 г. Германија ѝ објавува војна на Полска. Тогаш тој активно се бори против германската армија, но

<https://us.edu.pl/idb/en/swoboda-badan-tajemnicze-poczatki-polskiej-awangardy/>

³ Истото <https://us.edu.pl/idb/en/swoboda-badan-tajemnicze-poczatki-polskiej-awangardy>

⁴ Czesław Miłosz | Historia literatury polskiej do roku 1939, Wydawnictwo ZNAK Kraków 1999, str. 457.

по дознавањето дека Советскиот Сојуз се приклучува на војната, заедно со својата чета побегнува во Унгарија, а подоцна се преселува во Југославија, а уште подоцна, во Сирија. Активно се бори во Северноафриканската кампања, додека, во 1941 г. започнува да работи за полската секција на Радио Слободна Европа во Ерусалим. По завршувањето на војната тој останува во Велика Британија, каде што продолжува да твори проза, со тоа што неговото здравје постепено се влошува. Во 1957 г. Млодожењец се преселува во Варшава, но поради својата здравствена состојба, тој ќе почине во 1959 г., само две години по своето преселување⁵.

2. Анализа на песната „moskwa“

2.1. “moskwa“

tu-m czy-m ta-m?
 tam-tam TAM -
 TU-M- -
 tam-tam TAM tam-tam-tam TAM
 TU-M TU-M
 czy-m tam-tam? tam-tam? czy-m tam?
 TAM-M? TU-M?
 czyli-m tam? -jeżeli-m tam to i tu-m
 TUM-TUM
 a i tam a i tam - - -
 oj-ja JJAJ tam a i tu-m-
 to-m i tam i tum
 TUM

2.2 Анализа на стилот и структурата на песната

“moskwa” е навистина кратка песна, составена од тринаесет стиха и низа зборови што се повторуваат, како, на пример, *tum* и *tam*, *-m* и мистериозни црти што се појавуваат во вториот, третиот, десеттиот и единаесеттиот стих. Читајќи ја песната, очигледно, Млодожењец имал намера да ја направи мелодична и повторлива на начин што најдобро му одговара на полскиот јазик и на неговата фонетика. Исто така, вреди да се забележат

⁵ Ewa Głębińska (1997) | Polish writers and scholars of the 20th and 21st centuries - Stanisław Młodożeniec. Превземено на 29 јуни 2025г. <https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/haslo/2392/mlodozeniec-stanisla>

намерно неправилниот правопис и правила на користење на интерпунктиските знаци. Имено, целосното отсуство на точките во ситуации каде што е очигледно дека некоја реченица завршува, отсуството на големите букви во насловот и стиховите и отсуството на римите. Млодожењец, како верен футурист, се држи до својот експериментален стил што скршнува од традиционалните правила на пишување, кој често го користи во своите други песни, како, на пример, „ogka“ и „wieś“. Можеби, за најдобро да се разберат „moskwa“ и стилот на Млодожењец, е потребно да се разгледа книжевниот превод на македонски јазик, кој е создаден од страна на авторот на статијата.

3. Анализа на преводот и неговата проблематика

3.1. Превод на „moskwa“ на македонски јазик

вамо-мо или-мо тамо-мо?
тамо-тамо ТАМО -
ВА-МО - -
тамо-тамо? ТАМО тамо-тамо-тамо ТАМО
ВА-МО ВА-МО
дали-мо тамо-тамо? тамо-тамо? или-мо тамо?
ТАМО-МО? ВАМО-МО?
нели-мо тамо? -ако-мо тамо па и вамо-мо
ТАМО-ТАМО
и тамо и вамо - - -
лее-ЛЕЕЈ тамо а и вамо-мо-
е-мо и тамо и вамо
ВАМО

3.2. Анализа на преводот

Со преведената песна ќе се обидам да објаснам неколку проблематики, истакнати разлики, скриени симболи, дилеми и избор на зборови кои ги употребив за да успеам да го задржам стилот на Млодожењец, додека го пресликував значењето на песната.

3.2.1. Морзеова азбука

Колку и да звучи чудно, и за некои читатели непознато, Станислав Млодожењец активно ја користи Морзевата азбука во својата поезија, ка-

ко сосема нова алатка што симболизира нешто ново, или, пак, футуристичко. Морзеовата азбука претставува азбука создадена од низи црти и точки (- - -, . . .), што се изведува, меѓу другото, за пренесување на воени пораки преку радио. Не е случајно што песната напишана во 1921 г., за време на Полско-советската војна, содржи црти и точки одвреме-навреме во неколку стихови, што одлично се совпаѓа со изборот на Млодожевец да ја користи во својата поезија, со оглед на неговата воена позадина. Во овој случај, Млодожевец користи три букви: Т, М и О.

Т -

М - -

О - - -

Кога би ги замениле овие букви во песната, навистина, има голема смисла да се преведат како: Т - Тамо, М и О - Москва.

3.2.2. *Вамо и ѿамо намесиѿо ѿѿука и ѿаму*

Иако на полски *tam* значи *ѿаму*, а *tu* - *ѿѿука*, изборот на овие зборови е несоодветен со Морзеовата азбука што ја користи Станислав Млодожевец. Предноста на полскиот јазик во оваа ситуација е тоа што, навистина, *tu* и *tam* во низа на повторување се лесни за изговарање за полскиот говорен апарат, но за македонскиот претставуваат проблем. Затоа *вамо* и *ѿамо* се покажаа како соодветна замена за литературното *ѿѿука* и *ѿаму*, на крајот на краиштата, футуризмот навистина скршнува од традиционалното. Но, овој избор не е еднозначен, бидејќи покрај звучноста, остана уште еден проблем за да може целосно да се преведе поемата, а тоа е повторливото -*m*.

3.2.3. *-m и ѿросѿрананѿа врска со Морзеованѿа азбука и вамо - ѿамо*

Безбедно е да се претпостави дека -*m* е, всушност, градот Москва, кој се повторува цело време во песната. Тоа прво падна в очи додека преведував и барав решенија за преводот, но подоцна се покажа, исто така, и како најголемиот проблем во целиот превод. Да замислиме еден триаголник каде што на сите три страни стојат соодветно „вамо - тамо“, „Морзеовата азбука“ и „-m“, каде што „-m“ е тенок стаклен раб што во кој било момент може да се скрши. Во тој момент стана очигледно дека тоа -*m* беше темелот на целиот превод, бидејќи се појавија три дилеми што ја менуваа целата структура на преводот: дали директниот превод на -*m* во -*m* на македонски ја менува едноставноста на изговорот; дали директниот превод на -*m* во -*m* одговара со преводот на морзеовите знаци и дали директната транслитерација на -*m* во -*m* значи заменување на *ѿѿука* и *ѿаму* во нешто

друго? Беше голем трн во очите, знаејќи дека успешниот превод зависи од хармонијата меѓу сите три страни, само што тоа *-т* беше таа карта во куќата изградена од карти, што или ја гради куќата, или ја уништува. На крај се одлучив да го напишам *-т* преведено како *-мо*, што дополнително дозволи врзување со *ваМО* и *ѿаМО*, а покрај тоа, соодветно одговараше на музикалноста и едноставноста на читањето на песната, што на крај одговараше и со Морзевата азбука. Само тогаш триаголникот можеше да биде стабилен и врските меѓу рабовите да останат цврсти.

3.3. Анализа на порака

Лесно беше да дојдам до заклучокот дека Станислав Млодожењец е лојален кон комунистичката револуција и дека неговата дилема е тоа дали да помогне во градењето на социјализмот во Русија или во Полска – само за да разберам дека тоа е целосно контрадикторно и дека воопшто немав право. За разлика од неговите колеги Јашењски и Чижевски, Млодожењец се борел против комунизмот и бил противник на социјализмот. Млодожењец, всушност, ѝ се восхитувал на архитектурата на Москва, што од една страна ја задржала традиционалната градба и дух, додека, од друга страна, се градела како метропола на иднината. Покрај неговата восхит и носталгија за градот Москва, се крие внатрешна дилема и емоционална поделеност, од една страна, Млодожењец има пријатни и мили чувства кон Москва, а од друга страна, тој се бори против неа и револуцијата на капитите на Варшава ⁶. Затоа, за него Москва е „Ва-МО и Та-МО“.

4. Составување дело по стилот на Станислав Млодожењец и негова анализа

4.1. Цел на составување на делото

За да може да се претстави делото на македонски јазик, со цел да се доближи стилот на Млодожењец за македонските говорители, создадов песна што ќе ги претстави елементите на Млодожењец од неговата песна „moskwa”. Песната „ey”, слично како „moskwa”, користи скратени зборови што се повторуваат во низи и даваат мелодичност. Насловот на песната

⁶ Norbert Wysocki (2025) | Wiersz Moskwa Młodożeniece: Głębia emocji i unikalny styl poetycki. Превземено на 10 мај 2026г.

<https://michalgolkowski.pl/wiersz-moskwa-mlodozeniecea-glebia-emocji-i-unikalny-styl-poetycki#wiersz-moskwa-mlodozeniecea-analiza-i-interpretacja-emocji>

„eu” има делумна поврзаност со Москва, бидејќи Европската Унија е тема на Западниот Балкан и на Македонија, која буди несигурност и недоверба, но, исто така, „eu” беше одличен избор при усогласување на мелодијата со криците кои ги користи македонскиот јазик. Песната е составена користејќи го методот „practice-based research”, каде што со помош на создавање нова песна врз основа на оригиналот, успеав подобро да го разберам стилот на Млодожењец и подобро да ги објаснам карактеристиките на оригиналното дело „moskwa”.

4.2. „eu” - инспирација од „moskwa”

ваму-еу или-еу таму-еу?
еу, еу, еу
а еу не е уау
еу е уау, уау, леле, леле
а уау у еу можно е
сакаме еу ама не и оф за уау
ау-ау-ау за жал нема уау без еу
оф,оф,оф
а еу сака оф и знае дека само оф носи уау
еу-река!

4.3. Анализа и споредба

ЕУ е обид да се претстави копнежот и дилемата на македонскиот народ за Европската Унија. Слично како кај „moskwa”, искористени се кратенки кои заменуваат зборови и музикалност, едноставност за изговарање и страв-восхит, што македонскиот народ ги чувствува веќе триесетина години. За почеток, се сретнуваме со три кратенки што се повторуваат во низи:

ЕУ - Европска Унија
 Уау - извик за нешто што е прекрасно, идеално
 Оф - извик што потекнува од работа, мака, болка

Факт е дека копнежот за Европската Унија е голем, дека луѓето мислат, Европската Унија работи како магично стапче што ги решава сите проблеми. Првиот стих означува лесна критика и восхит во исто време, дека Европската Унија таму е навистина во смисла „европска“, предел каде што стандардот за живот е мошне висок, како што се и очекувањата на граѓаните и институционалната стабилност, но од друга страна, Европска-

та Унија во Западниот Балкан постои само со името и знамето. „Уау”, како извик за нешто прекрасно, ја претставува македонската идеализација на ЕУ, додека, „Оф” го претставува извикот на болката што произлегува од обврските – обврските што македонскиот народ треба да ги исполни кон ЕУ. Честопати како народ се лажеме дека „Уау“ ќе започне само, и само кога нашата земја ќе се интегрира со ЕУ, дека полека нашите проблеми ќе почнеме да ги решаваме штом тоа знаме и име ќе бидат отпечатени на нашите пасоши. Вистина е, за да постигнеме големи стандарди и да бидеме интегриран дел од ЕУ, мораме да се посветиме самите на себеси и да гледаме навнатре, да докажеме дека навистина заслужуваме достоинствен и исполнет живот – преку „Оф“. Стравот, гневот и восхитот кон ЕУ е чиста рефлексija на тоа како се чувствувал Млодожењец за Русија и како тој лично се борел за својата земја да може да живее достоинствено, и за некое време, независно.

5. Заклучок

Бујните почетоци на футуризмот во Полска и неговиот брз крај оста-вија голем впечаток на полската литература, политика и општество. Многу може да се научи од Станислав Млодожењец, како татко на футуризмот во Полска и како еден од ретките футуристи во тој период што останале верни на правецот до самиот крај. Во овој случај, самата алатка на успеш-ниот превод не се криеше ни во Морзеовата азбука, ни во зборовите што едноставно требаше да се заменат, ни во музикалноста. Вистинскиот клуч на самиот превод се состоеше во познавањето на авторот и неговото мина-то. Читателј ја „moskwa” и гледајќи го преводот, човек навистина може да се изгуби во паметните и креативни замки што Млодожењец ги поставил зад себе, како на пример, незнаењето на Морзеовата азбука би убедило многу луѓе дека станува збор за печатна грешка, или пак обид на авторот да се „издвои од општиот правец на размислување” за своето време. Во секој случај, Станислав Млодожењец остава зад себе богато наследство и прекрасни дела, кои кај љубопитните и кај читателите навистина ќе разбу-дат голем интерес за разоткривање на нивните тајни и вистини.

Користена литература:

- Czesław Miłosz | Historia literatury polskiej do roku 1939, Wydawnictwo ZNAK Kraków 1999, str. 457
- Baron-Milian, M (2022). Freedom of Research | The mysterious beginnings of the polish avant-garde. [Пристапено на 29 јуни 2025 г.] <https://us.edu.pl/idb/en/swoboda-badan-tajemnicze-poczatki-polskiej-awangardy/>

- Ryszard Matuszewski | Literatura Polska, Warszawa 1993 Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, str. 88-91
- Ewa Głębicka (1997) | Polish writers and scholars of the 20th and 21st centuries - Stanisław Młodożeniec. Превземено на 29 јуни 2025г. <https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/haslo/2392/mlodozeniec-stanislaw>
- Norbert Wysocki (2025) | Wiersz Moskwa Młodożenieca: Głębia emocji i unikalny styl poetycki. Превземено на 10 мај 2026г. <https://michalgolkowski.pl/wiersz-moskwa-mlodozenieca-glebia-emocji-i-unikalny-styl-poetycki#wiersz-moskwa-mlodozenieca-analiza-i-interpretacja-emocji>

Dimitar NEDELKOVSKI

**STANISŁAW MŁODOŻENIEC: CHALLENGES IN TRANSLATING
AND THE MYSTERY OF “MOSKWA”**

Summary

This paper presents the Polish poet and futurist Stanisław Młodożeniec and his poem “moskwa”, together with the various problems connected to them. In order to give a complete picture of Młodożeniec’s work, we will provide a brief overview of Futurism and its representatives in Poland. The poem “moskwa” will be gradually analyzed and broken down part by part into smaller units that will be explained separately. Among all the riddles that Młodożeniec has set, we will discover his secret tool and the key to the poem’s message – Morse code. Using the aforementioned Morse code, we will have the opportunity to examine the translation into Macedonian, which implements Młodożeniec’s writing style. All questions and answers regarding the choice of words and equivalents in the translation will be clarified here, as well as possible variants. In addition to the translation and analysis of the poem, we will attempt to create a separate work using Młodożeniec’s style that will, in a similar way, reflect the situation in Macedonia. The aim of this paper is to outline how a complex work such as “moskwa” can be mirrored and translated, which tools will be used, and how understanding the message and the writer’s mental character are key steps toward a successful literary translation.

Keywords: futurism, Polish poetry, literary translation, inspiration, creativity.

Сања ПАВЛЕСКА

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

sanja_pavleska@yahoo.com

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА КУЛТУРОЛОШКИ ОБЕЛЕЖАНИ СЕГМЕНТИ ВО ПРЕВОДОТ

Апстракт: Научната студија има за задача да ги анализира и интерпретира културолошки обележаните сегменти што се пренесуваат во преводот. Трудот настојува да ја објасни природата на термините специфични за изворната култура и начинот на кој тие обележја се интегрираат во културата на јазикот-цел. Нè интересира процесот на трансформација на ваквите елементи и нивното усогласување со нормите на јазикот на преводот. За таа цел го анализираме чешкиот роман „Воздишката на Сузана“ од Јакуба Катарпа во однос на македонскиот превод. Детектирањето на културно обележани сегменти ќе ни помогне да ја одредиме релацијата помеѓу изворниот и јазикот-цел и да ги анализираме ефектите на преводот врз културните вредности и контексти, односно да одредиме како влијае преводот на пренесувањето и интерпретацијата на културните особености од оригиналот во јазикот на преводот.

Клучни зборови: превод, еквиваленција, културолошки обележани сегменти, изворен јазик, јазик-цел.

Јазикот и културата се меѓусебно поврзани и функционираат како единствен систем, во кој значењето се создава и се толкува во рамките на одредена социокултурна заедница. Оваа нераскинлива врска е вкотвена во преведувачката дисциплина. Соодветно, идејата дека преведувачкиот процес е едноставна механичка репродукција на оригиналниот текст е одамна отфрлена. Напротив, преводот игра централна улога и претставува комплексен процес при кој јазични единици на изворниот јазик (јазикот на изворната култура) се трансформираат во јазични единици на јазикот на преводот (културата на јазикот-цел), со цел верно и соодветно да се пренесе мислата на изворниот текст во преводот. „Преведувањето е јазичен чин во кој текст од еден јазик се заменува со еквивалентен текст во друг јазик, при што заменувањето се врши во согласност со законитостите на двата јазични система.“ (Арсова-Николиќ, 1999: 121). Се истакнува таа замена

на јазични кодови, кои во себе носат одредено значењето мора соодветно да се пренесе, без да се злоупотреби или да се занемари мислата на авторот. „Значи преводот го раздвижува оригиналот, оригиналот е деканонизиран, преведувачот станува свесен за некакви недоследности, слабости, недозреаности на самите зборови во оригиналот, тој ги расчепкува, ги раскопчува и тие дозреваат навистина во послеживотот, во преживувањето на оригиналот но затоа неговиот целокупен карактер, свет како што вели Бенјамин, се губи зашто преводот го вади на видело идиоматското, вообичаеното, општоприфатеното, несветото, прозаичното. Преводот е прозаизација и тој е роб, како што вели Хегел, прозаичен роб на оригиналот.“ (Михајловски, 2008: 56). Односно, преведувачот треба да е внимателен при интегрирањето на авторската порака во преводот. Мора да е свесен за јазичните норми и правила на јазикот-цел, за да може адекватно да го долови намислениот ефект на оригиналот, со сите негови уникатни мотиви, поттикнувајќи ги истите чувства кај читателот на преводот.

Особено чувствителна категорија во преведувањето се таканаречените културолошки обележани сегменти, меѓу кои доминантно место заземаат фразеолошките изрази, како што се идиомите. Идиомите се утврдени јазични структури чие значење не може да се извлече директно од значењето на поединечните зборови. Овие јазични единици не само што носат семантичко значење, туку претставуваат и носители на културни модели, вредности и колективно искуство. Поради својата идиоматичност и културна втемеленост, тие често не поседуваат директен еквивалент во јазикот-цел, што ја усложнува преведувачката задача. Впрочем, опишуваат некоја карактеристична и културно специфична ситуација својствена за еден народ. Според тоа, оригиналниот идиом може да изостанува во јазикот на преводот, бидејќи како таков нема значење за културата на јазикот-цел. Во вакви ситуации, Питер Њумарк смета дека преведувачот треба да постигне *културна еквиваленција*, имено, „преводот се обидува да го пренесе точниот контекстуален смисол на оригиналот на таков начин што и содржината и јазикот да бидат лесно прифатливи и разбирливи за читателската публика.“¹ (Њумарк, 1988: 41). Фразеолошките изрази му даваат колоритност и сликовитост на јазикот. Нивната намера е да предизвикаат одредени чувства кај читателот и затоа е важно на ист начин да се интегрираат и во преводот. Преведувачот треба да го разбере значењето на зборовите, но, и нивната улога во културниот контекст на изворниот текст и да ја пренесе истата таа функција во културниот контекст на целниот јазик. Доколку изнаоѓањето соодветен термин со впечатливи културни елементи е невозможно, тогаш, преведувачот треба да посегне по алтернативно ре-

шение, односно, прецизно да ја опише ситуацијата користејќи различни стилски и структурни средства.

Истражувањето е спроведено со помош на контрастивна анализа на фразеолошки изрази од изворниот текст и нивните преводни еквиваленти во јазикот-цел. Корпусот го сочинуваат фразеолошки изрази што содржат изразени културни компоненти и, токму, поради специфичните обележја претставуваат преведувачки предизвик.

При анализата на примерите се осврнуваме на типот на еквиваленција според класификацијата на Бергерова (Bergerová, 2005:84), која разликува пет вида еквивалентност, и тоа:

- целосна еквивалентност – потполно усогласување на значењето, структурата и лексиката во двата јазика;
- делумна еквивалентност – изрази што се усогласени, но кај кои се забележуваат минимални разлики во однос на сликовитоста, лексичката соодветност, семантиката или функцијата;
- нулта еквивалентност – при отсуство на синонимен еквивалент во јазикот-цел, се користи описен превод;
- семантичката еквивалентност – станува збор за фразеолошки изрази што се разликуваат по форма и сликовитост, но имаат приближно исто значење и
- лажни пријатели – формално идентични изрази, но имаат различно значење.

Истовремено, се идентификува и преведувачката стратегија со која преведувачот се послужил за да ја постигне преводната еквиваленција. Станува збор за замена – одредени елементи од оригиналот се заменуваат со соодветни единици во јазикот-цел. Во случај на модификација, формата или структурата на јазичната единица се менува со цел да се зачува значењето. Буквалниот превод се користи кога се стреми кон целосно усогласување на значењето и формата. Кога, пак, во јазикот-цел не постои директен еквивалент, се применува парафраза, при што значењето се пренесува описно.

Близкоста на македонскиот и чешкиот јазик, како и нивната припадност кон словенската јазична група, овозможуваат двата јазика да делат слични културни обележја. Поради тоа, при преведување на културолошки обележаните јазични сегменти, може да се претпостави дека преведувачот во голема мера ќе успее да најде соодветен идиом во јазикот-цел, при што најчесто преовладува целосна или делумна еквиваленција.¹

¹..translation attempts to render the exact contextual meaning of the original in such a way that both content and language are readily acceptable and comprehensible to the readership. (Newmark, 1988: 41)

Со цел успешно да го спроведеме истражувањето, ќе се осврнеме на примери ексцерпирани од романот „Воздишката на Сузана“ од Јакуба Катарпа, во согласност со македонскиот превод на романот, кој е изработен од Донка Роус. Изборот на примерите се врши по пат на случајна селекција, со цел да добиеме резултати што не се под влијание на лични предрасуди или одлуки на авторот.

*Paní Augustina si **nedovede dávat pozor na pusu**. Dál před Zuzanou mluví tak, jak je zvyklá, zakáže však Zuzaně používat ta slova doma.*

(Katalpa, 2020: 63)

*Госпоѓа Аугустина **нема ѝерге на усџаџа**. И ѝонаџаму зборува ѝерге Сузана џака како џџо е навикнаџа, но и забранува на Сузана џие зборови да џу џоџребува дома.*

(Катарпа, 2021: 64)

Во горенаведениот извадок, идиомот *nedovede dávat pozor na pusu* (букв. *не обрнува внимание на усџаџа*) има преносно значење. Се однесува на лице што зборува без размислување, без да ги контролира своите зборови. Со цел да се нагласи колоритноста на македонскиот јазик, но и да се пренесе значењето на оригиналот, како соодветен израз би требало да се искористи идиомот *нема влакна на јазикот*, но, преведувачот употребил кованица, односно, *нема ѝерге на усџаџа*. Ваквиот избор отвора прашање за мотивацијата на преведувачот. Тој можел свесно да се обидел да ја задржи лексичката компонента *усџа* од оригиналот (*pusa*), со цел да се зачува одредена семантичка и културна блискост со изворниот текст. Сепак, ваквото решение тешко може да се смета како израз што ја отсликува македонската култура, особено ако се има предвид дека именката *ѝерге* во македонската фразеологија најчесто се поврзува со *очи* (на пр. *има ѝерге ѝрег очи*), а не со *усџа*. Оттука, може да се заклучи дека во овој случај станува збор за преведувачки компромис меѓу семантичката еквиваленција и структурната блискост со оригиналот, што резултира со израз што е разбирлив, но не и целосно природен од аспект на македонската фразеолошка норма. Имено, преведувачот постигнал делумна еквиваленција по пат на замена.

V kuchyni se jich sejde pět: Paní Tomášová, Zuzanin otec, oba chlapci a Zuzana. Dort je marcipánový. Den za okny je čistý a horký; Taková radost, myslí si Zuzana, když rozbaluje dárky.

Případá si šťastná a milovaná, vlastně o nic nepřišla, čert vem školu!

(Katalpa, 2020: 123)

Во кујната се собираат петмина: госпоѓа Томашова, таткото на Сузана, двете момчиња и Сузана. Тортата е со марципан. Денот надвор е чист и жежок; каква радост, си мисли Сузана кога ги одвиткува подароците. Се изгледа среќно и сакано, всушност не изгубила ништо, **ѓавол да го носи училиштето!**

(Каталпа, 2021: 123)

Анализирајќи го извадокот, забележуваме интересен сегмент каде што културолошките црти се потенцирани. Имено, изразот *čert vem školu*, или во македонскиот превод *ѓавол да го носи училиштето*, е поговорка со силен емоционален карактер и го изразува чувството на незадоволство, лутина или фрустрација. Всушност, се толкува како клетва која подразбира желба на некој да му се случи нешто лошо или да има некоја несреќа. Терминот, *ѓавол*, има длабок корен во традицијата и културата на народите. Во многу култури *ѓаволои* и другите негативни сили играат важна улога во начинот на кој луѓето ја изразуваат својата фрустрација или протест. Со оглед на тоа што идиомот има сличен облик и во чешкиот и во македонскиот јазик, укажува на заеднички културни и традиционални корени, кои го обликуваат начинот на кој овие два народа ги изразуваат незадоволството и фрустрацијата. Постигната е делумна еквиваленција по пат на модификација.

Pije v posteli, z lehké opice se do rána vyspí. Do banky, kde pracuje, chodí s kocovinou.

Zuby nehty se drží vztahu se Zuzanou a Janem, paběrkuje, předstírá, že vše je v pořádku, a přitom v sobě krmí červa, nechutnost, která ho nutí alespoň v myšlenkách sepisovat udání.

(Katalpa, 2020: 186)

Пие во кревети, од лесној љијансијво до изујирини ќе се ојпрезни. Во бан-кајиа, каде ијио работи, оги со мамурлак.

И со заби и со ноктии ја гржи врската со Јан и со Сузана, се јрави дека се е во ред, а јријиоа во себе храни црвец, одврајиноси ијио јо јера барем во мислиите да јишува јријава.

(Каталпа, 2021: 185-186)

Во третиот извадок наидуваме на два карактеристични изрази што отвораат интересни прашања за фразеолошката еквиваленција меѓу чешкиот и македонскиот јазик. Идиомот *zuby nehty se drží vztahu*, во македонскиот превод е пренесен како *и со заби и со ноктии ја гржи врската*. Овој превод е мотивиран од фактот што опишаната метафора е целосно разбирлива и природна за македонскиот читател, иако изразот во таа форма не

може да се смета за целосно востановен или закоренет во македонскиот јазик. Станува збор за преведувачка кованица, односно за приспособување на чешкиот идиом, која успешно ја пренесува семантиката – упорно и очајничко држење за некоја ситуација или врска, со вложување максимални напори, без оглед на пречките. Слична ситуација забележуваме и кај вториот идиом *v sobě krmí červa*, преведен како *во себе храни црвец*. Иако ваквата формулација не е регистрирана како стабилен идиом во македонскиот јазик, таа е семантички транспарентна и лесно разбирлива. Со помош на метафора се прикажува состојба на внатрешен немир, вина или самокритичност, при што *црвецот* симболизира деструктивни мисли и чувства што го *јагаат* човекот одвнатре. И во овој случај станува збор за приспособување на чешкиот идиом во македонскиот текст, а не за директно поклопување на веќе постојни фразеолошки единици. Оттука, постоењето на овие фрази во двата јазика сведочи за постоење слична ментална слика кај двата народа, која овозможува вакви преведувачки решенија. Разбирливоста и прифатливоста на овие кованица од македонскиот читател укажуваат на блискост во начинот на концептуализација на одредени психолошки состојби, но истовремено и на активна улога на преведувачот во прилагодувањето на чешките идиоми во македонскиот јазичен и културен контекст. Тука станува збор за целосна еквиваленција со примена на буквален превод.

Měla by se stát Hanušovou ženou?

On se pro ten nápad zapálí. *Kreslí si jejich budoucnost, manželství.*

(Katalpa, 2020: 265)

Треба да биде жена на Хануш?

Тој се запали за ѿаа игеја. *Си ја замислува нивнаѿа иднина, нивниоѿ брак.*

(Каталпа, 2021: 263)

Во четвртиот извадок нè интересира изразот *on se pro ten nápad zapálí*, (букв. *ѿој ѿо ѿаа игеја се запали*). Во македонскиот превод доаѓа до промена на збороредот, со цел мислата да се пренесе непречно, *ѿој се запали за ѿаа игеја*, задржувајќи ги сите јазични компоненти. Кога некој *ке се запали* за нешто, тоа значи дека е многу заинтересиран, мотивиран или инспириран. Во овој контекст идејата го возбудува или го мотивира поединецот до тој степен, што тој почнува да се посветува на неа со голема енергија или страст. Метафората за *запалување* е културно-специфична, но истовремено и универзална за повеќето јазици, бидејќи огнот, како силен природен елемент, често служи за претставување силни емоции и мо-

тивации. И во чешкиот и во македонскиот јазик *зайалување* на некогашно нешто значи дека тој се охрабрува, се инспирира и активно се посветува на тоа со голема енергија и ентузијазам. Повторно, станува збор за целосна еквиваленција која е постигната со примена на модификација.

*Nevšimne si ho, on se za ní ohlédne. Kdyby chtěl, mohl by ji mít, tím si je jistý. Zmocní se ho touha, vzpomene si na jejich schůzky. Potom se vzpamatuje. Má něco lepšího, Zuzanu. A Jana, **na krátkém vodítku**; ta blaženost, může ti nalhat, cokoliv chce.*

(Katalpa, 2020: 291)

He ĩo забележа, ĩој се сврћува. Коѳа би сакал, би можел да ја има, сићурен е во ĩоа. Го обзема коѳнеж, се секава на нивниѳе сосћаноѳи. Поћоа се созема.

Има неѳићо ĩоубаво, Сузана.

*А Јан **ĩо има во ĩрсћ**; ĩоа задоволсћиво, може да му кажува лаћи, колку шћо сака.*

(Каталпа, 2021: 288)

Во последниот пример ќе го анализираме идиомот *na krátkém vodítku*, (букв. *на кусо јаже*). Директното пренесување на идиомот би звучело природно и соодветно, бидејќи изразот *на кусо јаже* е често употребуван и јасно го пренесува значењето на строга контрола и ограничена слобода. Затоа, во овој случај постои соодветна и целосна еквиваленција меѓу изворниот и целниот јазик. Меѓутоа, преведувачот се одлучил за следното решение *ĩо има во ĩрсћ*, кој е помалку вообичаен во македонскиот јазик и звучи понеприродно во споредба со *ĩо има во рака*, кој е почест и појасно асоцира на контрола и моќ. Оттука, преведувачот се обидел да изнајде идиом со кој ќе ја прикаже културната обоеност на македонскиот јазик, но тој обид резултирал со помалку соодветно решение, односно, постигнал семантичка еквиваленција.

Нашата анализа ја потврди хипотезата што ја поставивме на почетокот на истражувањето. Имено, културолошки обележаните сегменти од оригиналот најчесто се пренесени со соодветни идиоми или фрази во јазикот-цел, при што преовладува употребата на целосна или на делумна еквиваленција.

Со толкување на романот „Воздишката на Сузана“ од Јакуба Катарпа откривме дека културните реалности на чешкиот и македонскиот јазик се тесно поврзани и се надополнуваат. Во повеќето примери забележавме дека истите фразеолошки изрази и метафори се присутни во двата јазика, што укажува на нивната меѓусебна сличност и културна размена. Оваа комуникација на ниво на јазик и литература создава мостови што ги поврзу-

ваат традициите и вредностите на двете култури, што е особено значајно во процесот на разбирање и почитување на меѓусебните разлики. Ваквата симбиоза на култури ја збогатува нашата перцепција за светот и потврдува дека јазикот не само што служи како средство за комуникација, туку и како носител на длабоки културни врски и заемно постоење.

Користена литература

на кирилица:

- Арсова-Николиќ, Л. (1999). *Преведување теорија и практика*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Каталпа, Ј. (2021). *Воздишката на Сузана*. Превод од чешки Донка Роус. Скопје: Антолог.
- Михајловски, Д. (2008). *Под Вавилон - Задачата на преведувачот*. Второ издание. Скопје: Каприкорнус.

на латиница:

- Bergerová, H. (2005). *Einführung in die deutsche Phraseologie: Ein Reader, Aufgaben- und Übungsbuch*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, ISBN 80-7044-690-0.
- Katalpa, J. (2020). *Zuzanin dech*. Brno: Host.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall International.

Sanja PAVLESKA

INTERPRETATION OF CULTURE-SPECIFIC ITEMS IN TRANSLATION

Summary

This study aims to analyze and interpret culture-specific items in translation. In the article, we seek to explain the nature of terms specific to the source culture and how these aspects are integrated into the target language culture. It focuses on the process of transforming such elements and adapting them to the norms of the target language. To this end, we analyze the Czech novel “Suzana’s Sigh” by Jakuba Katálpa in relation to its Macedonian translation. Detecting culturally specific expressions will help us determine the relationship between the source and target language, as well as analyze the effects of translation on cultural values and contexts, i.e., how translation influences the transfer and interpretation of cultural characteristics from the source language to the target language.

Keywords: translation, culture, culture-specific items, source language, target language.

ПРИЛОЗИ
REVIEWS, VARIA

УДК 811.16(062)(049.3)

УДК 821.16(062)(049.3)

Милица АНЧЕВСКИ

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

m.anchevski@flf.ukim.edu.mk

СЛАВИСТИКАТА ВО СИНХРОНИЈА И ДИЈАХРОНИЈА.

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФИЈА / уредник Јасминка

Делова-Силјанова. Скопје: УКИМ, ФЛФБК, Катедра за

славистика. 2025. 410с.

ISBN 978-608-234-113-2. COBISS.MK-ID 64417029¹

Еј, Словени, жив е тука
зборот свет на родот,
штом за народ срце чука
преку син во внукот!

Жив е вечно, жив е духот
словенски во слога.
Не нè плашат адски бездни
ниту громов оган!

Пустошејки, нека бура
и над нас сè втурне.
Пука даб и карпа сура,
плото ќе се урне!

¹ Колективната монографија *Славистиката во синхронија и дијахронија* е достапна на следниов линк:

<https://flf.ukim.mk/wp-content/uploads/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%85%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1-%98%D0%B0-%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%85%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-21.02.2025.pdf>

(пристапено на 8.05.2025)

Стоиме на стамен-прагот
 - клисури и бедем.
 Проклет да е тој што предал
 Родина на врагот!

Ни порачуваат стиховите од периодот на ПАНСЛАВИЗМОТ, чијашто прва верзија ја напишал словачкиот свештеник Самуел Томашик во 1834 при една посета на Прага. Растревожен од фактот што низ улиците на најзначајниот чешки град повеќе може да се чуе германски отколку чешки, еден од словенските јазици. Потоа, под инспирација од една полска народна песна, со соодветна доработка од страна на Михал Клеофас Огињски (Michał Kleofas Ogiński), се родила идната химна на Панславизмот.

Низ страниците од КОЛЕКТИВНАТА МОНОГРАФИЈА *СЛАВИСТИКАТА ВО СИНХРОНИЈА И ДИЈАХРОНИЈА* можеме да се навратиме кон живиот дух на ПАНСЛАВИЗМОТ и денеска, во 21 век. Продолжувајќи ја научната мисла во рамките на МЕЃУНАРОДНИОТ СЛАВИСТИЧКИ собир „Славистиката во синхронија и дијахронија“, одржан по повод 75 години од основањето на Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во рамките на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на 29 и 30 септември 2022 година во просториите на ФлФБК и онлајн.

Обемната колективна монографија со ист назив, меѓу останатото, е инспирирана од овој меѓународен собир, а не постконференциски зборник. На своите четиристотини и десет страници, низ шест поглавја, поместени се вкупно триесет и еден труд од автори од различни словенски академски институции (универзитети, академии и центри за применета лингвистика).

Првото поглавје, со наслов „Словенските јазици низ призмата на современите проучувања“ носи осум труда: од областа на морфологијата, со посебен акцент на дативот и на генитивот; од областа на лексикологијата и лексикографијата; од областа на ортографијата.

Второто поглавје е посветено на „Словенските јазици и фразеолошките проучувања“ и вклучува шест труда. Тие ги илустрираат различните пристапи во истражувањето на фразеологијата.

Третото поглавје е посветено на „Книжевните проучувања во словенски контекст“ и содржи девет статии, што се однесуваат на најразлични теми од областа на руската, на полската и на чешката книжевност обработени од различни аспекти.

Четвртото поглавје опфаќа три теми од областа на „Иновативните дидактички методи во словенскиот свет“. Особено се истакнува истражувањето на наставата за време на периодот на пандемијата, период кој ни отвори нови перспективи за начините на изведување на наставата. Во ова поглавје се обработуваат и теми за подготовката на наставникот за изучување на еден јазик како странски, но и за новите плотодидактички проучувања.

Петтото поглавје е посветено на „Поттикнувачката моќ на преводот“ и е застапено со четири статии. Во нив се разгледуваат различни прашања од областа на преводот, од граматички аспект, од аспект на политичкиот дискурс, но и од аспект на преведувач на уметничка литература.

„Предизвиците на современата славистика“ е насловот на шестото поглавје во кое се поместени четири статии. Авторите на статиите од ова поглавје не запознаваат со работата на истражувачки проекти во кои се вклучени, но можеме повеќе да дознаеме и за влијанието на Меѓународниот славистички комитет во развојот на славистиката.

Трудовите што се вклучени во оваа колективна монографија претставуваат една панорамска перспектива на славистичките проучувања во разни области. Тоа само докажува колку широко поле за проучување претставува славистиката и претставува уште еден доказ дека славистичките проучувања имаат иднина. Можеме да забележиме дека синхрониските проучувања и контрастивните проучувања на словенските јазици се во фокусот на овие трудови, додека дијахронијата се зема како темел, но не претставува фокус.

Земајќи ги предвид разнородноста на тематиките и на методолошките пристапи на авторите на трудовите во оваа колективна монографија, ѝ честитаме на уредничката, проф. Јасминка Делова-Силјанова за конципирањето на монографијата. И, секако, респект за рецензентите, бидејќи, несомнено, рецензентската работа врз овој том им предизвикала огромни главоболки.

Најтопло препорачувајќи им ја КОЛЕКТИВНАТА МОНОГРАФИЈА *СЛАВИСТИКАТА ВО СИНХРОНИЈА И ДИЈАХРОНИЈА* на проучувачите на научната мисла од областа на славистиката, ќе завршиме со еден цитат од Станислав Лем за неограничувањето на научната и креативната мисла, толку неопходно во овој глобализаторско униформен 21 век:

„Секој текст може да содржи повеќе значења, одошто во него сместил самиот автор“.

УДК 821.163.3-1(049.3)

УДК 929Миркуловска,Б.(093.3)

Виолета АЧКОСКА

Филозофски факултет - Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

violetaa@fzf.ukim.edu.mk

ЗА ЖЕНАТА ВО СТИХОЗБИРКАТА АНГЕЛОТ ОД КУРБИНОВО И ДРУГИ СТИХОВИ НА БИСТРИЦА МИРКУЛОВСКА¹

Бистрица Миркуловска, навраќајќи се на ликот на жената во Рациновите *Бели Муѝри*, низ Ленка, Билјана, Вела, Величка, Фиданче, како што вели самата, се обидува да го здогледа „ликот на жената низ стихот, цврсто вкоренет во онаа – *ѝросѝа и сѝроѝа македонска ѝесна*“.² Таа жена љубена-недољубена, жена-мајка, жена-борец, жена згазена од невремиња, но непокорна и силна како Злата Мегленска, Илинка, Сирма, Вера, Невена, Фана..., ќе биде инспирација за песните посветени на жената во нејзините строги и убави песни, отпечатени во стихозбирката издадена постхумно.

Бистрица ја чувствува македонската жена со целиот свој здив, онаа жена што ги негувала длабоките корени на македонскиот опстој и била чувар на традицијата, со своето трпение и љубов. Таа жена знаела да застане простум и со телото и со духот, полна со храброст и борбеност за да ги зачува младите фиданки да дадат нови плодови, да дојдат нови генерации, како што вели таа, за „ТЕМЕЛ НОВ“. А, темелот го бара во прамајката, заштитничката на огништето семејно – *Големаѝа мајка – од неолѝиѝи до геноѝ генеиен*. Така, историјата на македонската жена Бистрица ја започнала со симболиката на божицата МА, чии фигури ги има во неизмерното археолошко богатство на Македонија. Наспроти женската фигура на Големата мајка „предачка, и ткајачка, и везилка...“, стои Адам од Говрлево, можеби, машкиот прататко од неолитот, за кого ТАА подготвувала „бела

¹ Бистрица Миркуловска, „Ангелот од Курбиново и други стихови“ – постхумно издание, уредник на изданието Милица Анчевски, Скопје : М. Анчевски, 2025, ИСБН 978-608-67316-0-1, СР – Каталогизација во публикација НУБ „Св. Климент Охридски, Скопје COBISS. MK-ID 65420549.

² Бистрица Миркуловска, „Подигни очи – очи засвети – Жената во ‘Бели Мугри’“, *Премосѝувања, авторски избор*, Академски печат, Скопје 2020, 214.

риза даровна“. Така, праисторијата се доближува до новото време, кога Ленка на Рацин ја ткаеше кошулата даровна. Големата мајка бдее над домашното огниште како чувар! Нејзиното тело е симбол на плодноста. Таа раѓа нови поколенија. Оваа нејзина улога ја удостоила да биде почитувана како божество! Но, истовремено таа ја пренесува традицијата на сите жени-мајки што по неа ќе го понесат дарот на мајчинството, „продолжувањето на родот“.

Но, жената-мајка кај Бистрица истовремено е жена-христијанка, жена-страдалница, жена-борец, жена-мома-сонувалка. Непокорот кон туѓото владеење, низ различни форми ги поврзува сите во една. Тие до последен здив ја бранеле својата чест, по која посегале поробувачите на Македонија. Некои од нив, како Злата Мегленска или Илинка, се спротивставиле на османлиските насилници-туѓоверци, жртвувајќи го својот млад живот за да ја сочуваат верата и честа, што биле дел од нивното патријархално воспитување и традиција. Во исто време, тоа бил и силен отпор против посиленот, бидејќи смртта им била помила од напуштањето на христијанската вера или ропството. Издржувајќи ги страотните измачувања, тие се издигнувале над мачителите, сè додека ангелот не им ја прифатил душата:

„Грозоморно Злата ја мачеле...
Лебедица бела издржала...
Евангелието го бранела...“

(*Мома свейица Злаиџа Мејленска*, магистрален сонет)

А, таму каде што згаснувал нивниот млад живот, останувала „сказната вековна – копнеж по света СЛОБОДА“. Тоа бил изворот на бистра вода, духовната храна од која ќе се напојуваат идните генерации (*Сказна за Илинка*).

Жената кај Бистрица е достоинствена личност што се издигнала над границите поставени од нејзиното време и средината. Такви биле борбените жени за време на османлиското владеење – Сирма Војвода и Румена Војвода, ајдутки и водачки на ајдутски дружини. Затоа биле запаметени и опеани во колективната меморија на македонскиот народ. Негувајќи ја со неверојатна емотивна истенченост македонската епска традиција како мотив, Бистрица Миркуловска го напишала сонетниот акростих *На Сирма војвода*. Тука доаѓа до израз контрастот помеѓу традиционалната улога на жената – да му биде покорна на домаќинот, да раѓа деца и да ја гледа домашната работа, наспроти жената што ги надминала со вештина и храброст сите седумдесет ајдути и станала водач на ајдучка дружина. Тргнувајќи „во бојот лут за СВЕТА СЛОБОДА“, четата на Сирма дваесет и три

години успешно го бранела мијачкиот крај од разбојници.³ Така, јатаганот и кубурот ѝ станале верни другари, а „орманот – дом и ситни дечиња“.

Со формирањето на Македонската револуционерна организација во 1893 година, борбата на македонскиот народ добила организирана форма – борба за слобода и за автономија, како чекор кон државност. Во таа крвава борба што однела огромни жртви, животот ќе го загуби и војводата Гоце Делчев. Неговата интимна драма е истоветна со многу други од ова време кон крајот на XIX и почетокот на XX век, време во кое, како последно збогум до своите сакани, момите, верениците и жените везеле востаничко знаме и им го подарувале за да го развеат во борбата. Во овие потресни животни драми спаѓа и прекинатата љубов на Гоце Делчев и неговата сакана, охридската Јустинијана – *Јанка Каневчева*, на која Бистрица Миркуловска ѝ посветила сонетен акростих. Бистрица со тага пее дека венчалното руво останало необлечено, чинарот во Охрид „громосан гранки загубил“, а Гоце-војвода му останал верен на заветот „Смрт или слобода“. Но, Гоце му остава аманет на својот другар Михаил Герциков: „Ако се случи нешто со мене, ако ме убијат, има две нешта за кои милеам – татковината и Јанка. Чувај ги и двете. Ако некогаш, подоцна, се родат некакви чувства меѓу тебе и Јанка, бидете благословени“. Вереницата на Гоце, Јанка Каневчева, по Гоцевата смрт во Баница, следните неколку година ќе ги помине во црнина. Пет година подоцна, откако се родиле чувства, Јанка и Михаил Герциков стапиле во брак.⁴

Особено славни страници македонските жени запишале во текот на антифашистичката народноослободителна борба од 1941 до 1944 година. Тогаш македонската жена излегла масовно од анонимноста, стапнувајќи на историската сцена. Таа, со пушка в раце, се изборила за својата рамноправност, борејќи се бестрашно, рамо до рамо со мажите, за слободата на татковината. Меѓу овие храбри жени чиј живот завршил со маченичка смрт, биле младите партизанки: Нада Бутникошарова, Невена Георгиева-Дуња, Маца Овчарова, Нонча (Марија) Камишова, Вера Циривири-Трена, Оливера (Вера) Јоциќ, Мирка Гинова и многу други.

На младата партизанка од велешкиот партизански одред „Димитар Влахов“, храбрата Невена Георгиева-Дуња, Миркуловска ѝ ја посветила прекрасната песна *Моминско цвеќе – Невенче*. Ова е песна за една

³ Славчо Ковиловски, „Книжевното и историското за Сирма Војвода“, *Годишен зборник на Филолошки факултет* 2018, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, год. 9, бр. 12, 2018, 33-42.

⁴ <https://denesen.mk/kakov-chovek-bil-goce-delchev-piel-teshko-kafe-gi-mrazel-predavnicite/> иреједано: 29.V 2018

предвреме прекината младост, за растурени младешки соништа. Низ неа, всушност, е даден контрастот помеѓу радоста на животот и убавината на младоста, опишани низ пролетта и росната градина, во која симболично расте цветот невен, наспроти грозоморната смрт на оваа седумнаесетгодишна партизанка. Цветот невен останува симбол на споменот на Невена Георгиева–Дуња, која загинала во нерамна борба со бугарската полиција и велешката контрачета. Бестрашниот јуриш на Невена ги соколел нејзините соборци да издржат до крај. Откако тешко ја раниле, бугарските фашисти го масакрирале нејзиното мртво тело, а отсечената глава ја набиле на кол и ја шетале низ велешките села за да се заплаши востанатиот македонски народ. За да предизвикаат страв кај граѓаните на Велес, главата на Невена целатите ја ставиле во еден централен излог.⁵

Како мотив за песна посветена на уште една млада партизанка, Бистрица Миркуловска ја зема антологиската песна *Очи* на Ацо Шопов, посветена на неговата другарка Вера Јоциќ, на која таа ѝ го пишува сонетниот акростих *Партизанка Вера*. Вера тргнала прва во јуришот против оброчот на бугарската војска и била тешко ранета.⁶ Оваа храбра партизанка, опеана од Шопов, прераснува во симбол на жена-борец, така што Бистрица, тргнувајќи од нејзината смрт, гради ореол на бесмртноста, изразен во низата на чекорење по нејзините борбени стапки. Нејзината смрт е повик до соборците – „морни, боси, гладни“, но со храброст која од срцата блика да ја продолжат борбата до победоносен крај, зашто тие се потомци на славен народ. Затоа Бистрица стихува:

„Каде врвиме – СОНЦЕ носиме!

Ајде во борба - за СВЕТА СЛОБОДА!

Другарите три дена ја носеле тешко ранетата другарка во шаторско крило, а на крајот останала нејзината порака:

„Вие борбата ќе ја доодите

Единствени ...со мене во душите...

Рацеве мои – низ вас ќе пукаат...

Ајде... Напред! Храбро Јуришајте!“

Во низата жени-борци, Бистрица ја везе песната *Гулабица леџа кон сонцејто*, посветена на најмладата жена-народен херој од НОБ – Фана Кочовска. Ранета *гулабицата* продолжила со борбата „да лета кон СОНЦЕТО ЗЛАТНО“ под закрилата на своите соборци *соколи*.

⁵ Виолета Ачкаоска, Никола Жежов, *Рейресирајќи и рейресираниите во најновата македонска историја*, Макавеј, Скопје 2005, 31-33.

⁶ Исто, 53-54.

Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

jasmin.del@flf.ukim.edu.mk

ЗИМСКАТА И ЛЕТНАТА СЛАВИСТИЧКА ШКОЛА НА КАТЕДРАТА ЗА СЛАВИСТИКА ПРИ ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ – СКОПЈЕ

Во учебната година 2024/2025 Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ за првпат ги организираше **Зимската и Летната славистичка школа**, настани наменети за средношколци што покажуваат интерес за јазиците, културите и литературите на словенските народи. Овие школи произлегуваат од досегашната пракса на Катедрата активно да се претставува пред учениците низ средните училишта во државата, а новиот концепт претставува природно продолжение на тие активности, со цел промоцијата да стане подлабока, подостапна и посистематска.

Целта е, истовремено, едноставна и далекусежна: да им се даде можност на средношколците уште пред уписите да се запознаат со студиските програми, со наставата, со професорите и со академската атмосфера, како и со реалните професионални можности што ги нуди славистиката денес. Позитивните одгласи и интересот на учениците веќе охрабруваат за овие школи да се планираат како традиционални годишни настани.

Цели на програмата

Зимската и Летната славистичка школа имаат неколку јасно дефинирани цели:

- запознавање со јазиците што се изучуваат на Катедрата: полски, чешки, руски, словенечки, хрватски, српски и украински јазик;
- прикажување конкретни фрагменти од наставата – како изгледа еден час по странски јазик, што се учи, кои материјали се користат;

- поттикнување интерес за словенските култури, митологии и литератури, преку лесно прилагодени тематски предавања;
- информирање за академските програми за студентска размена: Erasmus+, CEERUS, билатерални соработки, краткорочни и летни школи во повеќе словенски земји и
- размислување за идната професија: преведувач, лектор, наставник, културен работник, медиумски професионалец, дипломатски и административни улоги во меѓународни институции.

Наставата беше намерно организирана, токму, во периодите кога средношколците имаат слободно време – зимскиот распуст во јануари и летниот распуст во јуни – со што се овозможи поголема достапност на сите заинтересирани.

За да се вклучат и учениците од внатрешноста, целата програма беше спроведена во хибридна форма: со физичко присуство во Библиотеката за славистика и со паралелно следење преку платформата Zoom.

Содржинска рамка на школите

И двете школи траеја по една недела и беа организирани во тематски сегменти. Наместо да се набројуваат по денови, подолу е прикажан систематски преглед по области, што овозможува појасна слика за целокупната концепција.

1. Вовед во јазиците што се изучуваат на Катедрата

Еден од најважните аспекти беше запознавањето со основите на словенските јазици. Учениците имаа можност да присуствуваат на: прв час по полски, прв час по чешки, вовед во рускиот, запознавање со српскиот и хрватскиот, презентација за словенечкиот јазик.

Часовите се одржуваа на пријателски и интерактивен начин: учениците учеа основни поздрави, изговор, фонетика, едноставни дијалози и културни фрази. Целта не беше совладување материјал, туку искусување на атмосферата на еден вистински универзитетски јазичен час.

2. Преведување, „лажни пријатели“ и јазични споредби

Меѓу поинтересните делови беа предавањата посветени на „лажните пријатели“: македонско–полски, македонско–чешки, руско–македонски.

Овие теми имаа за цел да им претстават на учениците колку можат јазиците да бидат интересни, но и предизвикувачки и како можат мали разлики во формата да создаваат големи разлики во значењето. Часовите беа забавни, динамични и лесно разбирливи, што создаде дополнителна мотивација кај учениците да размислат за професијата преведувач.

3. Славистика преку култури: легенди, традиции и современи културни модели

Мошне важен сегмент беше и претставувањето на културното богатство на словенските народи преку: легенди од Полска и Хрватска, чешки и словенечки културни особености, традиции на народите во Русија, симболи и митови (како „Љубљана – град на змејовите“).

Овој дел покажа дека јазикот никогаш не се изучува изолирано – културата, историјата и литературата се рамноправни делови од идниот професионален профил на славистот.

4. Современи пристапи: јазикот во медиумите, технологијата и литературата

Посебен интерес кај средношколците предизвикуваат и модерните теми што беа дел од предавањата, како: научната фантастика во словенските книжевности, јазикот во дигиталната ера, книжевноста и филмот – споредби и адаптации.

Овие содржини покажуваат дека славистиката не е само „традиционална филологија“, туку и поле во чекор со современите културни и технолошки промени.

5. Запознавање со програмите за меѓународна размена

Во посебни сесии учениците добија и конкретни информации за академските програми за студентска размена: Erasmus+ – престои на универзитети во Полска, Чешка, Словенија, Хрватска и Србија; CEEPUS – размена преку академски мрежи; летни и зимски школи во странство, можности за јазични курсеви и специјализирани семинари.

Најголем дел од учениците првпат слушнаа дека таквите размени се достапни веќе од втората студиска година, што дополнително ги зголеми нивната мотивација и интересот.

6. Методика на реализирање: интерактивност и пристапност

И зимската и летната школа беа осмислени учениците да се чувствуваат вклучени, без притисок и без обврска за оценување. Наставата беше интерактивна, визуелно поддржана, заснована на примери, кратки текстови, видеоматеријали, со можност за активна дискусија.

Заклучок

Првото организирање на Зимската славистичка школа и на Летната славистичка школа покажа дека ваквите активности се важен и природен дел од промоцијата на студиите. Средношколците добиваат директен контакт со јазиците, професорите и академската средина, што им помага да донесат поинформирана одлука за своето понатамошно образование.

Позитивните реакции, интересот и активната вклученост на учениците ја охрабруваат Катедрата да ги развива и унапредува овие школи, како традиционален годишен настан, кој ќе ја претставува славистиката на отворен, непосреден и пристапен начин.

